ΠΑΝΔΩΡΑ

ΣΥΓΓΡΑΜΜΑ ΠΕΡΙΟΔΙΚΟΝ.

ΕΚΔΙΔΟΜΕΝΟΝ ΔΙΣ ΤΟΥ ΜΗΝΟΣ.

ΤΟΜΟΣ ΔΕΚΑΤΟΣ ΟΓΔΟΟΣ.

ΑΠΟ ΑΠΡΙΛΙΟΥ 1867 ΜΕΧΡΙΣ ΑΠΡΙΛΙΟΥ 1868.

ΑΘΗΝΗΣΙΝ,

ΕΚ ΤΟΥ ΤΥΠΟΓΡΑΦΕΙΟΥ ΤΗΣ ΠΑΝΔΩΡΑΣ.

(Ὁδὸς Πειραιῶς.)

1868.

Κατανοήσατε ὅτι οὐκ ἐμοὶ μόνῳ ἐκοπίασα, ἀλλὰ πᾶσι τοῖς ζητοῦσι παιδείαν.
(Σοφ. Σειράχ. Λγ'. 19—20.

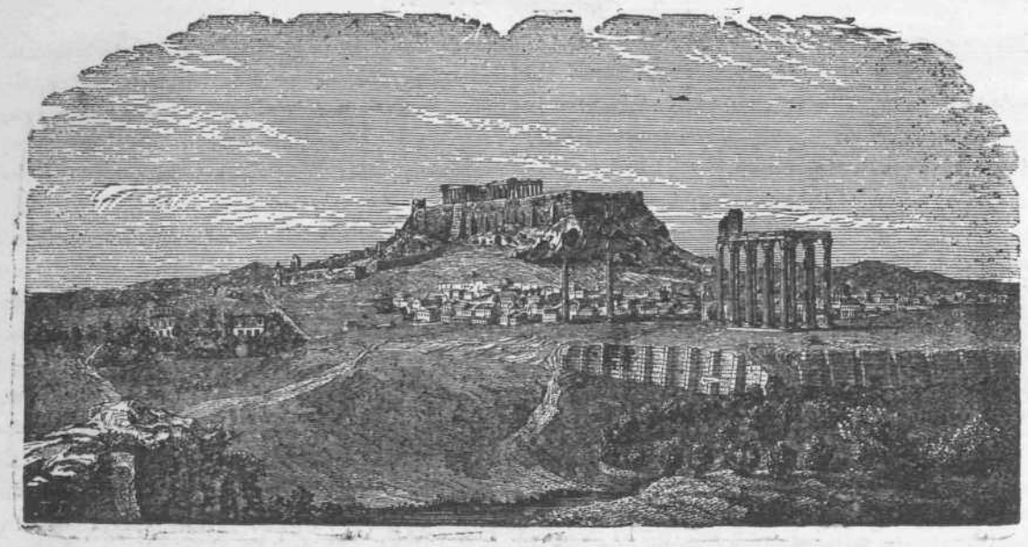

ΠΑΝΔΩΡΑ.

1 ΑΠΡΙΛΙΟΥ, 1867. ΤΟΜΟΣ ΙΗ'. ΦΥΛΛΑΔΙΟΝ 409.

ΑΡΧΑΙΟΣ ΚΑΙ ΝΕΩΤΕΡΟΣ ΠΟΛΙΤΙΣΜΟΣ (*).

(Ἀνεγνώσθη ἐν τῷ Ἀθηναίῳ ὑπὸ Ν. Δραγούμη.)

Οἱ λαοὶ οἱ πρ' ἡμῶν καλούμενοι ἀρχαῖοι, οἱ ἀληθεῖς ὄντως πατέρες καὶ θεμελιωταὶ τοῦ πάλαι πολιτισμοῦ, δὲν εἶναι ἀκριβῶς ἐκεῖνοι τοὺς ὁποίους μανθάνομεν εἰς τὰ σχολεῖα· διότι τὴν μὲν πρὸς τὴν Ἑλλάδα ὁδὸν τῶν τεχνῶν καὶ τῶν ἐπιστημῶν ἐχάραξαν πρῶται ἡ Ἰνδία, ἡ Αἴγυπτος καὶ ἡ Περσία, ἡ δ' Ἑλλὰς, καθὸ κειμένη μεταξὺ Ἀσίας καὶ Δύσεως, δανεισθεῖσα παρὰ τῶν χωρῶν ἐκείνων τὰ φῶτα, μετέδωκεν αὐτὰ εἰς τὴν ἑσπερίαν εὐρώπην. Ἐὰν ἄρα ἠθέλομεν νὰ διαιρέσωμεν τὰς κοινωνίας εἰς δύο κλάσεις, ἀρχαίας ἔπρεπε δικαίως νὰ ὀνομάσωμεν ἐκείνας, αἵτινες πολὺ πρὸ τῆς ἑλληνικῆς ἐποχῆς, ἔκυπτον ὑπὸ τὸν ζυγὸν τῆς ἀσιάτιδος θεοκρατίας. Ἀλλὰ καὶ ὁ τῆς Δύσεως πολιτισμὸς δύναται νὰ διαιρεθῇ εἰς δύο, εἰς τὸν πολιτισμὸν τοῦ πανθεϊσμοῦ, καὶ εἰς τὸν πολιτισμὸν τοῦ χριστιανισμοῦ.

Τοὺς δύο τούτους πολιτισμοὺς συγκρίνοντες, συμπεραίνομεν ὅτι θεμελιοῦνται ἐπὶ βάσεων ὅλως ἀντιθέτων Εἰς μάτην ὁ πρὸς τὴν ἀρχαιότητα θαυμασμὸς ἠγωνίσθη νὰ εἰσαγάγῃ εἰς τοὺς κόλπους τοῦ χριστιανισμοῦ τὰ στοιχεῖα τῆς πάλαι κοινωνίας· τὰ ἤθη, αἱ ἰδέαι, αἱ ἀρχαὶ ἡμῶν, ἀποκρούουσι τὰ ἤθη, τὰς ἰδέας καὶ τὰς ἀρχὰς, αἵτινες πηγὴν καὶ βάσιν εἶχον τὴν εἰδωλολατρείαν. Καὶ σημειωτέον ἐν παρόδῳ ὅτι ἡ ἀπομίμησις τῶν ἀρχαίων κατά τε τὴν πολιτικὴν καὶ τὴν ἠθικὴν, ὑπῆρξεν ὀλεθρία κατὰ τοὺς νεωτέρους χρόνους.

Οἱ Ἰνδοὶ, καὶ μετ' αὐτοὺς οἱ Ἕλληνες, ἐθυσίαζον τὸν ἄνθρωπον εἰς τὸν βωμὸν τῆς πολιτείας· τὸ πρόσωπον ἤ, ὡς κακοζήλως λέγομεν σήμερον, τὸ ἄτομον ἐξηφανίζετο ἐνώπιον τῆς ὅλης κοινωνίας. Τίς ποτε ἐσκέφθη περὶ οἰκογενειακῶν καθηκόντων; τίς ἀπετόλμησε νὰ συγκρίνῃ τὸ συμφέρον τῆς πολιτείας πρὸς τὸ συμφέρον τοῦ ἀνθρώπου; Ὁ πολίτης χρέος εἶχε νὰ προσφέρῃ ἑαυτὸν ὁλοκαύτωμα εἰς τὸ πολίτευμα, νὰ θυσιάζῃ τὴν εὐδαιμονίαν αὐτοῦ εἰς τὴν δόξαν τοῦ κράτους. Παραγγέλλοντες ὅμως τὴν ἀ-

(*) Πρὸ τῆς ὁμιλίας ὁ ἀγορεύσας εἶπε ταῦτα·

«Πρὶν ἡ ἀρχίσω τὴν ὁμιλίαν μου, ζητῶ τὴν ἄδειαν νὰ ὑποβάλω μικρὰν παρατήρησιν εἰς τὴν ἔντιμον ὁμήγυριν. Ἐνδέχεται ἀκούων τις ὅσα θὰ εἴπω περὶ τῆς ἀρχαιότητος, νὰ ἐκλάβῃ αὐτὰ ὑπὲρ τὸ δέον αὐστηρά. Παρακαλῶ ὅμως νὰ ἔχετε ὑπ' ὄψιν ὅτι οὔτε κρίνω, οὔτε κατακρίνω, ἀλλὰ συγκρίνω. Ὁ ἀρχαῖος καὶ ὁ νεώτερος πολιτισμὸς θεμελιοῦνται ἐπὶ βάσεων ὅλως ἀντιθέτων. Ἁπλῆ ἄρα ἡ παράθεσις αὐτῶν ἀρκεῖ νὰ καταδείξῃ ἀναργῶς τὴν ὑπεροχὴν τοῦ ἑνὸς καὶ τὴν ἔνδειαν τοῦ ἑτέρου, ἀπαραλλάκτως ὅπως συμβαίνει καὶ εἰς τὰ ἀνόμοια ἀντικείμενα τὰ παρατιθέμενα εἰς γραφικὸν πίνακα.»

διάκοπον τούτου θυσίαν, ἔκοπτον τὸν πρώτιστον καὶ ἰσχυρότατον τῶν δεσμῶν τῶν συνδεόντων τὸν ἄνθρωπον μετὰ τῆς ἀρετῆς καὶ τῆς ὑπάρξεως· διότι ἐδίδασκον νὰ καταφρονῇ χάριν τῆς πολιτείας αὐτὴν αὐτοῦ τὴν οἰκογένειαν, καὶ νὰ θεωρῇ ὁλόκληρον τὸ σῶμα τῆς κοινωνίας ὡς ἕνα οἶκον, δι'ὃν καὶ μόνον νὰ ζῇ. Καὶ ἂν ἡ θυσία ἀπῄτει ἀδικίας ἢ καὶ ἐγκλήματα, τὰς ἀδικίας καὶ τὰ ἐγκλήματα ἐδικαιολόγει τὸ συμφέρον τῆς πολιτείας. Ἰδοὺ διατί ἡ δουλεία ἐθεωρεῖτο δῶρον καταβὰν ἐξ οὐρανοῦ, καὶ διατί αἱ γυναῖκες ἐξευτελίσθησαν μέχρι τῆς θέσεως δούλων. Τῆς πολιτείας ἡ δόξα ἦτο ὁ κύριος καὶ μόνος σκοπὸς, περὶ δὲ τῶν μελῶν αὐτῆς οὐδεὶς ἐφρόντιζε.

Τὸν παρὰ φύσιν τοῦτον τῆς ἀρχαιότητος θεσμὸν ἀνέτρεψε κατὰ κράτος ὁ χριστιανικὸς πολιτισμὸς, ἀποδοὺς εἰς τὸν ἄνθρωπον τὴν δύναμιν αὐτοῦ, καὶ ἀνακηρύξας τὴν εὐγενεστάτην καὶ φιλανθρωποτάτην τῶν ἀρχῶν, τὴν ἰσότητα τουτέστι πάντων ἐνώπιον τοῦ Θεοῦ. Καταστρέψας τὴν ἀρχαίαν πολιτικὴν, ἥτις ἠξίου καὶ τῆς ἰδίας ζωῆς τὴν λήθην, ἔφθασεν εἰς τὴν κοινὴν εὐδαιμονίαν διὰ τῆς εὐδαιμονίας ἑνὸς ἑκάστου, εἰπὼν πρὸς τὸν ἄνθρωπον· «Αἱ ἰδιωτικαί σου ἀρεταὶ ἀρκοῦσιν εἰς τὴν κοινὴν εὐδαιμονίαν· ὑποτάχθητι εἰς τοὺς νόμους τῆς φύσεως· μὴ βασάνιζε σεαυτὸν εἰς μάτην, μήτε πράττε ἀδικίας καὶ ἐγκλήματα.»

Ἰδοὺ ποῦ κεῖται ἡ διαφορὰ τῶν στοιχείων τῆς νεωτέρας καὶ τῆς ἀρχαίας κοινωνίας. Οὐδεὶς δὲ τολμᾷ ν' ἀρνηθῇ ὅτι ὑπὸ τὴν ἐπιρροὴν τοῦ χριστιανισμοῦ, συντελούσης καὶ τῆς βιομηχανίας καὶ ἐμπορίας, ὁ ἄνθρωπος ἀνεῦρε τὴν ἐλευθερίαν αὐτοῦ. Ὁ ἰδιωτικὸς βίος δὲν δεσμεύεται πλέον· οἱ νόμοι, οἵτινες πολίτου μὲν ἀρετὰς ἐπέβαλλον εἰς τὸν ἄνθρωπον, τοῦ πατρὸς ὅμως, τοῦ ἀδελφοῦ, τοῦ συζύγου τὰς ἀρετὰς ἐξηφάνιζον, διὰ παντὸς ἐξηλείφθησαν, καὶ ἕκαστος ἐγένετο κύριος τῶν ἰδίων πράξεων καὶ κριτὴς τῆς ἰδίας αὐτοῦ εὐτυχίας. Καὶ ἴσως μὲν οἱ δεσμοὶ, οἱ συνδέοντες ἡμᾶς μετὰ τῆς πατρίδος, ἐχαλαρώθησαν, οἱ φυσικοὶ ὅμως δεσμοὶ ἐγένοντο ἰσχυρότεροι, τὸ οἰκογενειακὸν θυσιαστήριον δὲν παραβιάζεται πλέον, ἡ ἐσωτερικὴ τῶν οἰκογενειῶν οἰκονομία δὲν ὑποβάλλεται εἰς τυραννικὰς ἐρεύνας, ἡ κοινὴ ἀγωγὴ τῶν νέων δὲν ἰσοπεδοῖ τὰς διανοητικὰς δυνάμεις, οὔτε ῥίπτει εἰς τὸ αὐτὸ χωνευτήριον πάντας τοὺς νέους, καὶ ὁ πατὴρ τῆς οἰκογενείας ἀνέλαβε τὰ δικαιώματα, ἅτινα εἶχεν ἀποῤῥοφήσει ἡ πολιτεία. Ἀλλοίωσις ἀληθῶς θαυμασία καὶ πρωτοφανὴς ἐν τῇ ἱστορίᾳ, ὀφειλομένη εἰς τὸν χριστιανισμόν.

Ἀλλὰ καὶ ἕτεραί τινες περιστάσεις συνετέλεσαν εἰς τοῦτο. Τὰ ἔθνη, τὰ συγκροτήσαντα τὴν εἰσβολὴν, ἧς ὁποίας τὸ ἀκαταγώνιστον κῦμα ἀπέπνιξε τὴν Ῥώμην, ὡρμῶντο ἐκ χωρῶν ἀκαλλιεργήτων καὶ κλιμάτων ψυχρῶν, ὅπου ἡ γῆ, ἵνα καρποφορήσῃ, ἀπαιτεῖ συνεχεῖς καὶ ἀνενδότους μόχθους. Ἡ τραχύτης αὕτη τῆς φύσεως εἶναι ἠθικὸν εὐεργέτημα πρὸς τοὺς λαούς· διότι ἀναγκαζόμεναι νὰ ἐργάζωνται ἀδιακόπως, ἀποφεύγουσι τοὺς κινδύνους τῆς ὀκνηρίας καὶ τῆς πολυτελείας, καὶ ἀναπαύονται κεκοπιακότες τὸ ἑσπέρας εἰς τοὺς κόλπους τῶν οἰκογενειῶν αὐτῶν. Τὰ ἔθνη ταῦτα ὑπῆρξαν τὰ τῶν Γερμανῶν καὶ τῶν ἄλλων προσαρκτίων φυλῶν, ἅτινα μετῳκίζοντο μὲν συνεχῶς, ἦσαν ὅμως προσκεκολλημένα εἰς τοὺς ἐφεστίους αὐτῶν θεοὺς, εἰ καὶ δὲν εἶχον τὴν ἰδέαν τῆς πατρίδος, ὁποίαν ἔχομεν σήμερον. Αἱ πολεμικαὶ καὶ ἰδιωτικαὶ ἀρεταὶ ἐγένοντο ἡ βάσις τῆς κοινωνίας, καὶ ἀντὶ νὰ συζητῶσι τὰ τῆς πολιτείας ἐν μέσῳ τῆς ἀγορᾶς, κατέφευγον εἰς τὴν σκηνὴν, εἰς τὴν καλύβην· ὅθεν ὁ πρὶν ἐξωτερικὸς βίος ἐγένετο ἐσωτερικὸς, συνεργούσης τῆς χριστιανικῆς θρησκείας.

Ἐντεῦθεν καταφαίνεται ἡ μεταξὺ τῶν νεωτέρων καὶ τῶν ἀρχαίων ἠθῶν ἀπόστασις, τῶν ἀρχαίων λέγω ἐκείνων, τῶν ὁποίων κάτοπτρον ἦτο τῶν Ἀθηνῶν ἡ ἀγορά. Ὑπὸ τὸν λαμπρὸν τῆς Ἀττικῆς οὐρανὸν, οὗτινος ἡ ἐπιῤῥοὴ ἐγονιμοποίει τὴν γῆν, ἐμόχθουν δοῦλοι ὑπὲρ κυρίων οὐδόλως ἐργαζομένων, διότι ἀνεξάλειπτον στίγμα αἰσχύνης ἐστιγμάτιζε τὸ διὰ τῶν χειρῶν ἐργάζεσθαι· καὶ αὐτὸ δὲ τὸ ἐμπορεύεσθαι δὲν ἐτιμᾶτο. «Πάντα, λέγει ὁ Πλάτων, τὰ περὶ τὴν καπηλείαν καὶ ἐμπορίαν καὶ πανδοκείαν γένη διαβέβληταί τε καὶ ἐν αἰσχροῖς γέγονεν ὀνείδεσι» (1). Τὸ δημοκρατικὸν πνεῦμα διετήρει, τῇ δαπάνῃ τῶν πλουσίων, ὁλόκληρον στρατὸν κηφήνων, οἵτινες, ὑπὸ τὴν κλῆσιν πολίτου, ἀπέλαυον πάσης ἀναπαύσεως καὶ τρυφῆς. Καὶ λοιπὸν αἱ ἀρχαῖαι ἐκεῖναι πολιτεῖαι, ὑπῆρξαν συμμορίαι εὐγενῶν, τρεφομένων ὑπὸ εἱλώτων κοπιώντων ὡς κτήνη· οἱ εὐγενεῖς δὲ οὗτοι εἶχον πάντα τὰ ἐλαττώματα, ὅσα γεννᾷ μὲν ἡ ὀκνηρία, περιθάλπει δὲ ἡ διαχείρισις τῆς ἐξουσίας. Ἀγνοοῦντες τὴν γλυκύτητα τοῦ ἰδιωτικοῦ βίου καὶ συζύγους ἔχοντες δούλας, κατέφευγον εἰς τὴν ἀγοράν, ὅπου εὕρισκον καὶ θέσεις, καὶ πλοῦτη, καὶ δημοτικότητα. Καὶ οὕτω πλῆθος ἀνθρώπων, διατηρούμενοι ὑπὸ τοῦ κράτους, ἐπαῖται ἐξ ἀνατροφῆς, ἔζων μεμονωμένοι, μηδενὸς κοινωνικοῦ δεσμοῦ συνδέοντος αὐτοὺς μετ' ἄλλων μελῶν τῆς κοινωνίας. Ὁ λαὸς τῶν Ἀθηνῶν, κατατρίβων ὅλον αὐτοῦ τὸν βίον εἰς πανηγύρεις, εἰς θέατρα, εἰς πολιτικὰς ῥαδιουργίας, εἰς ὕβριδας, κατήντησεν ἀποτρόπαιος, ὁπᾶος ζωγραφεῖται ὑπὸ τοῦ Ἀριστοφάνους. Δὲν ἔτρωγε τὸν ἄρτον ἐν ἱδρῶτι τοῦ

(1) Πλάτ. περὶ Νόμ. Ιφ, δ'.

προσώπου αὐτοῦ· δὲν ἠσθάνετο τὴν ἡδονὴν τοῦ ἐπιμελῶς καὶ εὐσυνειδήτως συνεργαζομένου μετ' ἄλλων. Συῤῥέων εἰς τὴν ἀγορὰν ἀπεφαίνετο κατὰ τὰ πάθη, τὰ συμφέροντα, τὰς ὀρέξεις αὐτοῦ περὶ τῶν σπουδαιοτάτων ὑποθέσεων τῆς πολιτείας· τὴν δὲ νύκτα κατεκλίνετο εἰς τὰς πλάκας τῶν ναῶν, ὅπως, ἐγερθεὶς τὸ πρωΐ, μισθωθῇ ἐκ νέου καὶ ἐκ νέου ἐτυμηγορήσῃ. Ἡ ἀρχὴ τῆς ἰδιοκτησίας, ἡ συντηρητικωτάτη καὶ εὐεργετικωτάτη πασῶν τῶν κοινωνικῶν ἀρχῶν, κατεφρονεῖτο, καὶ ὁ ἰδιοκτήτης ἐγίνωσκεν ὅτι εὔκολον ἦτο ν' ἀπογυμνωθῇ, διότι πολλάκις, εἴτε διὰ φθόνον, εἴτε χάριν θεραπείας τῶν ἀναγκῶν τῆς πολιτείας, τὰ ἰδιωτικὰ ταμεῖα μετεκενοῦντο αὐθαιρέτως εἰς τὰ δημόσια. Ἓν ψήφισμα τοῦ φθονεροῦ καὶ κούφου ὄχλου, πρόφασιν ἔχοντος τὴν ἀπορίαν τοῦ αἰωνίως ἀπόρου δημοσίου θησαυροῦ, ἤρκει ν' ἀποστερήσῃ τὸν πολίτην τῆς νομίμου αὐτοῦ ἰδιοκτησίας. Ἀνάγκη ἄρα ἦτο ν' ἀναμιγνύεται ἀενάως εἰς τὰ τῆς ἀγορᾶς, νὰ ἔχῃ συνήγορον, ν' ἀνήκῃ εἰς μερίδα, νὰ κολακεύῃ τὸν δῆμον· καὶ τοῦτο ἐλέγετο ἐλευθερία! Καὶ ἐν μὲν τῇ ἐξουσίᾳ ἦσαν ἀλαζόνες, εἴρωνες, ὑβρισταὶ, ἐκτὸς δὲ αὐτῆς φθονεροὶ, κόλακες, συκοφάνται, ἐπίβουλοι. Μεταξὺ δεσποτῶν καὶ δούλων, οὐδεμία κλάσις ὑπῆρχεν· ἡ εἰρήνη, ἡ τάξις ἦσαν ἄγνωστοι, καὶ μόνη ἐπεκράτει ἡ δύναμις ἡ φυσικὴ ἢ ἡ ἀριθμητική. Αἱ σκέψεις πάντων ἐστρέφοντο πρὸς μόνην τὴν πολιτικὴν παλαίστραν, ὅπου συνεζητοῦντο μεταξὺ φωνασκιῶν καὶ θορύβου τὰ καιριώτατα ζητήματα. Ἐνταῦθα συγκατεστρέφοντο ὡς ἐν βαράθρῳ ὅλη ἡ ἐνέργεια καὶ ὅλη ἡ διανοητικὴ καὶ ἠθικὴ δύναμις τῶν πολιτῶν· ἕκαστος δὲ ἠγωνίζετο νὰ θριαμβεύσῃ, διότι ἡ ἧττα ἐλογίζετο θάνατος.

Ἡ σφοδρότης αὕτη τῶν πολιτικῶν παθῶν ἐξωλόθρευε τὰ αἰσθήματα, τ' ἀποτελοῦντα τὴν εὐτυχίαν τοῦ ἰδιωτικοῦ βίου. Ὁ φιλόπολις Ἰσοκράτης, θρηνῶν τὴν οἰκτρὰν ταύτην κατάστασιν τῶν ἑλληνικῶν ἠθῶν, ὡμοίασε πρὸς ἑταίραν τὰς Ἀθήνας (1), ὁ δὲ Ἀριστοτέλης καὶ ἀπέλιπεν αὐτάς (2).

Ἄρα ἡ ἀγορὰ καὶ τὰ στρατόπεδα ἦσαν οἱ ὕπατοι σκοποὶ τοῦ ἀνθρώπου. Ὁ στρατιώτης, ὁ ῥήτωρ, ὁ φιλόσοφος, ὁ δοῦλος δὲν εἶχον πράγματι οἰκογένειαν· δίψα δὲ ἐνεργείας καὶ ἀνάγκη βιαίων συγκινήσεων κατέτρυχον τὰς ψυχάς· οὐδεὶς ἐπεδίδετο εἰς ἐργασίαν. Ὁ λαμπρὸς τῆς Ἑλλάδος ἥλιος, ἐξάπτων τὴν φαντασίαν καὶ ἀναφλέγων τὰ πάθη, συνεκάλει τοὺς πάντας εἰς τὸ ὕπαιθρον, ὑπὸ τὸν θόλον διαυγοῦς οὐρανοῦ καὶ μεταξὺ διαφανοῦς ἀτμοσφαίρας, καὶ ἐκεῖ ἐτελεῖτο καὶ διδασκαλία, καὶ μελέτη, καὶ ἀγωγή. Οἰκογένειαν ἐθεώρει ὁ Ἕλλην τὴν ἀγοράν. Καὶ ναοί, καὶ στοαί, καὶ βαλανεῖα, καὶ θέατρα, καὶ γυμνάσια κατεκλύζοντο ὑπὸ τῶν κυμάτων τοῦ πολυταράχου λαοῦ. Ὁ μὲν Σπαρτιάτης παρεκάθητο εἰς τὰ κοινὰ συσσίτια, καὶ κατηνάλισκε τὸν λοιπὸν βίον εἰς σωματικὰ γυμνάσια καὶ ἐκστρατείας (1)· ὁ δὲ Ἀθηναῖος, ἐδημοκόπει ἢ ἐδίδασκε καθ' ὁδόν. Πάντα ἐγίνοντο ἀναφανδόν, οὐδὲν κρυπτὸν ὑπῆρχεν· ἡ δὲ οἰκία ἐχρησίμευεν ἀντὶ κοιτῶνος, εἰς ὃν τὴν νύκτα μόνον κατέφευγεν ὁ οἰκοδεσπότης. Ὅπου λοιπὸν ἀγνοεῖται ὁ ἰδιωτικὸς βίος, εἶναι δυνατὴ ἡ ἀνάπτυξις ἰδιωτικῶν ἀρετῶν;

Ἐνθυμεῖσθε τί ἠκούσαμεν πρὸ ἑνὸς περίπου ἔτους ἐνταῦθα περὶ τῆς καταστάσεως τῶν ἀρχαίων Ἑλληνίδων (2). Ὅσῳ τὸ δημοκρατικὸν πνεῦμα προέκοπτε, τόσῳ αἱ γυναῖκες κατεβιβάζοντο ἀπὸ τῆς περιωπῆς ὅπου ἵσταντο ἐπὶ Ὁμήρου, ὅστις καὶ περὶ αὐτῆς τῆς παρεκτραπείσης Ἑλένης ὡμίλησε μετ' εὐλαβείας· τὸ σέβας μετετράπη εἰς περιφρόνησιν, ὥστε καὶ οἱ ὀνομαστότατοι τῶν ποιητῶν, οἷοι Εὐριπίδης καὶ Σιμωνίδης, ἐξύβριζον αὐτάς. «Οὔτε τὰ δεινότατα τῶν θαλασσίων κυμάτων, οὔτε αἱ δεινόταται τῶν ποταμῶν καὶ τοῦ πυρὸς πνοαί, οὔτε ἡ πενία, οὔτε πάντα τὰ λοιπὰ δυστυχήματα εἰσὶν ἐπαχθῆ ὅσον ἡ γυνή,» ἔλεγεν ὁ Εὐριπίδης.

«Δεινὴ μὲν ἁλκὴ κυμάτων θαλασσίων,
»δειναὶ δὲ ποταμοῦ καὶ πυρὸς θερμοῦ πνοαί,
»δεινὸν δὲ πενία, δεινὰ δ' ἄλλα μυρία·
»ἀλλ' οὐδὲν οὕτω δεινὸν ὡς γυνὴ κακόν» (3).

Οἱ σοφοὶ ἐκεῖνοι Ἕλληνες δὲν ἐθεώρουν τὰς γυναῖκας ὡς συζύγους ἀξίας εὐνοίας καὶ τιμῆς, ἀντικείμενα ἀγάπης καὶ φιλίας, ἀλλ' ὄντα ποταπὰ καὶ ἀξιοκαταφρόνητα· ἡ σωφροσύνη δὲν ἐτιμᾶτο· ἐν Σπάρτῃ μάλιστα καὶ διὰ νόμου καθιερώθη ἡ ἀκολασία· ἡ Κόρινθος ἐπέσπειρεν ἀνὰ πᾶσαν τὴν Ἑλλάδα τὰς δυσωνύμους αὐτῆς κόρας, καὶ τῶν Ἀθηνῶν οἱ σοφοὶ καὶ πολιτικοὶ ἄνδρες ἐφοίτων εἰς οἰκίας, τῶν ὁποίων καὶ τὸν οὐδὸν νὰ πατήσωμεν ἠθέλομεν ἐρυθριάσει σήμερον· οἱ δὲ ποιηταὶ, προσωποποιοῦντες τὸ ἐλάττωμα, παρίστων αὐτὸ ὑπὸ γυναικείαν μορφήν. Ἡ διανοητικὴ ἄρα καὶ ἠθικὴ διαφθορὰ τῶν μητέρων ἦτο μεγίστη.

Καὶ ὅμως, τίς ἀρνεῖται τὴν ἀπέραντον τῶν γυναικῶν ἐπιῤῥοὴν ἐπὶ τὴν κοινωνίαν, τὰ πάθη, τὰς κλίσεις, τὰ αἰσθήματα ἡμῶν; Ὅπου αἱ γυναῖκες ἐξευτελίζονται, ὡς φέρ' εἰπεῖν μεταξὺ τῶν βαρβάρων

(1) Αἰλ. Ποικ. ΙΒ'. ιϛ'.
(2) Αὐτ. Γ'. λϛ'.

(1) Ἄξιον σημειώσεως ὅτι καὶ τὸν περίπατον αὐτὸν ἀπηγόρευον οἱ Λακεδαιμόνιοι. «Ἀκούσαντες οἱ Ἔφοροι, λέγει ὁ Αἰλιανὸς, τοὺς Δεκέλειαν καταλαβόντας περιπάτῳ χρῆσθαι δειλινῷ», ἐπέστειλαν αὐτοῖς· «Μὴ περιπατεῖτε, » ὡς τρυφώντων αὐτῶν μᾶλλον, ἢ τὸ σῶμα ἐκπονούντων (Ποικ. Ἱστ. Β', ἑ.).
(2) Πανδ. τόμ. ΙΖ', σελ. 338.
(3) Παρὰ Στοβ. ογ'.

τῆς Ἀσίας, ἐκεῖ ἡ κοινωνία οὔτε εἰρήνην, οὔτε εὐδαιμονίαν παρέχει εἰς τὰ μέλη αὐτῆς· ὅπου εἶναι διεφθαρμέναι, ἐκεῖ καὶ πάντες διεφθαρμένοι· ὅπου δὲ δοῦλαι, ἐκεῖ ὑπερισχύει τὸ δικαίωμα τοῦ ἰσχυροτέρου, καὶ βασιλεύει ὁ δεσποτισμὸς, ἡ ὑπερφιλαυτία, τὸ ἄτεγκτον τῆς ψυχῆς. Ὅπου αἱ κάλλισται τῶν γυναικῶν ἀρεταὶ, ἡ ἠθικὴ αὐτῶν ἐπενέργεια ἀπολακτίζονται, ἐκεῖ ὁ ἀνὴρ, ἔστω καὶ ὁ σοφώτατος τῶν σοφῶν, ἔχει ῥοπὰς κτήνους.

Ἰδοὺ αἱ πηγαὶ ἐξ ὧν ἔῤῥεεν ἡ καταφρόνησις τῶν οἰκογενειακῶν ἀρετῶν, τὴν ὁποίαν ἀπαντῶμεν καθ' ὅλην τὴν ἱστορίαν τῆς ἀρχαιότητος. Πῶς ἦτο δυνατὸν νὰ διάγῃ εὐχαρίστως ὁ ἀνὴρ βίον ἰδιωτικὸν, ἐνῷ ἡ λεγομένη αὐτοῦ σύζυγος ἦτο δούλη; ἐνῷ, ἀπόλυτος ὢν δεσπότης, οὔτε νὰ τιμᾶται, οὔτε ν' ἀγαπᾶται εἶχεν ἀνάγκην παρ' ἐκείνων, ἐφ' ὧν ἐδόθη αὐτῷ δικαίωμα ζωῆς καὶ θανάτου, καὶ τοὺς ὁποίους μετεχειρίζετο ὡς ἄλλα σκεύη ἢ εὐτελῆ ὄργανα τῶν ἰδίων ὀρέξεων; Πρὸς τὰς συζύγους οὔτε ἐμπιστοσύνην, οὔτε ἀγάπην ἀπένεμον· μόνον εὐειδῆ καὶ εὔρωστα τέκνα ἀπῄτουν παρ' αὐτῶν. Ἂν ἡ γυνὴ ἀπέθνησκεν, οὐδ' ἐδάκρυζεν ὁ ἀνὴρ· καὶ ἂν οὗτος ἔδιδεν ἀφορμὰς ζηλοτυπίας, οὐδὲ λέξιν δυσαρεσκείας ἐτόλμα νὰ ψιθυρίσῃ ἐκείνῃ.

Ἀλλ' ὁ μελετῶν μετά τινος ἐπιστασίας τὰ παρελθόντα, ἀφότου τοὐλάχιστον ἡ ἱστορία ἤρχισε ν' ἀναγράφῃ τὴν ἀλήθειαν, παραμυθεῖται βλέπων ὅτι, προϊόντος τοῦ χρόνου, συνεχῆς καὶ ἐπαισθητὴ βελτίωσις ἐξαγνίζει τὰ ἤθη.

Ἡ ἑλληνικὴ κοινωνία, ἢ μᾶλλον ὁ σωρὸς τῶν μικρῶν ἐκείνων ἐπικρατειῶν, αἵτινες ἐμάχοντο ἀδιακόπως πρὸς ἀλλήλας, βάσιν εἶχον μεταφυσικὴν πολλάκις ἐσφαλμένην. Ὁ Λυκοῦργος παραδείγματος χάριν καὶ ὁ Σόλων εἶχον θεμελιώσει τοὺς νόμους αὐτῶν ἐπὶ ἀφῃρημένων ἰδεῶν· τῆς μὲν Σπάρτης ὁ νομοθέτης ἐψήφισε θεσμοὺς ἱκανοὺς νὰ πλαστουργήσωσι μόνον «πολέμου χειροτέχνας καὶ θεράποντας Ἄρεος», κατὰ Πλούταρχον, «ἄλλο δὲ οὐδὲν εἰδότας, οὐδὲ μελετῶντας.» Διὰ τοῦτο «οὐκ ἰδίους ἡγεῖτο τῶν πατέρων τοὺς παῖδας, ἀλλὰ κοινοὺς τῆς πόλεως» (1)· ὁ ἐντελὴς στρατιώτης, ἰδοὺ τὸ ἰδανικὸν τοῦ Λυκούργου. Ὁ δὲ τῶν Ἀθηνῶν, παρεδέχθη θεσμοὺς ἐπιτηδείους ν' ἀναδείξωσι δημοκράτας· ὁ ἄκρατος δημοκράτης, ἰδοὺ τὸ ἰδανικὸν τοῦ Σόλωνος. Καὶ οὗτος δὲ καὶ ἐκεῖνος ἀντέπραξαν ἄντικρυς εἰς τὴν φύσιν, καταπνίξαντες τὰς κλίσεις καὶ τὰς πρώτας ἀνάγκας τοῦ ἀνθρώπου διὰ τῆς βίας, καὶ μεταβαλόντες αὐτὸν εἰς ὄργανον πολιτικῆς ἢ πολέμου.

Ἡ Ῥώμη, ἐλθοῦσα μετὰ τὴν Ἑλλάδα, εἶχε μὲν καὶ αὐτὴ πολλὰ τὰ ἐλαττώματα καὶ μείζονα τὴν φιλοδοξίαν, εἶχεν ὅμως κατὰ τὴν πρώτην αὐτῆς περίοδον ὀλιγώτερον ἀνειμένα τὰ ἤθη. Οἱ Ῥωμαῖοι, θετικώτεροι τῶν Ἑλλήνων καὶ πρακτικώτεροι τὸν νοῦν, δὲν ἐνομοθέτησαν κατὰ θεωρίαν, ἀλλὰ προέβησαν φωταγωγούμενοι ὑπὸ τῆς πείρας, βραδύτερον μὲν, ἀσφαλέστερον ὅμως· ἡ ῥωμαϊκὴ κοινωνία, ὅπως συνετάχθη ὑπὸ τοῦ Νουμᾶ, ἦτο οὐσιωδῶς γεωργική. Ὁ μὲν Ῥωμαῖος διεχειρίζετο καὶ τὸ ἄροτρον καὶ τὸ ξίφος, καὶ ἠγάπα ἀμφότερα, ἡ δ' ἐξουσία ἐνίσχυε τὴν γεωργίαν· Ὀρθότατα δὲ λέγει ὁ Πλούταρχος ὁμιλῶν περὶ τοῦ ῥωμαϊκοῦ τούτου θεσμοῦ ὅτι· «Οὐδὲν ἄλλο τῶν ἐπιτηδευμάτων οὕτως ἔρωτα δριμὺν εἰρήνης ἐνεργάζεται καὶ ταχὺν, ὡς ὁ ἀπὸ γῆς βίος, ἐν ᾧ καὶ τῆς πολεμικῆς εὐτολμία, τὸ μὲν ὑπερμαχητικὸν τοῦ οἰκείου διαμένει καὶ πάρεστι, τὸ δὲ εἰς ἀδικίαν καὶ πλεονεξίαν ἀνειμένον ἐκκέκοπται (1). Ἀλλὰ καὶ «ἠθοποιὸν τέχνην» ἐθεώρησεν ὁ Ῥωμαῖος νομοθέτης τὴν γεωργίαν. Ὁ πολίτης ἐκπληρῶν τὰ πρὸς τὴν πολιτείαν καθήκοντα, δὲν ἐλησμόνει καὶ τὰ πρὸς τὴν οἰκογένειαν. Ναὶ μὲν οὐκ ὀλίγα ἴχνη βαρβαρότητος εὑρίσκομεν καὶ μεταξὺ τῆς ῥωμαϊκῆς ἐκείνης κοινωνίας· μὴ λησμονῶμεν ὅμως ὅτι ἡ ἀγωγὴ τοῦ ἀνθρωπίνου γένους, ἵνα τελειοποιηθῇ, ἀπαιτεῖ μακρὰν σειρὰν αἰώνων, καὶ ὅτι εἰς τὴν τελειοποίησιν ταύτην οὐδὲ σήμερον ἐφθάσαμεν. Τὸ μεγαλεῖον, ἡ ὑπεροχὴ, ἡ γιγάντειος δύναμις, δι' ὧν καθυπέταξεν ἡ Ῥώμη πάντα τὸν γνωστὸν κόσμον, ὀφείλονται οὐχὶ εἰς τὴν φαντασίαν, ἀλλ' εἰς τὴν κρίσιν καὶ εἰς τὴν πεῖραν. Ναὶ μὲν καὶ αὐτὴ, ἀκολουθοῦσα τὰς ἀρχαίας παραδόσεις καὶ τὴν ἐν γένει σύνταξιν τῶν τότε κοινωνιῶν, δὲν κατήργησε τὴν δουλείαν· ἀλλὰ τοὐλάχιστον δὲν συνεκρότει ἔθνος ὀκνηρῶν καὶ πενήτων. Ὁ ἀνὴρ καὶ ἡ γυνὴ ἀνεδείχθησαν ἴσοι ἐνώπιον τοῦ νόμου, μεταξὺ δὲ πλουσίου καὶ πένητος ὑπῆρχον σχέσεις εὐεργεσίας καὶ εὐγνωμοσύνης. Ὁ πλούσιος ἐγεύετο κατ' οἶκον, καὶ ἡ ἐσωτερικὴ εὐζωΐα προήγετο· ὁ οἰκοδεσπότης ἐφρόντιζε μόνος περὶ τῶν ἰδίων συμφερόντων, καὶ τὸ δικαίωμα τῆς ἰδιοκτησίας ἦτο ἀσφαλέστερον, σπανίως συνταρασσόμενον ὑπὸ τῆς συγκρούσεως τῆς ἀλαζονείας τῶν πατρικίων καὶ τῆς φιλοδοξίας τῶν πληβείων. Ἡ ῥωμαϊκὴ φιλοπατρία ἐξήπτετο οὐχὶ ἐν τῇ ἀγορᾷ, ἀλλ' ἐντὸς τῆς οἰκίας· ἡ ῥωμαία γυνὴ μετεῖχε καὶ τῆς δόξης, καὶ τῶν κινδύνων, καὶ τῶν θριάμβων τοῦ συζύγου αὐτῆς, καὶ ἀνέγραφε τὸ ἴδιον ὄνομα πλησίον τῶν ὀνομάτων τῶν νικητῶν. Ἀνατρέφουσα αὐτὴ τὰ ἴδια τέκνα, κατέλειπεν εἰς τὰς ἐξ Ἰωνίας δούλας τὰ ἔργα, ἅτινα καὶ τότε ἐθεωροῦντο ἄτιμα. Δυστυχῶς ὅμως πᾶσα αὐτὴ ἡ εὐγένεια, καὶ ἡ δύναμις, καὶ τὸ μεγαλεῖον τῶν γυ-

(1) Ἐν βίῳ Λυκ. ιε'. καὶ Λυκ. καὶ Νουμ. σύγκρισις β'.

(1) Ἐν βίῳ Νουμᾷ ιγ'.

ναικῶν τῆς Ῥώμης κατεποντίσθησαν εἰς τὸν βόθρον τοῦ αἵματος καὶ τῶν κακουργιῶν, εἰς ὃν ἔῤῥιψεν αὐτὴ ἑαυτὴν ἡ ἑπτάλοφος τοῦ Ῥωμύλου.

Δὲν λέγω ὅτι τὰ ἰδιωτικὰ ἤθη τῆς Ῥώμης ἦσαν ἀνεπίληπτα· ἡ ἐξουσία τῶν πατέρων ἐπὶ τῶν τέκνων, τῶν ἀνδρῶν ἐπὶ τῶν γυναικῶν, τῶν κυρίων ἐπὶ τῶν δούλων, ὑπῆρχε καὶ ἐνταῦθα ἀδυσώπητος. Ὁ πατὴρ εἶχε δικαίωμα ζωῆς καὶ θανάτου· ὁ σύζυγος ἀπεδίωκε τὴν συμβίαν καὶ εἰς ἐλαχίστην παρεκτροπὴν ἂν ἐξώκελλεν, ἂν ἐφωράτο παραδείγματος χάριν πίνουσα οἶνον· ὑπῆρχεν ὅμως οἰκογένεια προσατευομένη ὑπὸ τοῦ νόμου. Διὸ τὸ σύστημα τοῦτο τῆς Ῥώμης, οὔτινος δὲν ἀρνοῦμαι τὴν βαρβαρότητα, ἦτο προτιμότερον τοῦ τῆς Σπάρτης. Ἐν τῇ Σπάρτῃ ἡ ἀλαζονεία τοῦ κυνικοῦ καὶ ἡ ἀπάθεια τοῦ ἀγρίου ἐπεῖχον τὸν τόπον πάντων τῶν φυσικῶν αἰσθημάτων. Ὁ νομοθέτης, ἰδὼν ὅτι ἦτο ἀδύνατον νὰ διατηρηθῇ τὸ πατρικὸν φίλτρον καὶ ἡ οἰκὴ φιλοστοργία ὑπὸ τὸ κράτος νόμων διαιρούντων τὸν πατέρα ἀπὸ τοῦ υἱοῦ καὶ τὸν σύζυγον ἀπὸ τῆς συζύγου, ἔδωκεν εἰς τὴν πολιτείαν τὸ δικαίωμα τοῦ υἱοθετεῖν, τοῦ πωλεῖν, τοῦ ἀνατρέφειν καὶ τοῦ ἀποκτείνειν τὰ παιδία. Ὁ δὲ Ἀριστοτέλης, συντάσσων τὴν πολιτείαν αὐτοῦ, ἀπαιτεῖ νὰ ὁρίζεται ὁ ἀριθμὸς τῶν τέκνων ἑκάστης οἰκογενείας· εἰ δὲ παρακούσωσιν οἱ γονεῖς νὰ φονεύωνται τὰ βρέφη καὶ πρὸ τῆς γεννήσεως· «πρὶν αἴσθησιν ἐγγενέσθαι καὶ ζωὴν, ἐμποιεῖσθαι δεῖ τὴν ἄμβλωσιν» (1). Ἄρα οὐδὲν αἴσθημα ἀγάπης συνέδεε τὰ τέκνα μετὰ τῶν πατέρων· τοῦτο δὲ τὸ χάσμα ἐπλάτυνεν ἔτι μᾶλλον ἡ διαφθορὰ τῶν γυναικῶν, ἡ ἔνδεια τῶν μὲν, ἡ φιλοδοξία τῶν δὲ, τὸ πολυτάραχον τῶν δημοσίων πραγμάτων καὶ ὁ ἀέναος φόβος τῶν πλουσίων μὴ κακοποιηθῶσιν ὑπὸ τοῦ λαοῦ. Ὁποία λοιπὸν σχέσις ἐδύνατο νὰ ὑπάρχῃ μεταξὺ τοιούτων πατέρων καὶ τοιούτων υἱῶν; Ναὶ μὲν ἀνεδείκνυντο ῥήτορες, στρατηγοὶ, ἥρωες· τὸ οἰκογενειακὸν ὅμως πνεῦμα ἐξέπνεεν ἐνώπιον τῆς ἐνθέρμου, τῆς ἀλάστορος, τῆς πλουσίας εἰς ἀρετὰς, πλουσίας δὲ καὶ εἰς ἐγκλήματα φιλοπατρίας. Ὁ νέος Σπαρτιάτης οὐδὲν καθῆκον εἶχε πρὸς τὸν γεννήτορα αὐτοῦ, διότι μόλις ἰδόντα τὸ φῶς παρελάμβανε καὶ ἀνέτρεφεν αὐτὸν ἡ πολιτεία· ὁ δὲ πατὴρ οὔτε λεπτὸν ἐδαπάνα, οὐδ' εἰς τὴν ἐλαχίστην θυσίαν ὑπέβαλλεν ἑαυτὸν χάριν τοῦ υἱοῦ. Αἱ πρῶται φροντίδες, δι' ἃς αἰσθανόμεθα βαθεῖαν καὶ ἰσόβιον εὐγνωμοσύνην, ἀνετίθεντο εἰς ἀνθρώπους πάντη ξένους πρὸς τὸ παιδίον. Ἰδοὺ διατί, ὁσάκις υἱὸς ἐξεπλήρου καθῆκον πρὸς τοὺς γονεῖς, ἐθεοποιεῖτο ὑπὸ τῶν ἀρχαίων.

Ἀληθῶς καὶ ἐν Ῥώμῃ ὁ υἱὸς ἦτο τοῦ πατρὸς κτῆμα· ἡ πολιτεία ὅμως δὲν ἔκοπτε πάντα δεσμὸν μεταξὺ αὐτοῦ καὶ ἐκείνου· ὑπῆρχεν οἰκογένεια. Οἱ ἀπόγονοι ἐκαυχῶντο διὰ τοὺς ἐνδόξους αὐτῶν προγόνους, καὶ εὐγενής τις ἄλυσις συνέδεε τὰς μεταγενεστέρας πρὸς τὰς προηγηθείσας γενεάς.

Καὶ τῶν δούλων δὲ ἡ κατάστασις παρηκολούθησε γραμμὴν παράλληλον πρὸς τὴν βελτίωσιν τῶν οἰκογενειακῶν ἠθῶν. Καὶ τοῦτο λέγων δὲν ἐννοῶ τὰ γενόμενα ἐπὶ τῆς διεφθαρμένης ἐποχῆς τῆς Ῥώμης, ἀλλ' ἐπὶ τῆς ἀρχαιοτέρας, ὅτε, ὡς προεῖπον, οἱ πολῖται ἦσαν πολεμισταὶ ἅμα καὶ γεωργοί· τότε μετεχειρίζοντο τοὺς δούλους αὐστηρῶς μὲν, ἀλλ' ἐπιεικῶς· πολλάκις δὲ καὶ ἀπελευθέρουν αὐτοὺς, καὶ κατακτῶντες νέας χώρας ἀπέβλεπον μᾶλλον εἰς τὰς προσόδους ἢ εἰς τὴν αὔξησιν τοῦ ἀριθμοῦ τῶν αἰχμαλώτων. Εἰς τὴν Ἑλλάδα ἐξ ἐναντίας, τὸ μέγα πλῆθος, «ἡ ἀείποτε σύντροφος αὐτῇ πενία» (1), τῶν δούλων ἡ διαφθορὰ, ἐγίνοντο συνεχεῖς κακουργημάτων ἀφορμαί· διότι οὐ μόνον εἰς ἐπιπόνους καὶ ἐνδελεχεῖς ἐργασίας, ἀλλὰ καὶ εἰς ἀποτρόπαια ἐλαττώματα ἦσαν καταδεδικασμένα τὰ ταλαίπωρα ἐκεῖνα ὄντα. Ἐνθυμεῖσθε τοὺς Εἵλωτας τῆς Σπάρτης, τοὺς Πενέστας τῆς Θεσσαλίας, τοὺς Μαριανδυνοὺς τῆς Ἡρακλείας, τοὺς Κλαρῶτας ἢ Ἀφαμιῶτας τῆς Κρήτης· ἐνθυμεῖσθε τί ἦσαν τὰ πλάσματα ταῦτα τοῦ Θεοῦ; ἦσαν ἀνδράποδα, ὡρισμένα εἰς ἐκπλήρωσιν ἔργων καὶ παθῶν κτηνωδῶν! Εἰς τὰς πεπολιτισμένας καὶ σοφὰς Ἀθήνας ὁ Ἀριστοτέλης ἐδογμάτιζεν ὅτι «ἔστι φύσει δοῦλος ὁ δυνάμενος ἄλλου εἶναι» (2)· ἀδιςάκτως δὲ προσέθετε καὶ τὸ χεῖρον τοῦτο· «ὁ δοῦλος ἔμψυχον ὄργανον, τὸ δ' ὄργανον ἄψυχος δοῦλος» (3). Καὶ αὐτὸς δὲ ὁ Πλάτων, συγκροτῶν τὴν πολιτείαν αὐτοῦ, χωρίζει τοὺς ἐλευθέρους ἀπὸ τῶν δούλων καὶ εἰς ἰδιαιτέρους νόμους ὑποβάλλει αὐτούς. Ἄρα καὶ κατὰ τοὺς ὑπάτους τῶν ἀρχαίων φιλοσόφων, ὅ,τι ἦτο ἡ σκεπάρνη, ἡ σκάφη, τὸ σάρωθρον, τὸ αὐτὸ ἀπαραλλάκτως ἦτο καὶ ὁ δοῦλος!

Ἀλλὰ καὶ εἰς τὴν Ῥώμην, ὅτε διεφθάρησαν αἱ πρῶται τῶν πολιτῶν ἀρεταὶ, τὰ τῶν δούλων ἐδεινώθησαν ἔτι πλέον καὶ τῶν τῆς Ἑλλάδος. Μεγάλοι τὸ κατ' ἀρχὰς οἱ Ῥωμαῖοι κατὰ τὴν ἀνδρίαν, τὴν φιλοπατρίαν, τὸ μεγαλόψυχον, μεγάλοι ἐφάνησαν καὶ κατὰ τὰς κακίας· ἀπέκτεινον ἀγεληδὸν τοὺς δούλους· καὶ ἡ πολυτέλεια, ἡ ἀσέλγεια, ἡ θηριωδία, τὸ ἔγκλημα ἀπεθεώθησαν· ἀρκεῖ νὰ ὑπενθυμίσω εἰς τὸ εὐμενὲς ἀκροατήριον ὅτι καὶ εἰς τῆς ἰδίας αὐτοῦ μητρὸς τὸ αἷμα ἔβαψε τὰς χεῖρας ὁ Νέρων!

Περίεργον δὲ ὅτι ἐνῷ αἱ καλαὶ τέχναι πραΰνουσι καὶ ἐξημεροῦσι τὰ ἤθη, ἐν Ἀθήναις, ὅπου ἤκμασε τῶν τεχνῶν τούτων ἡ καλλιέργεια, καὶ αὐτὴ ἡ περὶ

(1) Ἀριστ. Πολιτ. Ζ', ιδ', 10.

(1) Ἡσίοδ. Ζ', 102.
(2) Πολιτ. Α', ιγ'.
(3) Νικομ. Β', ιά.

τοὺς τρόπους κομψότης καὶ εὐγένεια, δι᾽ ἃς σεμνύνονται αἱ νεώτεραι κοινωνίαι, ἦσαν ἄγνωστοι. Οὔτε εἰς τοὺς διαλόγους τοῦ Πλάτωνος, οὔτε εἰς τὰ σωζόμενα τοῦ Μενάνδρου, ἀλλ᾽ οὔτε εἰς τῆς ἀττικῆς μελίσσης, τοῦ Ξενοφῶντος, τὰ συγγράμματα, ἀπαντῶμεν αὐτάς. Ὅσῳ προέκοπτον αἱ τέχναι, καὶ παντοειδῆ ἀριστουργήματα ἐπηύξανον τῆς Ἑλλάδος τὸ κλέος, τόσῳ ἡ κοινωνικὴ τέχνη ἔμενε στάσιμος. Καὶ ἀπ᾽ αὐτῶν ἔτι τῶν περιωνύμων συμποσίων, καθ᾽ ἃ πολλάκις ἐπήνθει διαλογικὴ χάρις καὶ εὐφυΐα, ἡ κοσμιότης καὶ ἡ εὐπρέπεια ἐξωστρακίζοντο· ἐκεῖ καὶ αὐλητρίδες, καὶ ὀρχηστρίδες, καὶ ψάλτριαι, καὶ αἰσχρῶν ᾀσμάτων ποιηταί, καὶ οἶνος ἀμέτρητος.

Ὅτε δὲ ἦλθεν ἡ ὥρα, καθ᾽ ἣν Ἑλλάς τε καὶ Ῥώμη συνανεμίγησαν, συνανεμίγησαν καὶ πάντα τὰ ἐλαττώματα, καὶ πᾶσαι αὐτῶν αἱ πονηρίαι· τότε ἡ αἱμοδιψία, τὸ ἀγέρωχον τοῦ πολίτου, ἡ ἀτιμία τοῦ δούλου, ἡ χαμέρπεια τοῦ ἀπελευθέρου, καὶ πᾶν τὸ δημιουργηθὲν καὶ διαφθαρὲν ὑπὸ τοῦ ἀρχαίου κόσμου συμφυρέντα, ἀπετέλεσαν ἀποφώλιόν τι τέρας, τὴν ἐπὶ τῶν αὐτοκρατόρων λέγω ῥωμαϊκὴν κοινωνίαν· ἀλλὰ τὸ φύραμα τοῦτο ὑπῆρξε καὶ ὁ τάφος τοῦ πανθεϊσμοῦ· ὁ κόσμος ἔπρεπε πλέον νὰ ἀναγεννηθῇ, καὶ ἀνεγεννήθη. Νέα θρησκεία, καθαιροῦσα τὴν ὕλην καὶ ἀποθεοῦσα τὸ πνεῦμα, εἰσήχθη εἰς τὴν κοινωνίαν, καὶ βαθμηδὸν ἡ οἰκογένεια, τὰ ἐσωτερικὰ ἤθη, ἄγνωστα μὲν ἐν Ἑλλάδι, κατασταλέντα δὲ ἐν Ῥώμῃ χάριν τοῦ στρατιωτικοῦ βίου, ἐγένοντο ἀναπόφευκτα εἰς τὴν πάσχουσαν ἀνθρωπότητα. Ἡ εὐρώπη, καταπονηθεῖσα ὑπὸ συμφορῶν, ἓν μόνον ἄσυλον εὗρε, τὸν οἶκον, ὁ δὲ χριστιανισμὸς τοσούτῳ διέδωκε καὶ ἐκράτυνε τὰς ἰδέας ταύτας καὶ τὰ αἰσθήματα, ὥστε καὶ ἐπὶ τῶν τιμαριωτικῶν χρόνων ὁ δοῦλος εἶχε καὶ σύζυγον καὶ τέκνα. Φόνος ἀνθρώπου ἢ καὶ βρέφους ἐθεωρήθη κακούργημα ἐναντίον τῆς τε φύσεως καὶ τῆς θρησκείας, ἀρχαὶ δὲ ἐκ διαμέτρου ἐναντίαι εἰς τὰς ἀρχάς, αἵτινες ἐκυβέρνησαν τὴν παλαιὰν κοινωνίαν, διεσπάρησαν εἰς τὴν νεωτέραν, γεννήσασαι καὶ ἀντίθετα ἐλαττώματα. Αἱ γυναῖκες ἀπελευθερωθεῖσαι ἐξεπόρθησαν ἀνεξαρτησίαν, τῆς ὁποίας ἐποίησαν, ὁμολογῶ, ἐνίοτε κατάχρησιν, τῶν πτωχῶν δὲ ὁ ἀριθμὸς, προστατευόμενος καὶ τρεφόμενος ὑπὸ τῶν μοναστηρίων, ὑπερεπλεόνασεν. Ἀλλ᾽ ὅμως ἡ βελτίωσις ἐπῆλθε γενναία, τὸ ἀνθρώπινον γένος ἀνεκαινίσθη, καὶ ἡ πρόοδος αὐτοῦ, εἰ καὶ διακόπτεται ἐνίοτε, τείνει ἀνένδοτος πρὸς τὴν τελειότητα.

Ὁ οἰκογενειακὸς λοιπὸν βίος εἶναι ἐφεύρεσις τῶν νεωτέρων, ἢ μᾶλλον, τὸ ἀναπόφευκτον ἐξαγόμενον τῆς νέας θρησκευτικῆς, πολιτικῆς καὶ κοινωνικῆς διοργανώσεως. Ἡ δουλεία κατέστη ἄγνωστος μεταξὺ ἡμῶν, ἢ ἄν που ἐμόλυνέ τινα χώραν, ἀρχαὶ φιλανθρωπίας, ὡς ἐν Ῥωσίᾳ, ἢ ἀγῶνες τεράστειοι, ὡς ἐν Ἀμερικῇ, κατεξωλόθρευσαν αὐτήν. Οἱ λαοὶ δὲν σήπονται πλέον σεσωρευμένοι· τῶν ἰδιοκτητῶν ὁ ἀριθμὸς αὐξάνεται καθ᾽ ἑκάστην· τῶν σχολείων αἱ θύραι ἀνοίγονται πρὸς πάντας ἀνεξαιρέτως, καὶ ἡ ἀμαθεστάτη, ἡ πλέον δεισιδαίμων οἰκογένεια τῶν καθ᾽ ἡμᾶς χρόνων, ὑπερτερεῖ ἀναντιῤῥήτως τῶν ἀρχαίων εἰλώτων κατὰ τὰ ἤθη. Ἀντὶ τῶν πολυπληθῶν δούλων, τοὺς ὁποίους ὡς κτηνῶν ἀγέλας ἐδίωκεν εἷς ἄνθρωπος, ἔχομεν σήμερον οἰκογενείας ἐργατικὰς, αἰσθανομένας φίλτρον πατρὸς, υἱοῦ, ἀδελφοῦ. Ὁ πόλεμος ἐκρήγνυται σπανιώτερον, αἱ δὲ κυβερνήσεις, ὁποίου καὶ ἂν ὦσιν εἴδους, δὲν ἀφαιροῦσιν ἀπὸ τοῦ πολίτου πάντα τὸν πολύτιμον αὐτοῦ θησαυρὸν, τὸν χρόνον. Ἕκαστος καὶ ἐμπορεύεται, καὶ γεωργεῖ, καὶ βιομηχανεῖ ἐλευθέρως, ἡ δὲ ἰδιοκτησία θεμελιοῦται ἐπὶ ἀσφαλῶν βάσεων.

Καὶ μὴ νομίσῃ τις ὅτι, ἂν σήμερον ἡ πολιτεία δὲν ἀπαιτῇ παρὰ τοῦ πολίτου θυσίας καὶ ἐγκλήματα ὅμοια πρὸς τὰ πάλαι, ὁ ἔρως τῆς πατρίδος ἐσβέσθη. Ἀπ᾽ ἐναντίας ὁ ἔρως τῆς πατρίδος, ἀναφλεγόμενος καὶ ὑπὸ τοῦ ἔρωτος τῆς οἰκογενείας, ἀνάπτει ἀκάθεκτος τὰς φλόγας, αἵτινες καὶ χθὲς ἔτι φωτοβολήσασαι εἰς Ἀρκάδιον, ἀπέδειξαν εἰς τὸν κόσμον, ὅτι οὔτε κατὰ τὸ ἱερώτατον καὶ ὡραιότατον τοῦτο τῶν αἰσθημάτων ὑπολείπεται τῆς εἰδωλολατρείας ὁ χριστιανισμός.

Δὲν ἀξιῶ ὅτι τὸν νέον πολιτισμὸν περιαυγάζει ὁλόκληρος τοῦ ἀρχαίου ἡ λάμψις· ἐννοῶ μόνον ὅτι οὗτος ἐλαττοῦται κατὰ πολλὰ ἐκείνου· τυφλὸς τῷ ὄντι ὁ μὴ βλέπων τὰς ἀπείρους τοῦ χριστιανισμοῦ εὐεργεσίας. Πόθεν ἐγεννήθη ἡ ἰσότης μεταξὺ τῶν θνητῶν; Πότε αἱ μεταξὺ γονέων καὶ τέκνων, ἀνδρῶν καὶ γυναικῶν σχέσεις ὡρίσθησαν ἐπὶ τὸ φυσικώτερον; Διὰ τί πάντες ὁμολογοῦμεν ὅτι τὴν ὁδὸν τὴν ὁποίαν συνδιανύομεν, πρέπει νὰ ἐξομαλύνωμεν δι᾽ ἀμοιβαίων θυσιῶν; Διὰ τί αἱ ἀνωμαλίαι τῶν ἀρχαίων χρόνων, οἷον ἡ ἀκατονόμαστος ἀκολασία, ὁ τυφλὸς καὶ ἀχαλίνωτος πρὸς τὴν πατρίδα ἔρως, ἡ ἐθνικὴ ὑπερφιλαυτία, τὸ πρὸς ἄλληλα παράφορον μῖσος καὶ αὐτῶν τῶν ὁμοφύλων ἐθνῶν κατέβησαν εἰς τὸν τάφον, ἢ ἀπονεκροῦνται καθ᾽ ἑκάστην; Διὰ τί ἡ μεγαλοπρεπεστάτη τῶν ἀρετῶν, ἡ φιλανθρωπία, ὑπὲρ ἧς ναὶ μὲν συνηγόρησάν τινες τῶν ἀρχαίων, ἥτις ὅμως κατεφρονήθη ὡς ἀνωφελὴς θεωρία, κατέστη σήμερον τὸ περισπούδαστον μέλημα τῶν φιλοσόφων, τῶν ἡγεμόνων, τῶν κυβερνήσεων καὶ ἑνὸς ἑκάστου; Διὰ τί, ἐνῷ τὸ πάλαι μόλις δύο ἢ τρεῖς γενναῖαι φωναὶ ἠκούσθησαν κατὰ τῆς δουλείας, σήμερον εὐάριθμοί τινες, καὶ οὗτοι οὐχὶ κατὰ πεποίθησιν ἀλλ᾽ ἐκ συμφέροντος, ἀσπάζονται

αὐτήν; Ἐρωτήσατε τὸ Εὐαγγέλιον καὶ αὐτὸ θέλει ἀπαντήσει.

Ὁμολογῶ ὅτι καὶ οὕτω καταρτισθέντα καὶ ἀναπτυχθέντα ὑπὸ τοῦ χριστιανισμοῦ τὸν ἰδιωτικὸν βίον, ἔρριψαν εἰς κινδύνους ἡ ἐνθεομανία, ἡ πολυτέλεια τῶν αὐλῶν, ὁ μέγας πληθυσμὸς μητροπόλεών τινων, αἱ πρὸς ἄλληλα παράβολοι σχέσεις τῶν δύο φύλων. Συμβουλεύθητε ὅμως τὰ βιβλία ἐκεῖνα, ἅτινα ἐνομάζονται μυθιστορίαι, ὅλως δὲ ἀνόμοια πρὸς τοὺς φαντασιώδεις μύθους τῆς Ἀσίας καὶ τὰ ἄσεμνα διηγήματα τῆς Ῥώμης, ἐξιστοροῦσι τὰ μυστήρια τοῦ οἰκιακοῦ βίου, τὰς ἀρετὰς καὶ τὰς κακίας, τὰ προτερήματα καὶ τὰ ἐλαττώματα τῶν γυναικῶν, τήν τε ἀμοιβὴν καὶ τὴν τιμωρίαν αὐτῶν· συμβουλεύθητε λέγω τὰ ἰδιωτικὰ ταῦτα χρονικά, τὴν ἱστορίαν ταύτην τῆς κοινωνίας, καὶ θέλετε πεισθῇ ὅτι ὁ ὑπὸ τοῦ χριστιανισμοῦ ἀνακαινισθεὶς καὶ ἐξαγνισθεὶς κόσμος, εἶναι ἀσυγκρίτῳ προτιμότερος τοῦ ἀρχαίου.

Ὁ πατριαρχικὸς δεσποτισμὸς, ἡ ἑλληνικὴ ἀστάθεια, ἡ ῥωμαϊκὴ αὐστηρότης ἐξέλιπον, ἡ οἰκογένεια συνεπήχθη, καὶ ἀδάμαστος ἡ βιομηχανία καταγίνεται εἰς εὕρεσιν νέων τρόπων, ὅπως κατασταθῇ εὐκολώτερος καὶ εὐδαιμονέστερος ὁ βίος. Καὶ πιθανὸν μὲν ὁ ἐσωτερικὸς οὗτος βίος δὲν γεννᾷ ὑπερφυεῖς ὡς πάλαι ἀρετὰς, βεβαίως ὅμως γεννᾷ κοινωφελεστέρας. Προσηλώσατε τὸ βλέμμα εἰς τὴν ἀεικίνητον ταύτην πρόοδον, καὶ θέλετε ἴδει προεικονιζόμενα τὰ μέλλοντα χρηστοηθέστερα, σεμνότερα καὶ εὐαγέστερα.

ΑΝΤΩΝΙΟΣ Ο ΕΠΑΡΧΟΣ.

(Ὁρα φυλλάδ. τῆς 1 Μαρτίου.)

Γασπάρει Κονταρηνῷ
Τῷ αἰδεσιμωτάτῳ Καρδινάλει
ἐν Ῥατισβόνῃ.

« Χθὲς συντυχὼν ἡμῖν Βικέντιος ὁ τιμιώτατος, τῆς σῆς αἰδεσιμότητος ἀδελφὸς, ᾔτησεν ὡς ἀπὸ σοῦ, ὑποτύπωσίν τινα περὶ τῆς τῶν ἁγίων τιμῆς· εἰ τιμῶντο δηλαδὴ καὶ παρ᾽ ἡμῖν οἱ ἅγιοι, καὶ μέχρι τίνος ἡ καθ᾽ ἡμᾶς ἐκκλησία τούτους σέβοιτο. Εἶπεν οὖν μετὰ τὴν αὔριον τῶν γραμματοφόρων τινὰ στέλλεσθαι τὴν ἐπὶ τῇ Ῥατισβόνῃ πορείαν, εἰ βούλοιτο διὰ τοῦτο ἕτοιμον ἐκ παντὸς τρόπου τὸ ζητούμενον ἔχειν. Ἐγὼ δὲ βουλοίμην ἂν καὶ διεξοδικώτερόν τι περὶ τούτου διαλαβεῖν, καὶ πρὸς τὸ ἱερὸν συνέδριον ἅπαν ὑπεραπολογήσασθαι τῆς τῶν ἁγίων τιμῆς· καί τοι γε τοῦ πράγματος ὑπὲρ ἐμὲ τυγχάνοντος. Ἴσως γὰρ ἐπερεισάμενος ταῖς αὐτῶν εὐχαῖς, εἴποιμι ἄν τι καίριον, ὡς οὐκ ἀπᾷδον τῇ ἀληθείᾳ. Ἀλλ᾽ ἵνα μὴ ἐκπρόθεσμος γένωμαι συντόμως ὀλίγα ἄττα περὶ τούτων ἐρῶ. Σὺ δὲ, ᾧ καὶ μᾶλλον ἀνήκει ταῦτα, διδάξεις ἐκφρασικώτερον ἑξῆς ἕκαστα κατὰ τάξιν ἐν τῷ ἱερῷ Συνεδρίῳ· πείσεις δὲ πάντα τὸν ἀντιλέγοντα τῇ ἀληθείᾳ, Θεοῦ συναιρουμένου τῇ σῇ πολυμαθείᾳ καὶ λογιότητι. Ἡμεῖς, θεοφιλέστατε Δέσποτα, ὅσοι τυγχάνομεν ἐνοικοῦντες τὴν πρότερον μὲν εὐδαίμονα, νυνὶ δὲ πολύστονον καὶ τρισαθλίαν Ἑλλάδα, σεβόμεθα καὶ τιμῶμεν τοὺς Ἁγίους. Οὐ μέν τοι γε καὶ λατρευτικῶς προσκυνοῦμεν αὐτούς· τούτῳ γὰρ Θεῷ τῷ μόνῳ βασιλεῖ, ὑπεξῄρηταί τε καὶ τετήρηται. Τιμῶμεν δὲ τοὺς μὲν ὡς στρατιώτας ἐκλελεγμένους Χριστοῦ, τοὺς δὲ ὡς κήρυκας καὶ διδασκάλους, τοὺς δ᾽ αὖ ὡς ἀδελφοὺς καὶ κοινωνοὺς αὐτοῦ. Ὅθεν κἂν ταῖς ἱεραῖς ἁγιστείαις ψάλλοντες καθ᾽ ἑκάστην τὴν ἄχραντον αὐτοῦ μητέρα ἐπιβοώμεθα λέγοντες· Ὑπεραγία Θεοτόκε, πρέσβευε ὑπὲρ ἡμῶν τῶν ἁμαρτωλῶν· καὶ· Βαπτιστὰ τοῦ Χριστοῦ, πρέσβευε ὑπὲρ ἡμῶν τῶν ἁμαρτωλῶν· καὶ· Ἅγιοι Ἀπόστολοι, καὶ τὰ ἑξῆς. Ἀλλὰ καὶ ὕμνοι φέρονται παντοχοῦ τῆς ἐκκλησίας τοῖς Ἁγίοις ἀναγραφέντες ἀναρίθμητοι, ᾀδόμενοι μετ᾽ εὐλαβείας ὅ,τι πλείστης, κατὰ τὸν ἑκάστῳ τεταγμένον καιρόν. Καὶ ναοὺς ἐγείρομεν τῷ Θεῷ ἐπ᾽ ὀνόματι τῶν εὐαρεστησάντων αὐτῷ Ἁγίων. Ἐπικαλούμεθα δὲ τούτους, οὐχὶ ὡς οὕτω δυσδυσώπητον, ἢ δύσκολον ὑπολαμβάνοντες τὸν Θεὸν, ὡς ἐπάναγκες εἶναι τῷ προσιόντι μεσίτας ἐπάγεσθαί τινας τῶν φίλων, ἢ τῶν οἰκείων αὐτοῦ, ἐπὶ τῷ εὐδιάλλακτον, ἢ ἵλεω ἡμῖν καταστῆσαι τὸν ὑπεράγαθον, ἀλλὰ ταπεινώσιν ἀσκοῦντες, ταύτην τε ὁλοψύχως ἀσπαζόμενοι, κατὰ τὸ, πᾶς ὁ ὑψῶν ἑαυτῶν ταπεινωθήσεται, μηδὲν ἄξιον ἡμῖν συνειδότες τοῦ συντυχεῖν ἐν προσευχῇ κἂν γε μακρόθεν τῷ Σωτῆρι, οὐ τολμῶμεν εὐθὺς ἐκ πρώτης ἀφετηρίας αὐτῷ προσελθεῖν· καί τοι γε μεγάλῃ τῇ φωνῇ καλοῦντι ἡμᾶς καὶ φιλανθρώπως προσιεμένῳ. Ἀλλ᾽ εὐλαβούμενοι τοὺς ἁγίους ἐπικαλούμεθα, οὐ μέν τοι γε ἀποχωροῦμεν διὰ τοῦτο τῆς ἀληθοῦς καὶ ἀενάου πηγῆς αὐτοῦ τοῦ λυτρώσαντος ἡμᾶς Σωτῆρος Χριστοῦ. Οὐ μὴν οὐδὲ δυσκολίαν ἐγκαλοῦμεν ἢ ἕτερόν τι τοιοῦτον Θεῷ, ἀλλὰ τὴν ἑαυτῶν καταγγέλλομεν ἀχρειότητα καὶ εὐτέλειαν· ἐξ ἧς φρονήματος συγκορυφοῦται ταπείνωσις, καὶ πιστῶν ἀνδρῶν εὐλάβεια γνωρίζεται. Ὥστε μηδένα μηδὲν ἀσεβὲς δύνασθαι κατηγορεῖν ἡμῶν τῆς τοιαύτης ἐπικλήσεως. Οὐ μέν τοι γε αὖθις τοσοῦτον ἀφελεῖς εἰσὶν Ἕλληνες, ὡς οἴεσθαι τοὺς Ἁγίους οἴκοθέν τι εὐεργετεῖν αὐτοὺς, κἂν δαίμονας δι᾽ αὐτοὺς ἐλαυνομένους ὁρῶσιν, κἂν ἰάσεις παρεχομένους, κἂν μῦρα βρύοντα τοῖς ἐνίων τάφοις, κἂν ἄλλα μύρια θαυματουργήματα ἴδοιεν. Οἷον δὴ

καὶ τοῦτὰ μακαρίου Μάμαντος ἐν Κύπρῳ νῦν φαίνεται, μέχρι τῆς σήμερον καὶ σωζόμενον καὶ δεικνύμενον. Ἀναδίδοται γὰρ κατά τινα καιρὸν μῦρον ἐκ τῆς ἱερᾶς αὐτοῦ θήκης· ὅπερ οἱ λαβόντες ἐν πίστει καὶ καθαρᾷ τῇ καρδίᾳ πολλῶν ἀλγημάτων καὶ παθημάτων ἀπαλάττονται. Εἰ δέ τις μεμολυσμένος ὢν μετὰ χεῖρας λάβῃ τὴν ὑαλουργῆ φιάλην ἐκείνην, ἐν ᾗ τὸ μῦρον συντηρεῖται, προφανῶς ὁρᾶται τὸ μῦρον ἐκλεῖπον καὶ ἀφανιζόμενον, κενουμένης κατ' ὀλίγον καὶ τῆς φιάλης ἐν ταῖς χερσὶν αὐτοῦ, καί τοι γε ἀσφαλῶς τῷ στόματι ἐπικειμένου τοῦ πώματος. Οὐ μέν τοι γε παρὰ τοῦτο νομίζουσιν Ἕλληνες τοὺς Ἁγίους οἴκοθεν αὐτὰ χορηγεῖν, ἀλλὰ πιστεύουσιν ἐκ Θεοῦ δι' αὐτῶν ἡμῖν χορηγεῖσθαι. Ἵνα δήπου καὶ ἐν τοῖς Ἁγίοις αὐτοῦ, ὥςπερ δὴ κἀν ἄλλοις μυρίοις, καὶ ἔργοις καὶ πράγμασι, θαυμάζεται καὶ δοξάζηται τὸ ὑπέραγνον ὄνομα αὐτοῦ. Ὅτι δὲ παῤῥησίαν ἔχουσιν οἱ Ἅγιοι, καὶ τῆς αὐτὸν εὐχῆς ἀντιλαμβάνεται τὸ Θεῖον καὶ ζῶσιν αἰωνίως αὐτῷ, ἡ τῶν θείων Γραφῶν ἀληθὴς ἐπιστήμη γινώσκειν δίδωσιν. Ἣν ἐρευνητικῶς ἀνακρίναντες οἱ πατέρες ἡμῶν, ἔγνωσαν σέβεσθαί τε τοὺς Ἁγίους, καὶ πρεσβευτὰς ἡγεῖσθαι πρὸς Κύριον. Πρῶτος δὲ πάντων ἀφορμὴν αὐτοῖς δέδωκεν ὁ ἐπιστήθιος Χριστοῦ φίλος, Ἰωάννης ὁ εὐαγγελιστής, υἱοὺς Θεοῦ καὶ συγκληρονόμους Χριστοῦ τούτους ἀποφαινόμενος, ἐν οἷς φησίν· Ὅσοι δὲ ἔλαβον αὐτὸν, ἔδωκεν αὐτοῖς ἐξουσίαν τέκνα Θεοῦ γενέσθαι. Ἐκ τούτων γὰρ συνάγεται μηκέτι δούλους εἶναι, ἀλλ' υἱοὺς καὶ συγκληρονόμους.

Αὐτὸς δὲ αὖθις ὁ Σωτὴρ ἡμῶν τοῖς Ἀποστόλοις διαλεγόμενος, ἔφη· Ὑμεῖς φίλοι μου ἐστὲ οὐκέτι ὑμᾶς δούλους καλῶ. Ὅτι δὲ δίκαιοι εἰς τὸν αἰῶνα ζῶσι πολλαχοῦ τῆς θείας φέρεται Γραφῆς. Ἀλλὰ καὶ τὸ, τὸν Σαμουὴλ ἀναβῆναι ζῶντα ἐκ τῆς γῆς καὶ λαλῆσαι τῷ Σαοὺλ, ὡς ἐν τῇ Βίβλῳ γράφεται τῶν Βασιλειῶν, καὶ προειπεῖν αὐτῷ ἐς αὔριον καταστρέψαι τὸν βίον αὐτός τε καὶ τὸν υἱὸν συμβάλλεται μάλιστα τῷ ζῆν καὶ ἐνεργεῖν τε τοὺς Ἁγίους. Ἔτι δὲ ἔξεστι καταμαθεῖν τοὺς Ἁγίους ἡμῶν ὑπερευχομένους παρὰ τῶν ἐγκεχαραγμένων ἱερῶν συλλαβῶν ἐν τῇ τοῦ Θεολόγου ἀποκαλύψει. Γέγραπται γάρ· ὡς οἱ εἰκοσιτέσσαρες πρεσβύτεροι ἔπεσον ἐνώπιον τοῦ ἀρνίου, ἔχοντες ἕκαστος κιθάρας καὶ φιάλας χρυσᾶς, γεμούσας θυμιαμάτων αἵ εἰσιν αἱ προσευχαὶ τῶν Ἁγίων· καὶ μετ' ὀλίγον· Ἄλλος ἄγγελος ἦλθε, καὶ ἐστάθη ἐπὶ τὸ θυσιαστήριον, ἔχων λιβανωτὸν χρυσοῦν, καὶ ἐδόθη αὐτῷ θυμιάματα πολλὰ, ἵνα δώσῃ ταῖς εὐχαῖς τῶν Ἁγίων πάντων ἐπὶ τὸ θυσιαστήριον τὸ χρυσοῦν, ἐνώπιον τοῦ θρόνου. Ταῦτα μὲν οὖν, Πάτερ αἰδέσιμε, τῆς θείας Γραφῆς καὶ τοῦ εὐαγγελίου διαγορεύοντος, εὐλόγως Ἕλληνες τιμῶσι τοὺς Ἁγίους εἰς δόξαν Θεοῦ, πάντως κατὰ τὴν ἐκκλησιαστικὴν παράδοσιν· ἣν ἐπεξειργασμένως ὕψει κάλλιστα παρὰ τῷ ἐν Δαμασκῷ μακαρίῳ Ἰωάννῃ· τάχα δέ που καὶ παρ' ἄλλοις οὐκ ὀλίγοις τῆς ἐκκλησίας ἡμῶν διδασκάλοις. Ἀλλὰ περὶ μὲν τούτου, διὰ τὸ τοῦ καιροῦ κατεπεῖγον, ἐς τοσοῦτον εἰρήσθω. Καθόλου δὲ περὶ τῶν ἐν τῇ Ἱερᾷ ταύτῃ Συνόδῳ ζητημάτων, συμβουλεύσαιμ' ἄν, ὦ Δέσποτα, Ῥωμαίοις τε καὶ Γερμανοῖς ἐπίσης μὴ πάνυ φιλονείκως ἐπίστασθαι καὶ λογομαχεῖν· ἀλλὰ μετριώτερον ἑκατέρους συγκαταβαίνοντας, εὐσεβῶς συντίθεσθαι, ἔνθα μάλιστα Θεὸς ἡ πίστις μὴ εἴη τὸ κινδυνευόμενον. Μηδ' ὁ τῆς ἀληθείας λόγος μηδὲν βλαπτόμενος φαίνοιτο· χρὴ γὰρ ἐν τῷ παρόντι, μηδὲν ὅλως τῶν ἰδίων φροντίζοντας, ἀλλὰ πρὸς τῷ κοινῇ συμφέρον μόνον ἀφορῶντας, ὑπεξελεῖν ἐκ τοῦ μέσου πᾶσαν σκανδάλου ὑπόθεσιν. Νεύοντα δὲ ἀεὶ πρὸς τὸ φιλάδελφον καὶ εἰρηνικὸν, εἰ μέλλειν μέντοι καλῶς ἕξον ποιήσειν, τοὺς ἀδελφοὺς ἡμῶν συνέχειν μέγα ποιουμένους τὴν ὁμόνοιαν καὶ τὸ μὴ ἀποσπᾶσθαι ἀλλήλων. Ἀλλ' ἐν ὀνόματι τῷ τοῦ Κυρίου πάντας συνημμένους καὶ κατὰ χώραν καὶ κατὰ πόλιν εἶναι. Πᾶσα γὰρ βασιλεία, κατὰ τὸ ἀψευδὲς τοῦ Χριστοῦ στόμα, ἐφ' ἑαυτὴν μερισθεῖσα, καὶ πᾶς οἶκος μεριζόμενος, ταχέως ἐρημοῦται. Ἢ μάτην ἡγούμεθα προαγορεύεσθαι ταῦτα, καὶ οὐ πρὸς διδασκαλίαν καὶ σύστασιν τῆς ἐν Χριστῷ πολιτείας; Δεῖ γοῦν, ἀεὶ τῶν θείων τούτων ῥημάτων μεμνημένους λογίζεσθαι πρὸς τούτοις καὶ τοὺς συμπίπτοντας καιροὺς, καὶ τὴν τῶν πραγμάτων μεταβολὴν, καὶ μηδὲν τῷ ἑαυτῶν στοιχοῦντας θελήματι τοῦ εἰκότως ἐκπίπτειν αἰσχρῶς. Ἀλλὰ τῷ εὐαγγελίῳ Χριστοῦ πάντα ῥυθμίζειν καὶ συντηρεῖν εὐσεβῶς, ἵνα μήτι καὶ χεῖρον τῆς ἐρημώσεως ἡμῖν προσεπιτεθῇ τίμημα. Ἢ οὔπω γε ἱκανὴν ἔχομεν πεῖραν ὁπόσων κακῶν αἴτιον ἐγένετο τὸ διΐστασθαι καὶ φιλονεικεῖν χριστιανούς; ὁπόσων θρήνων, ὁπόσων ἀνδραποδισμῶν, ὁπόσων ὀλέθρων; οἵας καταστροφῆς τῆς τῶν Ἑλλήνων ἀρχῆς περὶ δύο μόνον γραμμάτων διαφερομένους πρὸς Λατίνους; Τί γὰρ ἂν ἔπαθεν ἡ Τριὰς ἡ Παναγία, προστιθεμένης ἢ μὴ προστιθεμένης τῆς *ἐκ* ἢ τῆς *διὰ* προθέσεως; Ἢ τίποτ' ἂν ἐβλάπτετο ὁ τῆς ἀληθείας λόγος μηδαμοῦ δύο ἀρχῶν ὁμολογουμένων, ἀλλὰ μιᾶς καὶ μόνης ἐν τρισὶν ὑποστάσεσι παρ' ἑκατέρων καὶ κηρυττομένης καὶ προσκυνουμένης; Ἀλλ' ὅμως ἐς τοσοῦτον μίσους ἀλήλων ἐγένετο τὰ γένη ταῦτα, δυοῖν ἕνεκα γραμμάτοιν, ὥστε, καταστρεφομένου τοῦ Βυζαντίου καὶ τῆς ἄλλης ἁπάσης Ἑλλάδος, τοὺς Ἑσπερίους μήτε αἰσθάνεσθαι τὸ σύνολον, μήτε ἐπιστρέφεσθαι τῆς τοῦ πλησίον συμφορᾶς. Καὶ νῦν δὲ, οὐκ οἶδ' ὅν τινά μοι τὸν τρόπον δοκοῦμεν ἔχειν ἡμᾶς. Τῶν Τούρκων ἐπιστρατευόντων ἤδη ὡς ἠγγέλθη χθὲς, πάσῃ τῇ στρατιᾷ καὶ δυνάμει πρὸς Παννονίαν· ἢ μᾶλλον εἰπεῖν, λεληθότως ἐρπόντων πρὸς πάντας χριστιανοὺς, καὶ ἤδη πρὸ τῶν θυρῶν ὄντων οὐδὲν περὶ τούτου λογιζόμεθα. Ἀλλ' ἐπ' ὀλέθρῳ τῷ ἡμετέρῳ διαφερόμεθα περί τινων ἰασίμων ζητημάτων, ἐνίων δὲ καὶ παροράσεως ἀξίων, ἀλλ' ἴσως μεγίστων ἐσομένων αἰτίων τῆς τῶν χριστιανῶν πανωλεθρίας, ἢν μὴ Θεὸς ἡμῶν φείσηται. Δηρεῖν εἴθε καὶ ψευδὴς μάντις λεγοίμην, ὦ Δέσποτα! Ἐγὼ δὲ οὐδέποτ' ἔξω κινδύνων εἴποιμ' ἂν εἶναι τὰ χριστιανῶν, ἢν μὴ συντιθεμένους ἴδω Γερμανοὺς καὶ Ῥωμαίους. Δεῖ γὰρ πάντα τὸν καλῶς φύντα καὶ τραφέντα ἐλευθέρως τἀληθῆ λέγειν· καὶ ταῦτα πρὸς ἄνδρα πεπαιδευμένον, καὶ ταῖς ὑλικαῖς ἡδοναῖς καὶ δόξαις μὴ καταβαπτιζόμενον. Οἶδας ὅτι διττὸν τὸ τῶν ἐρίδων γένος, διδαχθεὶς παρ' Ἡσιόδου, καὶ ὅτι διάνδιχα θυμὸν ἔχουσι· καὶ τὴν μὲν ἀεὶ κακὴν οὖσαν, τὴν δ' αὖ ἀγαθήν· φανερὸν δὲ καὶ ὅτι, δύο κακῶν προκειμένων, τὸ μὴ χεῖρον βέλτιον, καὶ μάλιστα ἐν οἷς οὐκ ἔστι Θεὸς ἢ πίστις τὸ περιφρονούμενον. Ἔχεις καὶ τῆς τῶν Ἑλλήνων καταστροφῆς τὸ παράδειγμα· ὁρᾷς καὶ τὸν λέοντα κεχηνότα καὶ ἡμῖν ἐπικείμενον. Ταῦτα πᾶσι τοῖς ἐν τῷ ἱερῷ Συνεδρίῳ τιμιωτάτοις ἀδελφοῖς ἡμῶν Γερμανοῖς ὑπόμνησον· ἐξαιρέτως δὲ τοῖν σοφωτάτοιν Φιλίππῳ τῷ Μελάγχθονι καὶ Μαρτίνῳ τῷ Βουκέρωτι, συνετοῖν γε ὄντοιν ἀνδροῖν, καὶ δεινοῖν συνιδεῖν ἅμα πρόσω καὶ ὀπίσω. Θεὸς δὲ ὁ τῆς εἰρήνης διδάσκαλος, δώῃ μετριώτερον καὶ συγκαταβατικώτερον ἑκατέρῳ τῷ γένει χρήσασθαι τοῖς πράγμασιν, εἰς κοινὴν ὠφέλειαν τῆς ἐν Χριστῷ πολιτείας. Ἔῤῥωσο.

Ἑκατομβαιῶνος, πρώτῃ ἱσταμένου, ,αμμά.

Ἐνετίησι.»

Ἐξ ἐπιστολῆς γεγραμμένης ἐν τοσούτῳ βραχεῖ χρόνῳ δυνάμεθα νὰ συμπεράνωμεν τὴν ἀξίαν τοῦ Ἐπάρχου περὶ τὰ ἑλληνικὰ γράμματα, μὴ ἔχοντος ἀνάγκην νὰ θηρεύῃ καὶ διονυχίζῃ τὰς λέξεις· καὶ ἐὰν, παρέχων ἱκανὰ ἐπιχειρήματα, ἵνα ἐκθέσῃ τὴν διδασκαλίαν τῆς ἡμετέρας Ἐκκλησίας περὶ τῶν ἱερῶν εἰκόνων, περαίνῃ τὸν λόγον ἧττον εὐσεβῶς, ἀποδοθήτω τοῦτο εἰς τὴν πρὸς τὴν δύστηνον πατρίδα εὐσέβειαν. Ἀλλ' ἔτι μᾶλλον ἀναλάμπει τὸ αἴσθημα τοῦτο, ὅπερ ἀπὸ τεσσάρων καὶ ἐπέκεινα αἰώνων κυριεύει καὶ θέλει κυριεύσῃ τὰς ψυχὰς πάντων τῶν Ἑλλήνων, ἐν τῇ ἕξῃ ἐπιστολῇ αὐτοῦ πρὸς Φίλιππον τὸν Μελάγχθονα, θεολόγον ἐπισημότατον ἐν διαμαρτυρομένοις, συγγραφέα τῆς πολυθρυλήτου ὁμολογίας τῆς Αὐγούστης καὶ μόνον δυνάμενον νὰ διαδεχθῇ ἐν τῇ φιλολογίᾳ τὸν Ἔρασμον, ἀρχηγέτην τοῦ διδασκάλου αὐτοῦ Λουθήρου καὶ ἄνδρα, ὅστις κατ' αὐτὴν τὴν μαρτυρίαν τοῦ δεινοῦ ἀντιπάλου τῶν διαμαρτυρομένων Bossuet, συνήνονεν εἰς τὴν εὐπροσηγορίαν τὴν πολυμάθειαν, καὶ εἰς τὴν εὐγλωττίαν καὶ γλαφυρότητα τοῦ ὕφους, ἐξαιρετικὴν μετριοπάθειαν.

«*Φιλίππῳ τῷ Μελάγχθονι, Ἀντώνιος ὁ Ἔπαρχος, εὖ πράττειν.*

—

«Τὸ σεμνόν σου τῶν τρόπων, καὶ τὴν λοιπὴν ἐπιείκειαν οἶδα παρὰ πολλῶν ἀκούτας, Μελάγχθον αἰδέσιμε, ἔγνων ἔτι δὲ καὶ τὴν παιδείαν, καὶ τὸ φιλόσοφον ἦθός σου, καὶ τὴν περὶ τοὺς λόγους δεινότητα, ἐντυχὼν τοῖς λογιωτάτοις ὑπομνήμασί σου. Ἐπυθόμην δὲ αὖθις καὶ τὸ ἀξίωμα, ὃ φέρεις παρὰ πᾶσι τοῖς ἐν τέλει χριστιανοῖς. Ἐπὶ τούτοις καὶ ἣν κέκτησαι παῤῥησίαν πρὸς Οὐελβετίους τε καὶ Γερμανοὺς, καὶ τοὺς λεγομένους Φράγκους, παρ' οὐκ ὀλίγων ἔμαθον. Ταῦτα μέγιστα ὄντα σοι, εἴτε παρὰ Θεοῦ, εἴτε παρὰ τῆς φύσεως, εἴτε παρὰ τῆς φιλοπονίας εὐεργετήματα, ἐκκαλυπτικὰ γίνεται σημεῖα, τοῦ μέγα τι δύνασθαι κατορθοῦν ἐν τῷ βίῳ. Ὅθεν πολλάκις πρὸς ἐμαυτὸν σκεψάμενος τὴν εὐμοιρίαν ταύτην τῶν προσόντων σοι πλεονεκτημάτων, ἐν μέρει δὲ καὶ τοὺς παρόντας καιροὺς λογισάμενος, ὡρμήθην, κἂν μήπω πρότερον ἢ γράμμασι περιτετυχήκαμεν ἀλλήλοις, ἢ ἄλλως συνεληλύθαμεν, ἐν τῷ παρόντι γε ἐπιστεῖλαί σοι. Ἅμα μὲν φιλίας ἀῤῥαβῶνα καταβαλλόμενος πρὸς σὲ, ἅμα δὲ καὶ συμβουλεῦσαι τὰ δοκοῦντα πρὸς τὸν παρόντα θόρυβον ἐνθυμούμενος. Ὁρῶν γὰρ τὴν εὐδαιμονίαν τῆς ἐν Χριστῷ πολιτείας κάμνουσαν ἤδη τὰ λοίσθια καὶ τὸν ὑπὲρ ψυχῆς ἀγωνιζομένην ἀγῶνα, μηδένα δὲ τῶν δυναστευόντων ἢ ἐπικουρῆσαι προαιρούμενον, ἢ ὅλως αἰσθανόμενον τοῦ κακοῦ, ἄχθομαι καὶ περιπαθὴς γίνομαι: κινδυνεύων καὶ ταύτης τῆς κοινῆς ἁπάντων πολιτείας ἀποστερηθῆναι, ὥσπερ δήπου καὶ τῆς ἰδίας. Ἀσπαζόμενος γὰρ τὴν ἐλευθερίαν, καὶ τὸ τῆς δουλείας ἐπάρατον αἶσχος ἀποφεύγων, ἐν ἀλλοδαπῇ νυνὶ διατρίβω. Ὅθεν οὐδ' ἐξ ἀπόπτου μοι γίνεται θεάσασθαι τὸ πατρῷον ἔδαφος ἀδακρυτὶ, Ἑλλάδα τὴν ποτὲ κλεινὴν ζυγὸν δουλείας ἀκλεῶς ὑποφέρουσαν. Συμφέρομαι δ' ὅπως δήποτε τοῖς παροῦσιν, ἀρκούμενος τῇ κοινῇ ταύτῃ τῶν χριστιανῶν εὐδαιμονίᾳ, ἧς ἀρχὴν ἤγημαι καὶ πηγὴν τὴν ἀοίδιμον ἐλευθερίαν. Τὸ δὲ καὶ ταύτης στερηθῆναι κινδυνεύειν χριστιανοὺς, δεινὸν πάντως, καὶ οὔτε οὐρανοῦ, οὔτε γῆς ἁπτόμενον φαίνεται. Ἀλλ' οἱ μὲν οὔ φασι ταῦτα γενήσεσθαί ποτε, ἐγὼ δὲ τοῦτο μόνον ὑπόθεσιν τῆς ἐπιστολῆς ποιούμενος καὶ σέ ποτε προσκαλέσομαι μάρτυρα, ἂν μὴ πρὸς τὸ βέλτιον μεθαρμοσθῇ τὰ χριστιανῶν. Τί γὰρ, αἰδέσιμε Φίλιππε, Σολιμάνης ὁ πάσης ἀρετῆς ἐχθρὸς, νύκτωρ καὶ μεθ' ἡμέραν πραγματεύεται; οὐδὲν ἄλλο πάντως, ἢ τὸν τοῦ ψευδοπροφήτου νόμον κύριον ἀνὰ πᾶσαν καταστῆσαι τὴν

οἰκουμένην. Μή τιγε χρημάτων ἀπλήστως ἔχει; μή τιγε προσόδων; ἥκιστα. Καὶ χρήματα γὰρ καὶ προσόδους, ὅσας οὐδεὶς ἄλλος, ἔχει· μή τιγε πόλεων καὶ χώρας ἐπιθυμεῖ; καὶ μὴν παρὰ πάντας πλείονα μόνος ἔχει. Τί δ' ἔστιν, ὃ βούλεται; εὐσεβές τι, νὴ τὰς χάριτας καὶ θεῖον, ὡς οὐκ οἶδ' εἴτις ἄλλος, λογίζεται; ὥσπερ ἕτερος Ἡρακλῆς, ἐξελάσαι τοῦ κόσμου τὴν κακίαν προήρηται, καὶ καταστῆσαι τὴν ἀρετὴν, μακαρίους τε ἡμᾶς ἁπαξάπαντας ἀποδεῖξαι; τί τοῦτο λέγεις; παπαὶ τῆς εὐεργεσίας. Οἰόμενος μηδένα τῶν ἀνθρώπων εὐδαιμόνως οἷόν τε βιοῦν, ἂν μὴ κατὰ τὴν Μωαμὲθ πολιτείαν βιώῃ, βούλεται τὸν νόμον αὐτοῦ ἄρχοντα πάντων ἀποφῆναι. Τοῦτ' ἔστ' ἐκεῖνο, Φίλιππε, τοῦτ' ἔστι τὸ σπουδαζόμενον αὐτῷ. Κἂν δαίμονί τινι πονηρῷ, τὴν οἰκουμένην ἅπασαν ὑπὸ χεῖρα οἱ ξυμβαίη γενέσθαι, τούτου δὲ μόνου μὴ τύχοι, οὐ παύσετ' ἂν αὖθις πολεμῶν ἡμῖν, ἔστ' ἂν ὕδωρ τὲ νάῃ, καὶ δένδρεα μικρὰ τεθήλῃ. Οἱ δὲ τὰ χριστιανῶν διοικοῦντες, τίνων ἔχονται πρὸς Θεοῦ, ἢ τί πρὸς ἐπανόρθωσιν κατορθοῦσι τοῦ βίου ἐν πέντε σισύραισιν ἐγκεκορδυλημένοι καὶ βέγχοντες, φησὶν ὁ κωμικὸς, οὐδ' ὄναρ λογίζονται τῶν σφίσι προσηκόντων. Οὔτε γὰρ τῶν παρόντων ἐπιμελοῦνται, οὔτε τοῦ μέλλοντος πρόνοιαν τίθενται: ἀλλ' ἔργον κηφήνων ἐργαζόμενοι, μάτην ἀεὶ τρίβουσι τὸν χρόνον. Κἂν δέ ποτ' ἐνθυμηθῶσι τί τῶν δεόντων ποιεῖν: αὖθις ἡμέραν ἐξ ἡμέρας ἀναβαλλόμενοι, ἄτῃσι παλαίουσι, κατὰ τὸν ἀσκραῖον Ἡσίοδον. Ἢ γὰρ τῶν καιρῶν ὑστεροῦντες, οὐδὲν συμπεραίνουσιν, ἢ διιστάμενοι πρὸς ἀλλήλους, ἐπ' οἴκου πάλιν ἄπρακτοι γίνονται. Διὸ συμβαίνει τὸν τύραννον, οὐ μόνον ἀνεπιλήπτως ἄρχειν φαίνεσθαι, ἀλλὰ καὶ πάνυ ἐπαινετῶς. Ἡμᾶς δὲ ἀτημελήτως, καὶ εἰμὴ προπετὲς εἰπεῖν πάνυ ψυχρῶς. Ἔνθεν δὴ τὰ μὲν ἡμέτερα, σάλῳ πολλῷ καὶ κλύδωνι, καθ' ἑκάστην κατὰ κρημνοῦ φέρεσθαι συμβαίνει: τὰ δὲ τῶν πολεμίων, ἀλληλουχίας ἀῤῥήτῳ τινὶ τάξει ὀρθούμενα καὶ κατευοδούμενα δείκνυσθαι, εἶθ' ἡμεῖς ποτνιώμεθα: οἱ δὲ καὶ καταγελῶσιν ἡμῶν. Ἀλλ' εἰ μὲν ἡ κάκωσις αὕτη θεόθεν ἐφέρετο τοῖς πράγμασιν: ἦν ἂν παντὸς νοῦν ἔχοντος τὴν θεραπηνίαν γεννᾶιος ἐνεγκεῖν. Ὅταν γὰρ τίς Θεῶν βλάπτῃ, δύνατ' ἂν οὐδ' ἂν ἰσχύων φυγεῖν, λέγει Σοφοκλῆς. Ἐπειδὴ δὲ, οὐδὲν ἄλλο τοῦ σφάλλεσθαι, καὶ κακῶς διατίθεσθαι τὰ ἡμέτερα, αἴτιον εἶναι φαίνεται, ὅτι μὴ μόνον τὸ ῥᾳθυμεῖν, καὶ τὸ πρὸς ἀλλήλους διίστασθαι: τί δεῖ Θεῷ προσάπτειν τὰ ἡμῖν ἁμαρτανόμενα; ἢ τύχῃ μέμφεσθαι, ὅταν ἡμεῖς ἀμελῶμεν, καὶ μὴ δὲ τὴν χεῖρα τοῖς πράγμασιν ἐπιβάλλωμεν; δεῖ γὰρ κατὰ τὴν παροιμίαν, τὰν χεῖρα ποτιφέροντα, καὶ τὰν τύχαν ἐπικαλεῖν. Ἐπειδὴ τοῖς ῥᾳθυμοῦσι, καὶ ἀμελῶς ἔχουσι, καὶ τὸ δαιμόνιον ὀργίζεσθαι πέφυκεν. Ὅπερ γὰρ οἰκίας δεσπότης, καὶ στρατοπέδου στρατηγὸς, καὶ νοσούντων ἰατρός: τοῦτο καὶ βασιλεὺς πόλεων ἐστὶ, καὶ δήμων. Ὥσπερ δὲ, ἂν μὴ καλῶς ἐκεῖνος τὰ τῆς οἰκίας οἰκονομήσῃ, μήθ' ὁ στρατηγὸς, τὰ τοῦ στρατοπέδου, καὶ τὰ περὶ τοὺς νοσοῦντας ὁ ἰατρὸς, συμβαίνει κακῶς ἀπόλλυσθαι πάντα; οὕτω καὶ βασιλεὺς δήμων καὶ πόλεων, ἢ δι' ἄγνοιαν, ἢ διὰ κακίαν, ὀλιγωρήσας ἀνάγκη κἀκεῖνον καὶ ταύτας καταστρέψαι κακῶς. Ὥστε οὐκ ἀπὸ τοῦ δέοντος λέγοιτο: τότε τὰς πόλεις ἐπὶ τὸ βέλτιον ἐπιδιδόναι, ὅταν οἱ βασιλεῖς φιλοσοφήσωσιν, ἢ βασιλεύσωσιν οἱ φιλόσοφοι. Καλῶς ἔχει ταῦτα, εἴποι τις ἂν μὴ φρενῶν ἀμοιρῶν. Ἀλλὰ δεῖ καὶ τὰς πόλεις, καὶ τὸν δῆμον, πρὸς τὸ τοῦ βασιλέως ἁρμόζεσθαι βούλημα: εἴπερ ὁλοσχερῶς μέλλοι καλῶς ἕξειν τὰ πράγματα. Ὥσπερ γὰρ οὔτε νοῦς ἄνευ χειρῶν ἰσχυρὸς, οὕτως οὔτε χεῖρες ἰσχύουσιν ὑπὸ νοὸς μὴ ὑπηρετούμεναι. Ἰσχὺς οὖν καὶ σοφία συνδυασθεῖσαι, ἄμαχόν τι καὶ δυσχείρωτον γίνεται. Ὃ γὰρ νοῦς ἐν ἀνθρώπῳ, τοῦτο τὰ πλήθη. Ἀμφότερα μὲν οὖν συγγενόμενα, δυσπολέμητα γίνεται. Θάτερον δὲ, ἀλυσιτελὲς παρὰ θάτερον φαίνεται. Ὀρθῶς οὖν καὶ ὁ Κῷος κρίνων Ἱπποκράτης, δεῖ φησὶν οὐ μόνον τὸν ἰατρὸν ἑαυτὸν παρέχειν τὰ δέοντα ποιέειν ἐθέλοντα; ἀλλὰ καὶ τὸν νοσέοντα, καὶ τοὺς παρεόντας, καὶ τὰ ἐκτός. Ὧς τε δοκεῖ, καὶ τὸν οἶκον καλῶς διιθύνεσθαι, ἂν ἁρμοδίως ἕξῃ καὶ τὰ λοιπὰ πρὸς τὸν οἰκοδεσπότην: καὶ τὸν ἰατρὸν εὐδοκιμεῖν, ἂν εὐπειθὴς ὁ νοσῶν ᾖ. Οὐκοῦν καὶ τὸν βασιλέα ὡσαύτως, ἂν οἱ δῆμοι τὰ δέοντα ποιῶσιν. Ἀλλ' ἔοικε καὶ κατὰ τοῦτο δυσμενείᾳ τινὶ τύχης, ἐλαττοῦσθαι τὰ καθ' ἡμᾶς. Τοὺς γὰρ ὑπὸ τὸν τύραννον δήμους, συμφρονοῦντας ἅπαντας πρὸς ἀλλήλους, καὶ τὸν νοῦν αὐτῷ μόνῳ προσέχοντας, ἴδοι τίς ἂν, οἵοι τε μένοντας, κἂν ταῖς πολεμικαῖς περιστάσεσι γενομένους. Ὅθεν συμβαίνει, τὸ δέον ἀεὶ διαφερόντως ἐξ αὐτῶν γίνεσθαι. Χριστιανὸς δὲ παραπλήσια πάσχειν συμβαίνει τοῖς ἀδεσπότοις σκάφεσιν. Ὅταν γὰρ καταφρονῶσι τῶν προεστώτων, καὶ πρὸς ἀλλήλους στασιάζωσιν οἱ πλωτῆρες, διὰ τὸ μὴ δοκεῖν πᾶσι τὰ αὐτά: τῶν μὲν προτεινόντων τοὺς κάλως καὶ πλέειν προαιρουμένων, τῶν δὲ ἐκσειόντων, καὶ προτορμίζειν ἀναγκαζόντων: ὁ πλοῦς ἐπισφαλὴς τότε γίνεται, καὶ τὸ σκάφος ὑπὸ μικροῦ πάνυ χειμῶνος περιτρέπεται. Οὐ μόνον δ' ἔξω γινόμενοι χριστιανοὶ ταῦτα πάσχουσιν: ἀλλ' ἔστι καὶ οἴκοι μένοντας θεάσασθαι οὐκ εὐαρμόστως ἔχοντας. Τὰ μὲν γὰρ ἄλλα τῶν ἀνθρώπων γένη, κατὰ τοὺς κειμένους νόμους, τὰ μὲν αἱρούμενοι, τὰ δὲ φεύγοντες, κατ' ἰδίαν τοὺς βίους ἔχουσι σώφρονας καὶ ὁσίους. Ἡμεῖς δὲ ἔθεσι καὶ δόξαις διαφόροις ἑπόμενοι, καθ' ἑκάστην

πρὸς ἀλλήλους μαχόμεθα: καὶ εἰς αἰῶνά γε μαχησόμεθα, ἂν μὴ Θεὸς εὐμαρίσῃ τὸ πάθος. Οὐ λέγω δὲ ἰδιώτας: ὧν οἱ μὲν εὐεξίαν σώματος, τἀγαθὸν εἶναι νομίζουσιν, οἱ δὲ οἰνοφλυγίαν, οἱ δὲ καὶ χείρονα τινὰ τούτων: ἀλλὰ καὶ τῶν δοκούντων παιδείας μεταλαχεῖν. Οἱ μὲν γὰρ νῦν πλεῖστον διαβιώσωσιν ἑδόμενοι, τοῦτο εὐδαιμονίαν ἥγηνται τὴν ἀνωτάτω. Οἱ δὲ ἐν ἀρετῇ τὸ μακάριον τίθενται. Καὶ οἱ μὲν λόγους καὶ μαθήματα πρὸς τὸν εὐδαίμονα συντελεῖν νομίζουσι βίον. Οἱ δὲ φεύγουσι ταῦτα, ὑπό τινων κακοδαιμόνων γοήτων παραπεισθέντες. Καὶ οἱ μὲν γάμους, οἱ δὲ τὴν μοναυλίαν, ἐπαινοῦσιν. Οἱ δὲ περὶ τὰ χρήματα ἐπτόηνται: οἱ δὲ ἄλλο νομίζουσι τἀγαθόν. Καὶ αὖθις, ἄλλο ἄλλοι. Ἕκαστοι δὲ τούτων, ταῖς ἰδίαις ἑπόμενοι δόξαις, τὸν ἀκήρυκτον ἄγουσι πόλεμον πρὸς τοὺς λοιπούς. Συμβαίνει γὰρ, τῶν ὄχλων τοὺς μὲν τούτους, τοὺς δ' ἐκείνους, τοὺς δὲ τοῖς ἄλλοις, προστιθεμένους διαφέρεσθαι παρὰ πάντα τὸν βίον. Τὰς μὲν οὖν ἀληθεστάτας αἰτίας τοῦ νοσεῖν καὶ κακῶς ἔχειν τὰ χριστιανῶν, Θεὸν ἀνάγκη μόνον εἰδέναι. Τὰς δὲ πιθανὰς, καὶ εὐλόγους εἶναι δοκούσας, ταύτας ἥγημαι μόνας, ἀνθρωπίνῳ λογισμῷ στοχαζόμενος, ἀλλὰ τί ταῦτα πρὸς τὰ παρόντα; ἐν ἄλλῳ χρόνῳ πολυπραγμονεῖν ἔσται περὶ τούτων. Ὁ γὰρ παρὼν καιρὸς, ὦ συνετώτατε Φίλιππε: κατὰ Δημοσθένην εἰπεῖν, μονονουχὶ λέγει φωνὴν ἀφιείς: ὅτι τῶν πραγμάτων ὑμῖν ἐκείνων αὐτοῖς ἀντιληπτέον ἐστὶν, εἴπερ ὑπὲρ σωτηρίας αὐτῶν φροντίζετε. Ἡμεῖς δ' οὐκ οἶδ' ὅν τινά μοι δοκοῦμεν ἔχειν τρόπον πρὸς αὐτά. Ἔστι δὴ τάγε ἐμοὶ δοκοῦντα, ἔρωτι κατεχομένῳ τῆς εὐσεβοῦς πολιτείας: ἐν τῷ παρόντι τὰς ἔριδας ὑπερβάντας, ἓν τοῦτο μόνον ζητεῖν, ὅπως εὖ διαγενώμεθα. Δῆλον γὰρ, ὅτι νῦν οὐ περὶ δόξης, οὐδ' ὑπὲρ μέρους χώρας, ὁ τύραννος ἡμῖν πολεμεῖ: ἀλλ' ἀναστάσεως καὶ ἀνδραποδισμοῦ τῆς πατρίδος. Σὲ γοῦν ὑπολαμβάνων μόνον ἱκανώτατον εἶναι πάντων, ἐπὶ τὸ βέλτιον μεταγαγεῖν τὰ παρόντα, παρακαλῶ τοῦ θεοφιλοῦς ἕνεκα, πείθειν ἐθέλειν Γερμανοὺς, οἷς οἶδας τρόποις καὶ ὡς ἔχεις δυνάμεως, ἐς ἄλλον ἀναφέρεσθαι καιρὸν, τήν τε πρὸς ἀλλήλους, καὶ τὴν πρὸς Ῥωμαίους φιλονεικίαν. Δεινὸς δὲ εἶ τοῦτο δρᾶσθαι, διά τε φρονήματος ὕψος, καὶ λόγου δύναμιν, καὶ τὴν λοιπὴν ἀρετήν. Τοῦτο γὰρ μόνον ἀρκέσει τὴν ὁρμὴν ἀναστεῖλαι τοῦ Σολιμάνου: τάχα δὲ καὶ τὸ θράσος ἐπιτρέψαι. Ἓν γὰρ βούλευμα σοφὸν πολλὰς χεῖρας ὑπερνικᾷ, κατὰ τὸ σοφόκλειον ἔπος. Ἄμεινον μὲν ἂν ἦν, εἰμὴ ἐγένετο τὰ σκάνδαλα τὴν ἀρχήν: ἀλλ' οὖν γεγονότα, τὸ, βυθῷ λήθης παραδοθῆναι, κράτιστον ἔοικεν ἐν τῷ παρόντι γίνεσθαι. Ὁ γὰρ Σολιμάνης, ὡς ἐπειθόμην παρ' ἀνδρῶν οὐ ψευδομένων, κατὰ γῆν καὶ κατὰ θάλατταν, ὡς οὐδέ ποτ' ἄλλοτε, παρασκευαζόμενος, πρὸς Γερμανοὺς πλησίστιος φέρεται: λεληθότως δὲ καὶ πρὸς ἅπαντας τοὺς λοιποὺς χριστιανοὺς, οὐδενὶ μᾶλλον ἄλλῳ θαῤῥῶν, ὦ γῆ καὶ ἥλιε, ἢ ταῖς πρὸς ἀλλήλους διαστάσεσι. Σωφρόνων μὲν οὖν ἀνδρῶν ἐστὶ, καὶ λογισμῷ χρωμένων, ἐν τοῖς τοιούτοις καιροῖς, τῶν οἴκοι διαφορῶν ἐπιλανθανομένους, μόνῳ προσέχειν τῷ πολέμῳ. Ἠλίθιον γὰρ ἂν εἴη, καὶ πάνυ σχέτλιον, τῶν καθόλου, καὶ τοῦ περὶ ψυχῆς ἀγῶνος ἀμελήσαντας, τὸ λεγόμενον περὶ τῆς ἐν Δελφοῖς σκιᾶς διαφέρεσθαι. Ὅπου γε καὶ τῶν ἀλόγων ὁρῶμεν τὰ πλεῖστα παρὰ τῆς σοφωτάτης φύσεως διδασκόμενα, ἐν ταῖς χρείαις ὁμοφρονεῖν, καὶ τοῦ κοινοῦ συμφέροντος μὴ ἀμελεῖν. Κύνες γάρ τοι πολλάκις περὶ μικρῶν ὀσταρίων οἴκοι διαφερόμενοι, τὸν κλέπτην ἰδόντες προκύψαντα, εὐθὺς πρὸς ἀλλήλους συνέστησαν κατὰ τοῦ κοινοῦ λυμαντῆρος. Καὶ σύες ὑπὲρ πόας ὀλίγης ἢ βαλάνου διϊστάμενοι, τῶν θηρευτῶν παραστάντων, ἐπὶ τὸ κοινῇ συμφέρον ἐτράποντο, ὁμόσε γινόμενοι καὶ συνασπίζοντες ἀλλήλοις. Ἀνθρώπους δὲ, γενομένους ἐν περιστάσεσι, πόσῳ μᾶλλον εἰκὸς ὑπὲρ τοῦ συμφέροντος συμφρονῆσαι; ἄτοπον παντελῶς καὶ ξένον, περὶ μετεώρων φιλονεικεῖν ἐν τῷ παρόντι. Γρηγορεῖν ἀκριβῶς ὀφείλομεν, ἂν μὴ μαινώμεθα, καὶ πρὸς μόνον ἀτενίζειν τὸν κίνδυνον: ἵνα μὴ τὸν οὐρανὸν ζητοῦντες, τὴν γῆν ἀπολέσωμεν. Οὐ γὰρ οἱ νοῦν ἔχοντες τὴν αὐτὴν γνώμην ἔχουσι περὶ τῶν πραγμάτων, κινδυνεύοντές τε καὶ μὴ κινδυνεύοντες: ἀλλ' ἀεὶ πρὸς τὰ παρόντα βουλεύονται, ταῖς περιστάσεσιν ἐπακολουθοῦντες: οὐδ' ἀκριβολογοῦσι τὸ δίκαιον, οἱ ἐν δεινῷ γενόμενοι: ἀλλὰ τοῦ συμφέροντος ἔχονται. Πέπεισμαι δὲ νὴ τὸν ἐποπτεύοντα πάντα, ἂν ἅπαξ ὁμονοοῦντας ὁ τύραννος αἴσθηται Γερμανοὺς, καθαθῷ τινὶ πειθομένους ἡγεμόνι: μηδ' ἐπιβῆναι τῆς χώρας αὐτῶν, ἄλκιμον παρὰ τὰ λοιπὰ τὸ γένος ἡγούμενος, καὶ πολεμικώτατον. Ἀλλ' ὅπου γε διϊστανται, καὶ γυναῖκες ἂν αὐτῶν περιγένοιντο. Ἐγὼ μὲν οὖν ἐλευθερίας ἐραστὴς ὢν διάπυρος, τοῦ εὐσεβοῦς ἕνεκα, ταῦτα πρὸς σὲ διεξῆλθον. Σὺ δὲ, συνετώτατε Φίλιππε, ἐς ἄκρον ἐληλακὼς τῆς ἑλληνικῆς παιδείας, οὐκ ἀπορήσεις παραδειγμάτων ἑλληνικῶν, δι' ὧν Γερμανοὺς πείσεις ἑλέσθαι τὸ κράτιστον, εἰ τυχόν τις οἴκοθεν οὐ πείθοιτο. Ἐῤῥωσο, καὶ μὴ ἀπαξιώσῃς ἡμῖν ἀντεπιστεῖλαι, ἢ ἑλληνιστὶ ἢ ῥωμαϊστί. Ἐλαφηβολιῶνος ζ'. φθίνοντος ,αφμγ'. Ἐνετίῃσι.»

Περὶ τῆς ἐπιστολῆς ταύτης ὁ βιογράφος καὶ φίλος τοῦ Μελάγχθονος Ἰωαχεῖνος ὁ Καμεράριος γράφει ταῦτα· «Ἣν ἀναγνοὺς ἥσθην τε τῆς λέξεως εὐαρμοστίᾳ καὶ γνώμης εὐστοχίᾳ, καὶ ἐδόκουν ἐν ἐκείνῃ ἐναργῆ τινα εἰκόνα τῆς πάλαι Ἑλληνικῆς σοφίας καθορᾷν, ἐχάρην δὲ καὶ ὑπὸ τοιούτου ἀνδρὸς ἀξίως ἐπαινούμενον ἰδὼν τὸν Φίλιππον» (α).

(*Ἕπεται συνέχεια.*)

ΜΙΧ. Δ. ΜΟΥΣΤΟΞΥΔΗΣ.

(α) Crus. Turcograec. σ. 546.

ΤΟ ΑΜΑΡΤΗΜΑ
ΤΗΣ
ΜΑΓΔΑΛΗΝΗΣ.

(Συνέχ. Ἴδε ἀριθ. 405—406.)

Ἐπὶ πολλὰς ἡμέρας συνηντώμεθα ἐλευθέρως, καὶ ἐπειδὴ τοῦ φθινοπώρου αἱ κακαὶ ἡμέραι εἶχον διακοπῆ, ἐπεδιδόμεθα εἰς μακροὺς περιπάτους. Καὶ ποτὲ μὲν ἀνεβαίνομεν εἰς βουνὰ χλοερώτατα καὶ ἀνθηρά, ποτὲ δὲ, καθήμενοι μεταξὺ βάτων καὶ θάμνων, διηγούμεθα τὰ παθήματα καὶ τοὺς ἀγῶνας ἡμῶν, ἢ ἀνατρέχοντες εἰς ἀρχαιοτέρους χρόνους περιεγράφομεν ἕκαστος τὰ ἴδια ὄνειρα, ἅτινα ἦσαν ὅμοια καὶ τῶν δύο. Αἱ ὧραι παρήρχοντο ἐν τάχει· τὸ δ' ἑσπέρας, ἐπανερχόμενοι βραδέως, ἐγὼ μὲν ἀνέβαινον εἰς τὸ δωμάτιόν μου, ἐκεῖνος δὲ κατέφευγεν εἰς χωρικὴν οἰκίαν. Περιμένουσα τὴν ἑσπέραν, οὐδόλως ἐσκεπτόμην περὶ τῶν μελλόντων· ἐγίνωσκον μόνον ὅτι ὁ Ῥοβέρτος ἔπρεπε ν' ἀναχωρήσῃ, καὶ ὅτι χρέος ἔχουσα νὰ ἐπισπεύσω τὴν ἀναχώρησίν του, ὤφειλον καὶ νὰ τὸν καταπείσω ἀφεύκτως τὴν ἐπιοῦσαν· ἀλλ' ὅτε ἡ ἐπιοῦσα ἤρχετο, ὁ λόγος ἐσβέννυτο εἰς τὰ χείλη μου, τὸ θάρρος μου κατεβάλλετο καὶ παρήρχετο εἰς μάτην ὁλόκληρος ἡ ἡμέρα.

Οὐδεμίαν εἴδησιν ἐλαμβάνομεν ἐκ Παρισίων· ἐνομίζομεν ὅτι εἴμεθα μόνοι σχεδὸν εἰς τὸν κόσμον, καὶ ἐνίοτε ἐλησμόνουν καὶ τοῦ παρελθόντος τὰ παθήματα καὶ τοῦ μέλλοντος τοὺς φόβους· τὸ πρὸς ἐμὲ σέβας τοῦ Ῥοβέρτου καθησύχαζε τοὺς ἐλέγχους τῆς συνειδήσεώς μου. Πίνουσα ὅμως μικρὸν κατὰ μικρὸν ἀπὸ τοῦ φαρμακεροῦ ποτηρίου ἐμέθυον, καὶ μεθύουσα ἔβλεπον τὴν ψυχήν μου στερουμένην ἀνεπιστρεπτεὶ καὶ τὴν δύναμιν καὶ τὴν ἁγνότητά της· τὸ πῦρ τῆς νεότητος, ἡ ἀβεβαιότης τοῦ μέλλοντος, οἱ κίνδυνοι τῆς ἀγάπης καὶ τῆς μοναξίας, πάντα ταῦτα μὲ ὤθουν πρὸς τὸν κρημνόν. Καὶ ἐνῷ ὑπερηφανευόμην διὰ τὴν νίκην μου, δὲν ἔβλεπον ὅτι ἤμην ἤδη ἡττημένη· ἀλλὰ δὲν ἠργοπόρησεν ἡ τιμωρία.

Ἡ δυστυχία ἡ πλέον ἀξία ἐλέους εἶναι ἡ τῆς ὑπερηφάνου ἐκείνης ψυχῆς, ἥτις αἰσθάνεται τὴν ἔκπτωσίν της. Νὰ φαντάζεται ὅτι εἶναι σταθερὰ καὶ ἀξία μεγάλης αὐταπαρνήσεως, νὰ κρίνῃ αὐστηρῶς τὰς ἀσθενείας τῶν ἄλλων, καὶ αἴφνης νὰ γείνῃ αὕτη ἀξία κατακρίσεως, ἰδοὺ ἀληθὴς κόλασις. Ἐμίσησα καὶ αὐτὸν τὸν ἥλιον· δὲν ἐτόλμων ν' ἀτενίσω κατὰ πρόσωπον οὔτε τὴν ἀγαθὴν ἐπιστάτριαν· τότε μόνον ἐνόησα τὴν ἀθλιότητα τοῦ κόσμου, τότε μόνον ᾐσθάνθην τὴν θέσιν τοῦ ἀνθρώπου, ὅστις δὲν σέβεται πλέον ἑαυτόν. Μοὶ ἐφαίνετο ὅτι καὶ αὐτὸς ὁ Ῥοβέρτος μὲ κατεφρόνει. Ὁσάκις ἔμενον μόνη παρεδιδόμην εἰς τρομερὰν ἀπελπισίαν, καὶ ἐνόμιζον μάλιστα ὅτι καὶ τὸν ἐμίσουν. Ἐπεθύμουν ν' ἀποθάνω, καὶ ὅμως ἐφοβούμην τὸν θάνατον. Τὴν νύκτα δὲν ἔκλειον τὸν ὀφθαλμόν, ἢ ἂν ποτε μὲ κατελάμβανε βραχεῖά τις ἀποκάρωσις, ἡ ἡμέρα ἐπανέφερεν ὅλους τοὺς ἐλέγχους τῆς συνειδήσεώς μου. Δὲν εἶχον πλέον θέλησιν· δὲν εἶχον δύναμιν νὰ κυβερνήσω ἐμαυτήν· ἐφοβούμην μένουσα μόνη εἰς τὸ δωμάτιόν μου, εἰς ἕνα λόγον ἀπεστράφην ἐντελῶς τὴν ζωήν· τοσούτῳ δὲ ηὐξάνετο καθ' ἑκάστην ἡ ἀσθένειά μου αὕτη, ὥστε ὁ Ῥοβέρτος ἤρχισε νὰ φοβῆται. Ἐν τῇ ἀπελπισίᾳ μου τὸν παρεκάλεσα νὰ φύγωμεν. — Ἂς ὑπάγωμεν, εἶπον, μακρύτερα· ἂς ὑπάγωμεν πρὸς τὴν θάλασσαν. Ἴσως βλέπουσα τὰς τρικυμίας καὶ τὸ μεγαλεῖον αὐτῆς ἐπανεύρω τὴν ἡσυχίαν μου.

Ὅτε ἀπεχαιρέτισα τὴν ἐπιστάτριαν, αὐτὴ ἐναγκαλισθεῖσά με μετὰ δακρύων·—Καλὰ κάμνεις, μὲ εἶπε, νὰ ἐπιστρέψῃς εἰς Παρισίους· δὲν σὲ ὠφέλησε ἐδῶ τὸ κλίμα. Δὲν ἐτολμοῦσα νὰ σὲ τὸ εἰπῶ, κυρία· ἀλλὰ νομίζω ὅτι ἂν μείνῃς ἐδῶ δὲν θὰ προφθάσῃς νὰ ἰδῇς τὰ χιόνια.

Ἀναχωρήσαντες ἐφθάσαμεν εἰς παράλιον χωρίον, ὅπου κατελύσαμεν εἰς τὸν οἰκίσκον ἀγαθῶν τινων ἁλιέων. Κατὰ τὰς πρώτας ἡμέρας, ἕνεκα τῆς ἀλλαγῆς τοῦ τόπου καὶ τῆς ἀδιακόπου παρουσίας τοῦ Ῥοβέρτου, ᾐσθανόμην ἀνακούφισίν τινα. Ὁ Ῥοβέρτος μοὶ ἔφερε βιβλία, ἐφημερίδας, ζωγραφικὰ ἐργαλεῖα, καὶ μὲ ἠνάγκαζε νὰ ἐνασχολῶμαι· ἐξηρχόμεθα δὲ καὶ εἰς τὸν περίπατον, ποτὲ μὲν ἀναβαίνοντες καὶ καταβαίνοντες βουνὰ, ποτὲ δὲ διατρέχοντες ἐπὶ λέμβου τὴν θάλασσαν. Μίαν τῶν ἡμερῶν ἀνεκαλύψαμεν σπήλαιον σκαφὲν ἐντὸς τῶν βράχων ὑπὸ τῆς θαλάσσης, εἰς ὃ μετεβαίνομεν καθ' ἑκάστην, καὶ ἐξαπλούμενοι ἐπὶ τῆς ἄμμου ἐβλέπομεν προσεγγίζοντα τὰ κύματα καὶ ἐκρηγνυόμενα μετὰ πατάγου εἰς τὴν εἴσοδον τοῦ σπηλαίου· ἐνίοτε μάλιστα ἔφθανον καὶ μέχρι τῶν ποδῶν ἡμῶν. Ὥρας ὁλοκλήρους κατετρίβομεν εἰς τὴν θέσιν ἐκείνην, καθόσον μοὶ ἐφαίνετο ὅτι ὁ φλοῖσβος τῶν κυμάτων, μορμυρίζων ἀδιακόπως ἐθρήνει διὰ τὴν συμφοράν μου. Μὴ τολμῶσα νὰ ὑψωθῶ μέχρι Θεοῦ, ἀπετεινόμην εἰς τὴν φύσιν ὡς πρὸς μεσαίαν δύναμιν, ἱκανὴν νὰ ἀνακουφίσῃ ὁπωσοῦν τὰ δεινά μου. Παρῆλθεν ὅμως δυστυχῶς καὶ ἡ πρόσκαιρος αὕτη παρηγορία, καὶ ἐξαγριουμένη ἐναντίον τῆς τύχης μου, ἐξηγριούμην καὶ κατ' αὐτοῦ τοῦ Ῥοβέρτου.—Ἄκουσε, εἶπον αὐτῷ μίαν τῶν ἡμερῶν· ἂς ἀναχωρήσωμεν καὶ ἀπ' ἐδῶ· ἂς ὑπάγωμεν μακρύτερα· ἂς ὑπάγωμεν εἰς τὴν ἀγαπητήν σου Ἀμερικήν· ἴσως ἐκεῖ ζήσωμεν εὐτυχέστεροι.—Ἔχεις δίκαιον, ἀπεκρίθη· ὁ ἀὴρ τῆς Γαλλίας σὲ τήκει καθημερινῶς, καὶ μὲ σὲ τήκει καὶ ἐμέ· ἂς ὑπάγωμεν ν' ἀρχίσωμεν νέαν ζωὴν ἄγνωστον. Πρὸ πολλοῦ ἔχω τὴν ἐπιθυμίαν αὐτήν.

Καὶ εὐθὺς ἠρχίσαμεν νὰ ὀνειροπολῶμεν νέα σχέδια καὶ ἀτελεύτητον εὐδαιμονίαν. Ὁ Ῥοβέρτος ἔγραψεν εἰς Ἄβρην ἵνα μάθῃ πότε ἀνεχώρει πλοῖον εἰς Ἀμερικήν, ἐγὼ δὲ ἐν τοσούτῳ ζωογονηθεῖσα κατεγινόμην εἰς τὰ τοῦ ταξειδίου. Πληροφορηθέντες δὲ ὅτι τὴν 30 Ὀκτωβρίου ἀνεχώρει πλοῖον εἰς Νεοεβόρακον ἀφήκαμεν ἀμέσως τὸ χωρίον, ἂν καὶ ἕως τότε ἔλειπον ὀκτὼ ἡμέραι, καὶ ἀπεφασίσαμεν νὰ ταξειδεύσωμεν βραδέως καὶ ἐν ἀνέσει· Ὁ καθαρὸς ἀὴρ τῶν ὀρέων, ἡ θέα τῆς ἐξοχῆς μοὶ ἔδωκαν ψυχήν. Ἀποφεύγοντες τὰς μεγάλας ὁδοὺς καὶ τὸ πλῆθος, ἐπροχωροῦμεν μόνοι, σύντροφον ἔχοντες τὸν ἡνίοχον, ὅστις ἐψιθύριζεν ἀδιακόπως σχεδὸν μελαγχολικὸν ᾆσμα. Ὅτε ὅμως ἐπλησιάσαμεν εἰς Ἄβρην, ἡ πληγή μου ἠνοίγη ἐκ νέου. Ἐνόμιζον, ὁσάκις ἔβλεπον γυναῖκα, ὅτι ἦτο ἡ Λουΐζα· τὴν νύκτα μοὶ ἐφαίνετο ὅτι ἐστέναζε πλησίον μου· τί δὲ ἐγίνετο ἠγνόουν πρὸ πολλοῦ. Ὅτε ἀνεχώρησα ἐκ Παρισίων εἶχον κατὰ νοῦν νὰ γράψω εἰς τὸν θεῖόν μου, ἂν καὶ μοὶ τὸ εἶχεν ἀπαγορεύσει· ἀλλὰ διὰ τὴν ἄφιξιν τοῦ Ῥοβέρτου ἀνέβαλον τὸ πρᾶγμα· μετὰ ταῦτα δὲ δὲν ἐτόλμων πλέον· τί ἐδυνάμην νὰ γράψω; Ὅτε δὲ κατελύσαμεν πλησίον τῆς παραλίας, ἔγραψα πρὸς τὸν ἐφημέριον τῆς Ville-Ferny, ζητοῦσα πληροφορίας περὶ τῆς ἐξαδέλφης μου· ἀλλὰ δὲν ἔλαβον ἀπάντησιν. Συνεχῶς μοὶ ἤρχετο ἡ ἰδέα ὅτι ἀπέθανεν ἡ Λουΐζα, καὶ ἐγινόμην παράφρων.

Περὶ μεσημβρίαν τῆς ἕκτης ἡμέρας ἤλθομεν εἰς ἀρχαίαν νορμανδικὴν πόλιν, κειμένην μεταξὺ πεδιάδος, ὅθεν ἐμέλλομεν νὰ μεταβῶμεν εἰς Ἄβρην δι' ἀτμοπλοίου, μετὰ δύο ἡμέρας ἀναχωροῦντος. Ὁ Ῥοβέρτος ἐξῆλθε τοῦ ξενοδοχείου, ἐγὼ δὲ, κατάκοπος οὖσα, δὲν ἠθέλησα νὰ τὸν συντροφεύσω· ὅτε ὅμως ἔμεινα μόνη ἐντὸς δωματίου ὑγροῦ, σκοτεινοῦ, καὶ ἀπέναντί μου ἔχουσα οἰκίας ἀπηρχαιωμένας, ἤρχισα νὰ βασανίζωμαι ὑπὸ τῶν συνήθων φαντασμάτων. Μάτην ἠγωνιζόμην νὰ τὰ διασκεδάσω· αὐτὰ ἐπανήρχοντο φοβερώτερα. Τοσούτῳ δὲ μὲ κατεσπάραττον, ὥστε μὴ δυναμένη νὰ μένω μόνη, περιετυλίχθην ἐντὸς μανδύου καὶ ἐξῆλθον τοῦ ξενοδοχείου. Ἔτρεχον δὲ ἀγνοοῦσα ποῦ νὰ ὑπάγω, καὶ χωρὶς κἂν νὰ βλέπω· βαθμηδὸν ὅμως ὁ δροσερὸς ἀὴρ καὶ ἡ κίνησις κατεπραΰναν τὴν ἔξαψίν μου καὶ ἤρχισα νὰ αἰσθάνωμαι. Εὑρισκόμην μεταξὺ ἀπεράντων δενδροστοιχιῶν, σχηματιζομένων ὑπὸ προαιωνίων πλατάνων, τῶν ὁποίων τὰ φύλλα διεσκόρπιζεν ἐνώπιόν μου ὁ ἄνεμος. Ἐπειδὴ δὲ ἦτο ἔρημος, ἀνέστειλον εὐχαρίστως τὸ βῆμα καὶ περιηρχόμην παρατηροῦσα τὰ μαῦρα σύννεφα παραφερόμενα ἀκάθεκτα ὑπὸ τοῦ ἀνέμου. Ὅτε ὅμως ἠθέλησα νὰ ἐπανέλθω εἰς τὸ ξενοδοχεῖον, διότι ἡ ἡμέρα εἶχε προχωρήσει ἀνεπαισθήτως, δὲν εὗρον τὸν εὐθὺν δρόμον, ἀλλ' ἔφθασα εἰς τὸν λιμένα. Ἡ θάλασσα ἐξωγκοῦτο, τὰ πλοῖα ἐσαλεύοντο, καὶ μικρὰ κύματα ἐκελάρυζον ἐκρηγνύμενα εἰς τὴν προκυμαίαν· σταθεῖσα δὲ εἰς τὸν αἰγιαλὸν παρετήρουν τοὺς ναύτας ἐργαζομένους, ἐνῶ τὸ σκότος ἐγίνετο πυκνότερον καὶ τὰ φῶτα τῶν πλοίων ἀντανεκλῶντο εἰς τὴν μέλαιναν θάλασσαν.—Ἰδοὺ εὐκαιρία, ἔλεγον κατ' ἐμαυτήν, νὰ κλείσω τοὺς ὀφθαλμοὺς, νὰ προχωρήσω ὀλίγα βήματα καὶ νὰ γίνω διὰ παντὸς ἄφαντος, ἀνευρίσκουσα καὶ διὰ παντὸς ἡσυχίαν... Οὐδεὶς θὰ μάθῃ τί ἔγεινον. Ναὶ μὲν γυνὴ δυστυχὴς, πνιγομένη, πράττει κοινόν τι καὶ λυπηρόν· ἀλλὰ μήπως φεύγουσα μετ' ἀνόμου συνοδίας πράττει ὀλιγώτερον κοινὸν ἢ λυπηρόν;... Ἐννοῶ ὅτι ἐκεῖνος θὰ βασανίζεται· ἀλλ' ἐγὼ τοὐλάχιστον θὰ παύσω βλέπουσα αὐτὸν βασανιζόμενον· ἄλλως τε καὶ νέος εἶναι· ἡ ζωὴ εἶναι μακρά... καὶ ἡ λύπη δὲν εἶναι αἰωνία... Ὅμως θὰ εὕρω τάχα ἡσυχίαν ὑπὸ τὰ κύματα; ἂν ἤξευρον ὅτι μετὰ τὸν θάνατόν μου οὐδὲν ἐξ ἐμοῦ θὰ ἐπέζη! Ναὶ μὲν τὸ ἤκουσα πολλάκις λεγόμενον, ἀλλὰ δὲν δύναμαι νὰ τὸ πιστεύσω. Ὅπως ὁ νοῦς μου διαμαρτύρεται ἐναντίον τῆς ἀτόπου διαγωγῆς μου, οὕτω διαμαρτύρεται καὶ ἐναντίον τῆς ἰδέας ὅτι πάντα εἶναι χάος καὶ μηδέν.

Καὶ ἐνῷ ἀνεπόλουν ταῦτα ἔπιπτε βροχὴ, καὶ πάντες οἱ διαβάται ἔσπευδον νὰ καταφύγωσι χάριν σκέπης πρὸς τοὺς τοίχους τῶν οἰκιῶν. Ἐγὼ δὲ παρατηρήσασα ἀμυδρὸν φῶς, διευθύνθην πρὸς αὐτὸ, καὶ μετ' ὀλίγον ἔφθασα εἰς τὴν εἴσοδον μικρᾶς αὐλῆς, πυρικυκλουμένης ὑπὸ ὑψηλῶν τοίχων· πρὸς δεξιὰ εἶδον ἡμίκλειστον θύραν, τὴν ὁποίαν ὠθήσασα εἰσῆλθον εἰς ἐκκλησίαν, ἀμυδρῶς φωτιζομένην κατὰ τὸ ἅγιον βῆμα. Γέρων ἱερεὺς ἀνεγίνωσκεν, οἱ δὲ εὐάριθμοι περιεστῶτες ἵσταντο μεταξὺ σκότους. Ἐκ δεξιῶν τοῦ βήματος ἦτο ὑψηλὸν δρύφακτον κεκαλυμμένον ὑπὸ παραπετάσματος, ὄπισθεν τοῦ ὁποίου ἔψαλλον καλογραῖαι. Γονυπετήσασα εἰς τὸ σκοτεινότερον μέρος, τοὺς ὀφθαλμοὺς ἔχουσα κλειστοὺς καὶ σιγηλὰ τὰ χείλη, μόλις ἀνέπνεον. Πρὸ πολλοῦ δὲν εἶχον πατήσει τὸ ἔδαφος ἐκκλησίας. Τὴν τελευταίαν φορὰν συνώδευον τὴν Λουΐζαν.... Ὁποία ἄβυσσος ἠνοίγη ἀπὸ τῆς ἡμέρας ἐκείνης! Μετ' ὀλίγον ἐγένετο σιωπὴ, ἐσβέσθησαν τὰ φῶτα, καὶ ἀνεχώρουν οἱ περιεστῶτες. Ἔπρεπε δὲ ν' ἀναχωρήσω καὶ ἐγώ. — Θεέ μου! ἀνέκραξα μετὰ κατανύξεως, σὺ ὅστις ἀκούεις τὰς δεήσεις καὶ συγχωρεῖς τὰ ἁμαρτήματα ἡμῶν! Θεὲ τῆς Μαγδαληνῆς! Θεὲ πλέον εὔσπλαγχνε τῶν ἀνθρώπων, καὶ πλέον εὐδυσώπητε καὶ αὐτῆς μου τῆς συνειδήσεως! Θεὲ ἅγιε! ἐμίανα τὰ δῶρά σου, ἔπραξα κακόν.... ἡ ὑπερηφάνειά μου μὲ κατέστρεψε. Σῶσον, Κύριε, τὸ πλάσμα τῶν χειρῶν σου!

Ἐνῷ δὲ ἔλεγον ταῦτα ᾐσθάνθην ἐλαφρῶς χεῖρα εἰς τὴν ῥάχιν μου· καὶ στραφεῖσα εἶδον γυναῖκα, ἥτις μοὶ εἶπε·

— Θὰ κλείσουν τὴν ἐκκλησίαν.

— Πῶς ὀνομάζεται; ἠρώτησα.

— Τῆς Παναγίας τῆς Ἐλαιούσης.

— Θὰ ἦναι ἴσως νοσοκομεῖον ἐδῶ.

— Ὄχι, κυρία, εἶναι μοναστήριον ὅπου καταφεύγουν αἱ μετανοοῦσαι κόραι.

Τοῦτο ἀκούσασα ὠπισθοχώρησα ὡς ἂν ἐπυροβολήθην κατὰ μέτωπον, καὶ εἶπον·

— Ἐδῶ λοιπὸν κλείουν τὰς δυστυχεῖς ἐκείνας;

— Ναί, κυρία· ἐνίοτε ὅμως ἔρχονται καὶ ἑκουσίως.

Εἶπε καὶ ἠσχολήθη εἰς τακτοποίησιν τῶν θρανίων. Ἐγὼ δὲ ἐξελθοῦσα κλονουμένη εἰς τὴν αὐλὴν, ἠναγκάσθην νὰ στηριχθῶ ἐπὶ τοῦ τοίχου. Καὶ ἐκτὸς μὲν παρετήρουν διὰ τῆς ἀνοικτῆς θύρας τὴν ἔρημον προκυμαίαν καὶ τὴν θάλασσαν, ἐντὸς δὲ ἤκουον ἀπείρους ἤχους ὁμοιάζοντας πρὸς ἀσθενεῖς ψαλμῳδίας.— Ὑπάρχουσι τῳόντι, ἔλεγον κατ' ἐμαυτὴν, γυναῖκες ἐρχόμεναι ἐνταῦθα ἑκουσίως, καὶ διὰ τί; Ὑπάρχει ἄρά τις, ἡ ὁποία ἀγαπῶσα καὶ ἀγαπωμένη εἰσῆλθεν ἐδῶ χωρὶς νὰ βιασθῇ;

— Εἶσαι ἀσθενὴς, κυρία; ἤκουσα φωνὴν εἰποῦσαν πλησίον μου.

Καὶ εἶδον μίαν τῶν ὑπηρετίδων τοῦ μοναστηρίου, ἑτοιμαζομένην νὰ κλείσῃ τὴν θύραν.

— Ἐπεθύμουν νὰ ὁμιλήσω ἀπόψε τὴν ἡγουμένην, ἀπεκρίθην.— Ἐπερίμενον δὲ πάλλουσα τὴν ἀπάντησιν. Ἂν μοὶ ἔλεγεν, ὄχι, θα ἐπέστρεφα εἰς τὸν Ῥοβέρτον· ἂν ἐξ ἐναντίας ναί . . . τετέλεσται.

Μοὶ ἐφάνη ὅτι αἰὼν ὅλος παρῆλθεν ἕως οὗ ἀποκριθῇ· ἀλλὰ καὶ ἀφοῦ ἀπεκρίθη, ἀπῄτησα νὰ ἐπαναλάβῃ ὅ,τι εἶχεν εἰπεῖ.

— Εἰς τοιαύτην ὥραν, ἀπεκρίθη, εἶναι ἀδύνατον. Ἐγὼ δὲ, εἰ καὶ ἀνέπνευσα, δὲν ἐξῆλθον, ἀλλ' ἐπανέλαβον·

— Πρόκειται νὰ σωθῇ μία ψυχή. Ὁ Θεὸς νὰ σὲ συγχωρήσῃ, ἀδελφή μου, ἂν ἦτο δυνατὸν νὰ τὴν ἴδω καὶ μὲ ἀποδιώκεις.

Ἐνῷ δὲ ἐμακρυνόμην·—Μὴ φεύγῃς, εἶπεν· ὑπάγω νὰ ἐρωτήσω ἂν ἦναι δυνατόν.

Οἱ ὀφθαλμοί μου ἐσκοτίσθησαν· ἡ γῆ μοὶ ἐφαίνετο στρεφομένη περὶ ἐμὲ, καὶ παρ' ὀλίγον ἔφευγον· ἀλλ' ἀνοίξασα ἐν τοσούτῳ τὴν θύραν μ' ἔπεισε νὰ τὴν ἀκολουθήσω. Ἐλθοῦσαι δὲ εἰς πρόδομον, αὐτὴ μὲν ἀπέθετο ἐπὶ τραπέζης μικρὸν λύχνον, ἐγὼ δὲ ἔπεσα εἰς ψάθινον θρανίον. Κώδων ἠκούσθη ἠχήσας ἅπαξ καὶ δίς, καὶ μετὰ ταῦτα βήματα ἐλαφρὰ καὶ ψιθυρισμοί· τὰ βήματα καὶ τοὺς ψιθυρισμοὺς διεδέχθη σιωπή. Μετὰ μικρὸν ἤκουσα μακρὰν ἄλλον κώδωνα. Ἀγνοῶ πόσην ὥραν ἔμεινα μόνη καὶ παλλουσα· τέλος πάντων ἠνοίγη πλησίον μου θύρα, καὶ εἶδον διὰ τῶν κιγκλίδων λευχείμονα γυναῖκα σταθεῖσαν σιωπηλὴν πρὸ ἐμοῦ. Τότε, ὑπὸ τὸ κράτος τῆς ἀγνώστου δυνάμεως εἰς ἣν καὶ ἄκουσα ὑπήκουσα, διηγήθην τὴν ἱστορίαν μου, τὴν ἔνθερμον ἐπιθυμίαν μου ν' ἀποθάνω, τὴν τυχαίαν ἄφιξίν μου εἰς τὸ μοναστήριον καὶ τὴν ἀνάγκην τὴν ὁποίαν ᾐσθανόμην νὰ ζητήσω τὴν συμβουλήν της.

— Ὁ Θεὸς, κόρη μου, σὲ ζητεῖ, ἀπεκρίθη ἐκείνη ἀφοῦ ἐτελείωσα. Ἄκουσέ τον· κατάθου εἰς τοὺς πόδας αὐτοῦ τὴν ἐλευθερίαν, τὴν ὁποίαν μετεχειρίσθης τόσῳ κακῶς, καὶ παραδόθητι εἰς αὐτὸν, ὄχι βιαζομένη, ἀλλὰ ἐλευθέρα. Ὕπαγε καὶ σκέφθητι· ὅταν δὲ τὸ ἀποφασίσῃς ἐπίστρεψον, καὶ θέλομεν σὲ δεχθῆ.

— Ἐὰν ἀναχωρήσω, ἀπεκρίθην, γονυπετήσασα παρὰ τὰς κιγκλίδας, δὲν θὰ ἐπανέλθω πλέον. Ἀγαθὴ μῆτερ, εἶμαι πλάσμα ἀδύνατον, μὴ μὲ ἀφήσῃς. Δέξαι κόρην, ἡ ὁποία πρέπει νὰ φύγῃ τὸν κόσμον . . . Τίς οἶδεν ἂν θὰ παρουσιασθῇ ἄλλη εὐκαιρία ὡς ἡ παροῦσα;

Τὴν παρεκάλεσα, αὐτὴ δὲ ἐσκέπτετο σιωπηλὴ, ἐνῷ ἐγὼ ἐσωτερικῶς ᾐσθανόμην τὴν ἀξιοκατάκριτον ἐπιθυμίαν νὰ μὴ μὲ δεχθῇ· ἀλλ' ἐπὶ τέλους ἐνέδωκεν εἰποῦσα· — Ἤξευρε ὅτι εἶσ' ἐλευθέρα ν' ἀναχωρήσῃς ὅταν θελήσῃς. — Παρατηρήσασα δὲ τὴν ὠχρότητά μου·—Ταλαίπωρε νέα! ἀνεφώνησεν, ἔχεις δίκαιον ἐρχομένη ἐνταῦθα.

Μετὰ ταῦτα μὲ ἠρώτησεν ἂν εἶχον νὰ γράψω πρός τινα ἵνα τὸν ἀποχαιρετίσω· εὐχαριστήσασα δὲ αὐτὴν διότι μὲ ὑπενθύμισε τὸ καθῆκον τοῦτο, ἔγραψα τρέμουσα τὰ ἑξῆς·

« Ἰδοὺ ἡ διαθήκη μου.

» Σὲ ἀφίνω πρώτην παραγγελίαν νὰ παρηγορήσῃς τὴν Λουΐζαν.

» Σὲ ἠγάπησα καθ' ὑπερβολὴν, Ῥοβέρτε· καὶ τοῦτο ἔφερε τὴν δυστυχίαν ὅλων ἡμῶν. Καὶ σὺ ὑπέφερες δι' ἐμὲ, διότι πολλάκις, βλέπουσά σε ὠχρὸν καὶ μελαγχολικὸν, ἐβλασφήμησα τὸν ἑαυτόν μου. Συγχώρησέ με διὰ τὸ κακὸν τὸ ὁποῖον σοὶ ἐπροξένησα καὶ θὰ σοὶ προξενήσω εἰσέτι. Δὲν εἶχον πλέον τὴν δύναμιν νὰ ζήσω ὡς ἔζων· τὰ δάκρυα τῆς Λουΐζης μὲ ἔπνιγον.

» Ἠθέλησα νὰ φανῶ ὑπερτέρα πάσης ἀδυναμίας, καὶ ὅμως ἔπεσα πτῶσιν δεινήν· ὑπῆρξα ἀνωφελὴς καὶ κακοποιός. Σὺ ἐπανόρθωσον τὸ κακὸν τὸ ὁποῖον ἔπραξα· εἰς σὲ ἀπόκειται ἡ εἰρήνη τῆς ψυχῆς μου, ἥτις σ' ἐλάτρευσεν ὡς ἄλλον Θεόν. »

Πόσα δάκρυα ἔχυσα γράφουσα τὰς ὀλίγας αὐτὰς λέξεις! Ἡ ἡγουμένη ἐπερίμενεν· ἔδωκα αὐτῇ τὸ ἔγγραφον, ἀλλ' ἀπεποιήθη νὰ τὸ ἀναγνώσῃ, εἰποῦσα ὅτι διατελῶ ἔτι οὖσα ἐλευθέρα. Διπλώσασα δὲ τὴν διαθήκην μου καὶ ἐπιγράψασα αὐτὴν, παρεκάλεσα τὴν ἡγουμένην νὰ διατάξῃ νὰ δοθῇ αὐτὸ ἐκεῖνο τὸ ἑσπέρας, χωρὶς νὰ ἴδῃ ὁ Ῥοβέρτος τὸν κομιστήν. Μετὰ ταῦτα ἀνοιγείσης τῆς κιγκλίδος εἰσῆλθον εἰς τὸ ἄσυλόν μου. Λαβοῦσά με δὲ ἀπὸ τῆς χειρὸς καὶ ὁδηγήσασά με εἰς κοινοβιακὸν κοιτῶνα· — Ἡ τάξις, μοὶ εἶπε, τοῦ καταστήματος εἶναι αὐστηροτάτη, διὰ τοῦτο καὶ ὁ βίος ἡμῶν θὰ σὲ φανῇ σκληρός. Ἐπεθύμουν νὰ τὴν μετριάσω, εἶναι ὅμως ἀδύνατον· δὲν ἔχω τοιαύτην ἐξουσίαν. Ἔσο ὅμως βεβαία, κόρη μου, ὅτι θὰ ἀνθέξῃς συλλογιζομένη ὅτι ὁ βίος εἶναι βραχὺς, καὶ ὅτι ἔχεις νὰ ἐξιλεώσῃς τὸν Θεὸν διὰ πολλὰ ἁμαρτήματα.

Εἰς ταῦτα δὲν ἀπεκρίθην· καὶ πῶς ν' ἀποκριθῶ; ὁ νοῦς μου ἦτο ἀλλαχοῦ. Πῶς ἔτρεμον διὰ τὸν Ῥοβέρτον! Μόλις παρετήρησα ὅτι εἰσήλθομεν εἰς τὸν κοιτῶνα, καὶ ὅτι ἐστάθημεν πλησίον γυμνῆς καὶ ψυχρᾶς κλίνης. Δὲν ἐνθυμοῦμαι πότε ἐκδυθεῖσα κατεκλίθην. Ἡ ἡγουμένη ἀπεχώρησεν; ἀμυδρὸν φῶς ἔρεγγε, καὶ αἱ ἀναπνοαὶ τῶν κοιμωμένων γυναικῶν ἐντὸς τῆς ἀχανοῦς ἐκείνης αἰθούσης ἐμορμύριζον ἀδιάκοποι.

Ὦ ποία νύξ! Ποσάκις ἀνεσηκώθην, ἀπόφασιν ἔχουσα νὰ ἐνδυθῶ καὶ νὰ τρέξω πρὸς τὸν Ῥοβέρτον! Ἀλλὰ ἐνθυμοιμένη ὅτι πάντες ἐκοιμῶντο καὶ ὅτι ἦτο ἀδύνατον νὰ ἐξέλθω, κατεκλινόμην ἐκ νέου ἀπελπις. (*Ἕπεται συνέχεια.*)

ΑΠΟΣΠΑΣΜΑ ΠΕΡΙΗΓΗΣΕΩΣ

ΕΙΣ ΤΗΝ

ΝΕΑΝ ΓΗΝ.

(Ἴδε φυλλάδ. 408.)

. . . . . .

Θὰ λάβω τὴν τόλμην νὰ ὁμιλήσω περὶ ἀντικειμένου πολὺ δυσκόλου, περὶ τῆς καταστάσεως, λέγω, καὶ τῶν ἕξεων τοῦ γυναικείου φύλου. Ἡ γερμανικὴ φυλὴ τῆς Εὐρώπης, ὡς καὶ ἡ τοῦ νέου κόσμου, παρέχει εἰς τὰς γυναῖκας ἐλευθερίαν κατὰ τὰ φαινόμενα πολὺ μεγαλειτέραν τῆς ὑπὸ τῶν λατινικῶν λαῶν διδομένης. Λέγω δὲ κατὰ τὰ φαινόμενα, διότι, κρίνοντες καλῶς τὰ πράγματα, βλέπομεν ὅτι ἡ ἀληθὴς ἀνεξαρτησία τῆς γυναικὸς εἶναι σχεδὸν πανταχοῦ ἡ αὐτὴ εἰς τὰς νέας κοινωνίας. Ἀλλ' ἐνῷ κατὰ τὰς ἐπικρατούσας δοξασίας τῆς Δύσεως θεωρεῖται ἀναγκαῖον νὰ περιστοιχίζωνται αἱ νέαι ὑπὸ ἐπιτηρήσεων καὶ προφυλάξεων ἐξαιρετικῶν, καθόσον θεωροῦνται ὀλιγώτερον ἱκαναὶ ν' ἀποφασίσωσι περὶ τῆς τύχης των καὶ νὰ εὕρωσιν αἱ ἴδιαι τί ἁρμόζει εἰς αὐτὰς, εἰς τὴν Ἄρκτον ἐξ ἐναντίας καὶ τὴν Ἀμερικὴν ἔχουσι τὴν ἐναντίαν ἰδέαν. Ὡς πρὸς τὸ τελευταῖον μάλιστα τοῦτο κεφάλαιον ὑπάρχει μεγίστη ὑπερβολὴ, καὶ ἡ νέα, φθάσασα εἰς ὥραν γάμου, καλῶς προειδοποιηθεῖσα περὶ τῶν κινδύνων τοὺς ὁποίους δύναται νὰ τρέξῃ, καὶ ἀρκούντως πληροφορηθεῖσα περὶ τῶν μέσων τὰ ὁποῖα πρέπει νὰ μεταχειρισθῇ ὅπως προφυλαχθῇ ἀπ' ἐκείνων, ῥίπτεται ὑπὸ ἰδίαν εὐθύνην εἰς τὸν κόσμον ὡς ἄλλος κερδοσκόπος, προσπαθοῦσα νὰ πραγματοποιήσῃ τὴν μεγάλην ἐπιθυμίαν τῆς ζωῆς της, ἥτις εἶναι ὁ γάμος.

Θεωροῦντες τὸ πρᾶγμα αἰσθηματικῶς, ὅπως δὲν θέλω νὰ τὸ ἐξετάσω, οἱ Γάλλοι, οἱ Ἄγγλοι, οἱ Ἰταλοὶ καὶ οἱ Ἱσπανοὶ δύνανται νὰ εἴπωσιν ὅτι ἡ ἀμερικανὶς κόρη πάσχει ἔλλειψιν ἀφελείας, καὶ ἂν ὄχι ἀληθοῦς ἀρετῆς, τοὐλάχιστον ἀθωότητος· ὅτι, κατ' αὐτοὺς, τοιαύτη καὶ τοσαύτη γνῶσις τῶν πραγμάτων τῆς ζωῆς, ἀποκτωμένη ἀπὸ τῆς παιδικῆς ἡλικίας, εἶναι ἐλλειπὴς χάριτος· ὅτι μία τῶν κυριωτέρων ἡδονῶν τοῦ ἀνδρὸς εἶναι ἡ ἐλπὶς ὅτι θὰ διδάξῃ πολλὰ εἰς τὴν σύντροφον αὐτοῦ, ὅτι θὰ χαίρῃ διὰ τὴν ἄγνοιάν της, καὶ ὅτι δὲν ὑπάρχει μεγάλη εὐχαρίστησις, οὕτω πῶς θεωρουμένου τοῦ πράγματος, νὰ ἔλθῃ εἰς ἐμπιστευτικὰς συνδιαλέξεις μετὰ νέας συζύγου ἥτις, ὡς πρὸς τὰς θεωρίας, εἶναι τὴν παραμονὴν τοῦ γάμου αὐτῆς προχωρημένη ὅσον καὶ γέρων θεολόγος.

Εἶναι ἀληθὲς ὅτι οἱ ἀντίπαλοι ἀποκρίνονται, ὅτι αἱ τοιαῦται ἰδέαι εἶναι φαντασίαι παιδαριώδεις καὶ ἄνευ οὐδεμιᾶς ὠφελείας, ὅτι δὲν θὰ ἦτο δύσκολον ν' ἀποδείξωσιν ὅτι εἶναι καὶ ἀπρεπεῖς, καὶ ὅτι δὲν πρέπει νὰ ἐξετάζῃ τις τί ἐξεύρει ἢ τί ἀγνοεῖ μία σύζυγος, ἀλλὰ πόσον εἶναι σταθεραὶ αἱ ἀρχαὶ αὐτῆς, καὶ κατὰ πόσον εἶναι ἐπιτηδεία νὰ λάβῃ εἰς χεῖρας τὴν διοίκησιν τοῦ οἴκου της.

Καὶ γνωστὸν μὲν ὅτι λόγος λόγῳ ἀντιπαλαίει· ἀλλὰ αἱ συνέπειαι τοῦ ἀμερικανικοῦ συστήματος εἶναι γεγονότα, ἅτινα ἴσως δὲν συνηγοροῦσιν ὑπὲρ ἐκείνων οἵτινες ὑποστηρίζουσιν αὐτό.

Αἱ νέαι, εἰσερχόμεναι εἰς τὴν ζωὴν ὅπως οἱ κερδοσκόποι εἰς τὸ χρηματιστήριον, εἶναι φυσικῶς ἠναγκασμέναι νὰ γνωρίζωσι καλῶς τὰ μέσα δι' ὧν θὰ ἐργασθῶσι, καὶ τὰ προσκόμματα τὰ ὁποῖα θ' ἀπαντήσωσιν. Ἡ ὡραιότης, τὸ πνεῦμα, ἡ χάρις μεθ' ὧν τὰς ἐπροίκισεν ἡ φύσις ἀντιπροσωπεύουσι τὸ διαθέσιμον κεφάλαιον· πρόκειται δὲ οὐ μόνον νὰ μεχειρισθῶσιν αὐτὸ καλῶς, ἀλλὰ καὶ ν' αὐξήσωσιν ὅσον τὸ δυνατὸν τὴν ἀξίαν του. Ἐκ τούτου προέρχεται φιλαρέσκεια ἥτις, πρέπει νὰ τὸ ὁμολογήσωμεν, ὑπερβαίνει πᾶν ὅριον. Λέγουσι δικαίως ὅτι αἱ γυναῖκες τῆς ἀνατολῆς, θεωροῦσαι ἑαυτὰς καταλλήλους πρὸς ἕνα μόνον σκοπὸν, δὲν σκέπτονται περὶ οὐδενὸς ἄλλου. Κατὰ τοῦτο αἱ νέαι Ἀμερικανίδες

δὲν διαφέρουσι πολὺ ἐκείνων. Θέλουσι νὰ νυμφευθῶσι, τὸ λέγουσι μεγαλοφώνως, καὶ καταβάλλουσι πᾶσαν προσπάθειαν ὅπως δελεάσωσιν ἢ μᾶλλον ὅπως παγιδεύσωσι σύζυγον, παρουσιάζουσαι στίλβοντα εἰς τοὺς ὀφθαλμοὺς τοῦ ἀγάμου, ἐπὶ τοῦ ὁποίου ἔρριψαν τὰ βλέμματά των, ὅλα ἐκεῖνα ὅσα εἶναι φύσεως νὰ παρασύρωσιν αὐτὸν εἰς ἀπόφασιν πάντοτε σπουδαιοτάτην.

Δὲν δυσκολεύονται λοιπὸν καθόλου νὰ δαψιλεύσωσιν αὐταὶ πρῶται καταφανεῖς περιποιήσεις, καὶ ἅμα ὡς παρουσιασθῇ περίστασις τὴν δράττουσι μετὰ τοσαύτης ἐλευθερίας καὶ σταθερότητος, ὥστε φαίνεται πολλὰ παράδοξος εἰς τοὺς ξένους, οἵτινες εἶναι ὀλίγον συνειθισμένοι εἰς τὸν τοιοῦτον τρόπον. Τότε πλέον τὰ πάντα γίνονται εἰς αὐτὰς θεμιτά. Βλέπει τις εἰς χορὸν ὡραίαν νέαν δεκαεπτὰ ἕως δεκακοκτὼ ἐτῶν, κρεμαμένην ἀπὸ τοῦ βραχίονος χορευτοῦ, ὅστις πρὸ ἡμισείας ὥρας τῇ ἦτο ἄγνωστος ἐντελῶς. Καὶ πρῶτον μὲν βαδίζει μετ' αὐτοῦ ἐν τῇ αἰθούσῃ, μετὰ ταῦτα δὲ τὸν παρασύρει ἤ, ὅ,τι εἶναι σχεδὸν τὸ αὐτό, παρασύρεται ὑπ' αὐτοῦ εἰς τὸν κῆπον, πλανᾶται μετ' ἐκείνου εἰς σκοτεινὰς δενδροστοιχίας, εἰς ζοφερὰ κιόσκια, ὑπόσχεται συνάντησιν μετ' αὐτοῦ τὴν ἐπαύριον εἰς τὴν οἰκίαν της ὅπου θὰ ἦναι μόνη, ἐξακολουθεῖ τὴν κωμῳδίαν ταύτην χωρὶς οἱ γονεῖς αὐτῆς νὰ ἔχωσι τὴν παραμικροτέραν ἰδέαν, οὐδὲ κἂν νὰ φροντίζωσι νὰ μάθωσι τί τρέχει, ἀναχωρεῖ εἰς τὴν ἐξοχὴν μετὰ τοῦ εὐτυχοῦς θνητοῦ τὸν ὁποῖον σαγηνεύει, καὶ προσπαθεῖ νὰ τὸν μεθύσῃ ὅσον τὸ δυνατὸν καλλίτερα ὅπως κατορθώσῃ τὴν ἐπιθυμίαν της.

Ὁ ἀνὴρ εἶναι πολὺ ἀδύνατος εἰς τοιαύτας περιστάσεις, καὶ εὐκόλως δεικνύει εἰς τὸ πανοῦργον πλάσμα τὸ προσβάλλον αὐτὸν, τὰ ἀδύνατα μέρη τῆς καρδίας καὶ τοῦ πνεύματός του. Καὶ ἐὰν μὲν εἶναι μάταιος, ἡ νέα κολακεύει αὐτὸν καὶ τὸν ὁμιλεῖ περὶ αὐτοῦ μετὰ βαθυτάτου σεβασμοῦ· ἐὰν δὲ ἐρωτόληπτος, τῷ δεικνύει ἀνεξαντλήτους θησαυροὺς ἀγάπης καὶ ἀφοσιώσεως. Ἂν δὲ πάλιν μαντεύσῃ ὅτι ἀνεφλέχθησαν τὰ αἰσθήματά του, εὑρίσκει τρόπον νὰ τὸν πείσῃ ὅτι ὁ σπινθὴρ καὶ ἡ φλὸξ εἶναι ἀμυδραὶ μιμήσεις τοῦ ἡφαιστείου, τὸ ὁποῖον καίει ἐντὸς τῆς καρδίας της. Δὲν εἶναι ἀπίθανον ὅτι ἂν δὲν ὑπῆρχεν εἰμὴ μία μόνη Ἀμερικανὶς εἰς τὸν κόσμον, ἔχουσα τὴν μεγάλην ταύτην ροπὴν πρὸς τὸν γάμον καὶ τὴν ἀδιάκοπον ταύτην ἐπιτηδειότητα νὰ πράττῃ πᾶν ὅ,τι δυνατὸν ὅπως φθάσῃ εἰς τὸ ποθούμενον, θὰ κατώρθονε νὰ τὴν νυμφευθῇ μέγας ἀριθμὸς γαμβρῶν. Ἀλλ' ὁ διαγωνισμὸς εἶναι ἰσχυράτατος, αἱ ἀντίζηλοι πολυάριθμοι, ἅπασαι ἐπίσης ὡπλισμέναι πρὸς πόλεμον, ὀλίγον ἐξετάζουσαι τὰ μέσα τὰ ὁποῖα μεταχειρίζονται ὅπως ἐπιτύχωσι, καὶ τοῦτο σώζει μέγα μέρος τῶν δυστυχῶν νέων, τοὺς ὁποίους λαμβάνουσι καὶ ἀφίνουσι καθ' ἑσπέραν, ὅπως συμβαίνει εἰς προμαχῶνας προσβαλλομένους καὶ ὑπερασπιζομένους ὑπὸ πολεμιστῶν ἐπίσης ἀνδρείων.

Εἰς τοιοῦτο παιγνίδιον οὐχὶ μόνον ἡ χάρις, τὰ ἀληθῶς εὐάρεστα προτερήματα σβέννυνται καὶ ἐξαλείφονται, ἀλλὰ καί τι πλέον, πρὸ πάντων τὸ αἴσθημα τοῦ σεβασμοῦ, τὸ ὁποῖον δυσκόλως ὁ ἄνθρωπος διατηρεῖ ἐνώπιον τοιούτων προσπαθειῶν. Ἐπειδὴ κολακεύουσιν αὐτὸν ὡς σουλτάνον, πιστεύει καὶ ὁ ἴδιος ὅτι εἶναι τοιοῦτος, καὶ εὐχαρίστως παραδέχεται τὴν ὑπεροχὴν τὴν ὁποίαν τῷ ἀποδίδουσι. Καὶ ὁ περιπαθέστερος ἐραστὴς ὀλίγον συστέλλεται ἐνώπιον τῆς ἐρωμένης του, καὶ, τὸ παράδοξον εἰς πάντα ἄλλον τόπον, δὲν προσπαθεῖ ν' ἀποκρύψῃ ἀπ' αὐτῆς οὐδὲ τὰ μεγαλείτερα ἐλαττώματά του. Ὅθεν βλέπει τις εἰς τοὺς χοροὺς νέους ἐξημμένους ἕνεκα γεύματος ὑπὲρ τὸ δέον διαρκέσαντος, θεωροῦντας ἑαυτοὺς εἰς κατάστασιν νὰ πλησιάζωσι τὰς κυρίας, ἂν καὶ οἱ πόδες των κλονοῦνται· εἰς οὐδένα δὲν φαίνεται ἄτοπος ὁ τρόπος οὗτος. Εἶδον ὡραίαν νέαν, κρεμαμένην εἰς τὸν βραχίονα κυρίου, τοῦ ὁποίου ὁ οἶνος εἶχεν αὐξήσει πολὺ τὰ φυσικὰ χρώματα· ἤκουε δὲ φράσεις βεβαίως πολλὰ γλυκείας, τῶν ὁποίων δὲν ἦτο διόλου ἄξιος. Ἀέγεται εἰς τὸν τόπον ὅτι, ἐκ τῆς γυναικείας αὐτῆς προθυμίας, ἐκ τῶν συναντήσεων, ἐκ τῶν μακρῶν περιπάτων, ἐκ τῶν ἀπεράντων καὶ ἰδιαιτέρων αὐτῶν συνεντεύξεων, οὐδέποτε προέρχεται ἄτοπόν τι, διότι αἱ νέαι γινώσκουσιν ἄριστα ὁποῖον ἀνεπανόρθωτον δυστύχημα θὰ ἐγίνετο εἰς αὐτάς. Ἡ κερδοσκοπία ἀποτυγχάνει καὶ γάμος διαλυόμενος διὰ τοιαύτην αἰτίαν, καθιστᾷ δυσκολώτατον τὸν δεύτερον.

Ὁ λόγος οὗτος μοὶ φαίνεται μᾶλλον εὐπρόσωπος ἢ πειστικός. Ἅπασαι αἱ κερδοσκοπίαι εἶναι φύσει τυχηραὶ, καὶ οὐδεὶς ἔμπορος κερδαίνει πάντοτε. Ἡ ὁδὸς εἶναι ἐπικίνδυνος, τὰ μέσα ἐπισφαλῆ· παραδέχομαι δὲ ὅτι ἡ καρδία εἶναι ἐντελῶς ἀμέτοχος εἰς τὴν γοητείαν, τὴν ὁποίαν προσπαθοῦσι νὰ ἐμπνέωσιν αἱ νέαι, καὶ, ἃς τὸ εἴπωμεν ἐν παρόδῳ, τοῦτο δὲν εἶναι τὸ πλέον ἄξιον θαυμασμοῦ· πλὴν ὁ διάβολος εἶναι πονηρότατος, καὶ εἶδον ἀνθρώπους πολλὰ καλῆς πίστεως μὴ συμμεριζομένους ὡς πρὸς τὸ κεφάλαιον τοῦτο τὸ σύστημα τῶν συμπατριωτῶν των, καὶ σείοντας ἐμφαντικῶς τὴν κεφαλήν. Τὸ δὲ ἀναμφισβήτητον εἶναι, ὅτι οἱ κληρικοὶ πασῶν τῶν θρησκειῶν καταδικάζουσιν ὁμοφώνως τὸν τρόπον τοῦτον τοῦ φέρεσθαι, καὶ διαβεβαιοῦσιν ὅτι ἀποδοκιμάζοντες αὐτὸν ἔχουσι λόγους ἰσχυρούς.

Ὅπως δήποτε, αἱ ἀπαγωγαὶ εἶναι συνηθέσταται. Καὶ κατ' ἀρχὰς δὲν ἐννοεῖ τις καλῶς διατί, ἀφ' οὗ οἱ γονεῖς τόσον ὀλίγον ἀναμιγνύονται εἰς ὑπόθεσιν

τὴν ὁποίαν κρίνουσι μὴ ἐνδιαφέρουσαν αὐτούς. Ἀλλ' ἐξ ἑνὸς μὲν μέρους οἱ νέοι θεωροῦσι τὸν τρόπον αὐτὸν ῥωμαντικότερον καὶ ἀρκούντως αἰσθηματικόν· διότι δι' αὐτοῦ κρύπτουσι τὴν εὐτυχίαν των ἀπὸ τῶν βλεμμάτων καὶ τῶν σκέψεων τοῦ ἀνιέρου κοινοῦ. Ἐξ ἄλλου δὲ μέρους, ὅσον ἀδιάφοροι καὶ ἂν ἦναι οἱ γονεῖς περὶ τῆς διαγωγῆς τῆς θυγατρός των, ἐπιθυμοῦσιν ὅμως νὰ εἴπωσι τὴν ἰδέαν των, καὶ ὁ ἐκλεχθεὶς σύζυγος ἐνδέχεται νὰ μὴ ἦναι ἀρεστὸς εἰς αὐτούς. Διὰ τοῦτο οἱ νέοι ἀποφεύγουσι τὴν τυραννίαν ταύτην, ἑτοιμάζοντες τὰ κιβώτιά των καὶ ἀναβαίνοντες εἰς τὸν σιδηρόδρομον, ὅτε ὁ γάμος εἶναι τετελεσμένος. Ἐνταῦθα ἀρχίζει ἡ φάσις ἡ ἀληθῶς σπουδαία τῆς γυναικείας ζωῆς.

Ἡ νεόνυμφος ἀπέκτησεν ὅ,τι ἐπεθύμει· ἡ τύχη της ὡρίσθη· ἔχει σύζυγον, οἰκίαν, καὶ μετ' ὀλίγον μέγαν ἀριθμὸν τέκνων. Οἱ θεωρητικοὶ λέγουσιν ὅτι ἂν ἡ νέα κόρη τῆς Ἀμερικῆς εἶναι πολὺ ἐλευθέρα καὶ ζῇ βίον ἀδιακόπων διασκεδάσεων, ἡ νέα σύζυγος περιορίζεται ἀπ' ἐναντίας εἰς εἶδος ζωῆς αὐστηρότατον· ἐγὼ ὅμως οὐδέποτε εἶδόν τι τοιοῦτον. Αἱ νέαι γυναῖκες δεικνύουσι διαθέσεις ἐπίσης σφοδρὰς πρὸς τὴν παραλυσίαν, ὅσον καὶ πρὸ τοῦ γάμου αὐτῶν, καὶ ἐνόσῳ ἡ ἡλικία τὸ συγχωρεῖ χορεύουσι καὶ τρέχουσιν εἰς διασκεδάσεις παντὸς εἴδους, μετὰ τῆς αὐτῆς προθυμίας καὶ ἐλευθερίας ὅσον καὶ ἄλλοτε. Μιμούμεναι ὡς πρὸς τοῦτο τὰς Ἀγγλίδας, φροντίζουσι διὰ τὰ τέκνα των τόσον μόνον, ὅσον ἡ κατάστασίς των καθιστᾷ ἀναπόφευκτον. Ἂν ἦναι πλούσιαι ἀφίνουσιν εὐχαρίστως τὰ τέκνα τοῦ συζυγικοῦ ἔρωτός των εἰς τὴν *nursery*, ὅπου αἱ ὑπηρέτιδες διοικοῦσι τὸν μικρὸν αὐτὸν λαὸν κατὰ τὴν διάθεσίν των, ἐξασκοῦσιν ἐπιῤῥοὴν ἀπόλυτον, τὴν ὁποίαν σπανιώτατα ἡ παρέμβασις τῆς μητρὸς μετριάζει. Πάντα δὲ ταῦτα γίνονται χωρὶς νὰ ἐλαττωθῶσιν οὐδόλως αἱ ἐνθουσιώδεις κατανύξεις καὶ αἱ ἐμπαθεῖς καὶ ἀτελεύτητοι ἐκεῖναι φράσεις, τῶν ὁποίων γινώσκουσι τὴν τέχνην αἱ γυναῖκες τῆς Ἄρκτου, ἂν καὶ δὲν θεωροῦσι διὰ τοῦτο ἑαυτὰς ἠναγκασμένας νὰ τὰς βάλωσιν εἰς πρᾶξιν.

Ἀλλ' ἡ ἡλικία προχωρεῖ· ὁ χορὸς παύει· ὁ κόρος φθάνει· ἡ γυνὴ ἀρχίζει νὰ μένῃ περισσότερον εἰς τὸν οἰκόν της. Ὁ σύζυγός της, ὅστις δὲν λατρεύει ὀλιγώτερον αὐτῆς τὸ ἰδανικὸν τοῦ οἰκιακοῦ βίου, ἐξακολουθεῖ ὡς καὶ εἰς τὸ παρελθὸν νὰ κατατρίβῃ ὁλοκλήρους τὰς ἡμέρας ἔξω τοῦ οἴκου του, καταγινόμενος εἰς ὑποθέσεις.

Διέρχεται ὅλας τὰς ἑσπέρας εἰς τὴν λέσχην ἢ εἰς ἀτελείωτα γεύματα, ὥστε μόλις βλέπει τὴν σύζυγόν του. Ἡ νέα γενεὰ οὐδόλως φροντίζει περὶ τῆς μητρὸς, καὶ αὕτη ἀναγκάζεται νὰ περιορισθῇ εἰς τὴν συναναστροφὴν τινῶν ὁμηλίκων της. Μετ' ὀλίγον αἱ θυγατέρες της γίνονται μεγάλαι νεάνιδες, αἵτινες καὶ αὐταὶ, ὡπλισμέναι ἀπὸ κορυφῆς μέχρι ποδῶν πρὸς κατάκτησιν συζύγου, ὅπως ἄλλοτε καὶ ἡ μήτηρ αὐτῶν, καταβαίνουσιν εἰς τὸ πεδίον τῆς μάχης πλήρεις ἐνθουσιασμοῦ.

Ἡ μήτηρ δὲν δίδει πλέον εἰμὴ ἀγόνους συμβουλὰς, δὲν ὑπακούεται περισσότερον ἢ ὅσον ἐκείνη ὑπήκουσεν ἄλλοτε. Ἡ αἴθουσα καὶ ἡ οἰκία της πληροῦνται πάλιν ὑπὸ νέων, οἵτινες δὲν φροντίζουσι περὶ αὐτῆς, οὐδὲ κἂν κρίνουσι πάντοτε ἀναγκαῖον νὰ τὴν χαιρετίσωσιν εἰσερχόμενοι καὶ ἐξερχόμενοι. Βλέπει αὐτοὺς ἐνθρονισμένους εἰς θρανία ὅπως συνδιαλεχθῶσι χαμηλῇ τῇ φωνῇ μετὰ τῶν θυγατέρων της, καὶ τὸ καλλίτερον τὸ ὁποῖον δύναται νὰ πράξῃ, καὶ συχνὰ πράττει, εἶναι ν' ἀποχωρήσῃ ἵνα μὴ στενοχωρῇ μηδένα. Ὅταν ζητήσῃ τις εἰδήσεις περὶ αὐτῆς ἀπὸ τὸν σύζυγον ἢ τὰ τέκνα της, οὗτοι φαίνονται ἀποροῦντες καὶ ἀποκρίνονται συχνὰ ἄλλ' ἀντ' ἄλλων, τόσον ὀλίγον τὸ πρᾶγμα τοῖς ἐνδιαφέρει. Βλέπων τὰς δυστυχεῖς μητέρας οὕτω πως ἐγκαταλελειμμένας πολλάκις ἐλυπήθην, διότι ἡ ἀγγλικὴ φιλανθρωπία, ἥτις ἐφευρίσκει καθ' ἡμέραν τόσα νέα μέσα ὅπως φανῇ χρήσιμος εἰς τὴν ἀνθρωπότητα, δὲν ἐσκέφθη ἀκόμη νὰ εὕρῃ ἄσυλόν τι καὶ διὰ τὰ ἠμελημένα ταῦτα πλάσματα. Ἴσως θὰ ἦτο δυνατὸν νὰ τὰ μεταφέρωσιν εἰς ἔρημόν τινα νῆσον, ὅπου τρώγοντα γλυκύσματα καὶ πίνοντα τέϊον, θὰ ἔζων ἡσύχως καὶ δὲν θὰ ἐτάραττον οὐδένα.

Τὸ ὀλίγον ταῦτο σέβας, τὸ ἀποδιδόμενον εἰς τὰς γυναῖκας, εἶναι κακὸν σύμπτωμα εἰς κοινωνίαν. Συντελεῖ βεβαίως πολὺ εἰς τὴν ἀποκλειστικὴν διάθεσιν, τὴν ὁποίαν ἔχουσιν οἱ ἄνδρες ὅπως ζῶσι μεταξύ των, εἰς τὸν περιορισμὸν τοῦ πνεύματος, εἰς τὴν καταφανῆ τραχύτητα τῆς συμπεριφορᾶς καὶ εἰς τὴν κλίσιν πρὸς τὴν μέθην, ἥτις εἶναι ἐπίσης ἐν τῶν ἐλαττωμάτων τῶν ἀγγλικῶν ἀποικιῶν. Εἶναι τῷ ὄντι λυπηρὸν νὰ βλέπῃ τις συχνὰ ἄνδρας ὑψηλῆς περιωπῆς καὶ διανοητικῶν δυνάμεων οὐχὶ κοινῶν, περιτρέχοντας τὰς ὁδοὺς μὲ πόδας κλονουμένους· καὶ ἔτι λυπηρότερον νὰ παρατηρῇ ὅτι ἡ κοινὴ γνώμη εἶναι τοσοῦτον ἐπιεικὴς πρὸς τὴν ἀκρασίαν, ὥστε οὐδὲ κἂν ὕλην κατακρίσεως εὑρίσκει εἰς αὐτήν. Θὰ ἦτο ὅμως ἄδικον νὰ μὴ προσθέσω ὅτι αἱ ἑταιρίαι τῆς ἐγκρατείας κάμνουσι καθ' ἡμέραν προσηλύτους, καὶ ὅτι ἡ νέα γενεὰ φαίνεται ἔχουσα ὀλιγωτέραν τάσιν πρὸς τὸ προσφιλὲς τοῦτο ἐλάττωμα, τὸ ὁποῖον ἔχει ἔτι ἀνάγκην πολλῆς θεραπείας ὅπως ἐκλείψῃ ἐντελῶς.

Β.

ΑΠΟΣΠΑΣΜΑ
ΥΠΟΜΝΗΜΑΤΩΝ ΑΝΕΚΔΟΤΩΝ.

(ἴδε φυλλάδ. 408.)

Τέσσαρες κάλπαι τῆς Γορτυνίας, πᾶσαι σχεδὸν αἱ τῆς Λακεδαίμονος, τῆς Φθιώτιδος καὶ τῆς Δωρίδος, αἱ μὲν ἦσαν ἀνοικταὶ, αἱ δὲ ἕτερον σφραγίδας συντετριμμένας. Ἐπειδὴ δὲ ὁ νόμος δὲν παραδέχεται τοιαύτας κάλπας, ἡ βουλὴ, ὅπως παραβῇ εὐφήμως αὐτὸν, ἀπεράνθη ὅτι αἱ μὲν σανίδες ἦσαν ὑγραὶ καὶ θερμανθεῖσαι συνεστάλησαν, αἱ δὲ σφραγίδες συνετρίβησαν τυχαίως κατὰ τὴν μετακόμισιν. Ἐν Ἀγρινίῳ ὅμως, ἐν Καλαβρύτοις, ἐν Αἰγιαλείᾳ, ἐν Σκοπέλῳ, ὅπου ἐξελέχθησαν ὁ Μαυροκορδάτος, ὁ Λόντος καὶ τις φίλος τοῦ πρώην ὑπουργείου, ἐκεῖ, κατὰ τὴν βουλὴν, αἱ κάλπαι παρεβιάσθησαν, ἐκεῖ ἐπεβλήθησαν τεχνητοὶ *ῥόζοι*, ἐκεῖ αἱ σφραγίδες ἐλυμάνθησαν, ἐνῷ καὶ σφραγίδες καὶ κάλπαι ἦσαν ἄθικτοι.

Ἐκ τῶν δύο βουλευτῶν τῆς ἐπαρχίας Σκιάθου, ὁ ἕτερος εἶχε προορισθῇ εἰς ἔξωσιν· ἀλλὰ πῶς νὰ ἐκτελεσθῇ ὁ σκοπὸς, ἐνῷ ἡ ἐπὶ τῆς διαλογῆς ἐπιτροπὴ ἐβεβαίου ὅτι καὶ νόμος καὶ τύποι ἐτηρήθησαν μετ' ἀκριβείας; Ἡ λεπτολόγος συνείδησις τῆς ἐξελεγκτικῆς ἐπιτροπῆς ἀνεκάλυψε μεγίστην ἀνακάλυψιν· ἀνεκάλυψε, λέγω, *ῥόζον* ἐπὶ τῆς κάλπης, καὶ δυνάμει τῆς ἀνακαλύψεως ταύτης ἐκήρυξε παράνομον τὴν ἐκλογήν. Ἀμφιβάλλω ἂν εὑρίσκεται Ἕλλην τοσούτῳ καταφρονητὴς τοῦ ἰδίου αὐτοῦ ἔθνους, ὥστε νὰ μὴ ἐρυθριάσῃ ἀναγινώσκων τὸ συμπέρασμα τῆς ἐπιτροπῆς, καθ' ὃ ἐγένετο ἡ ἀκύρωσις. «*Ἐπειδὴ*, ἔγραψεν αὐτολεξεὶ ἐν τῇ ἐκθέσει αὐτῆς, *δὲν φαίνεται οὐδεμία εἰς τὸ πρωτόκολλον βεβαίωσις περὶ τοῦ ὅτι ἡ κάλπη εὑρέθη εἰς καλὴν κατάστασιν, ἄρα πείθεται ἡ ἐπιτροπὴ περὶ τῆς ἀληθείας τοῦ γεγονότος.*» Ἀλλὰ μήπως ἐφαίνετο εἰς τὸ πρωτόκολλον ἡ βεβαίωσις ὅτι ἡ κάλπη εὑρέθη εἰς κακὴν κατάστασιν;

Ἀπερίγραπτοι καὶ ἀπίστευτοι εἰσὶν αἱ παρανομίαι, ὁ δόλος, αἱ παραβιάσεις, δι' ὧν ἠγωνίσθησαν ν' ἀναδειχθῶσιν ἀντιπρόσωποι τῶν δύο ἐπαρχιῶν τῆς Λακωνίας οἱ παρὰ τῆς βουλῆς ἀναγνωρισθέντες ὡς τοιοῦτοι. Ἔπλασαν ἰδανικοὺς καταλόγους, συνέστησαν αὐθαιρέτως ἐπιτροπὰς, ἥρπασαν κάλπας, ἔρριψαν ἐν αὐταῖς ἀναρίθμητον ψευδῶν ψηφοδελτίων πλῆθος, ἐπυρπόλησαν καὶ ἀνέσκαψαν οἰκίας, κατέστρεψαν κινητὰς καὶ ἀκινήτους περιουσίας, καὶ, τὸ φρικωδέστατον, ἔχεον αἷμα. Ἐν Γυθείῳ ἡ διαλογὴ ἐγένετο, οὐχὶ ἐν τῷ νενομισμένῳ τόπῳ, ἀλλ' ἐντὸς πλοίου πολεμικοῦ. Ὁ μακαρίτης ἰατρὸς Σπ. Καλογερόπουλος, ὀπαδὸς τοῦ δευτέρου συνταγματικοῦ ὑπουργείου καὶ ὑπ' αὐτοῦ διορισθεὶς διοικητὴς ἐν Γυθείῳ, ὠνόμασε πολλάκις ἐγγράφως τοὺς διὰ τῶν τρόπων τούτων ἀναδειχθέντας βουλευτὰς, *βουλευτὰς αἵματος*. Καὶ ὅμως ἀμφότεραι αἱ αἱματόφυρται αὗται ἐκλογαὶ ἐκηρύχθησαν νόμιμοι, καὶ οἱ βουλευταὶ τοῦ αἵματος ἐνεδύθησαν τὴν ἀναίμακτον πορφύραν τοῦ νομοθέτου.

Ἐν Μαντινείᾳ, εἷς τῶν ψηφοθηρῶν, ἐξαντλήσας εἰς μάτην πᾶσαν ὀχλαγωγίαν, συνέλαβεν ἐπὶ τέλους τὴν πρωτοφανῆ ἰδέαν, νὰ ἐμβάλῃ εἰς σάκκους καὶ παρακαταθέσῃ εἰς συμβολαιογραφεῖα μέγαν ἀριθμὸν ψηφοδελτίων. Πάντες ἐκάγχασαν τὸ κατ' ἀρχὰς διὰ τὴν παράδοξον ταύτην ἐπίνοιαν· ἀλλὰ καὶ πάντες ἐθρήνησαν μετ' ὀλίγον, ὅτε ἡ πρώτη βουλὴ τῆς συνταγματικῆς Ἑλλάδος, ἀναγνωρίσασα τὴν ἰσχὺν τοιούτων ψηφοδελτίων, ἠκύρωσε τὴν κατὰ νόμον γενομένην ἐκλογήν. Ἐὰν αὕτη ἦτο παράνομος ἂς ἀπερρίπτετο· ἀλλὰ ψηφοδέλτια, μὴ ῥιφθέντα ἐντὸς τῆς νομίμου προθεσμίας ἐν τῇ κάλπῃ τῇ ἀποτεθείσῃ εἰς τὸ ὡρισμένον κατάστημα, μήτε τὸ μονόγραμμα φέροντα τοῦ προέδρου τῆς ἐπιτροπῆς, ἐστεροῦντο πασῶν τῶν ἐγγυήσεων, δι' ὧν ἀπῄτησεν ὁ νομοθέτης νὰ περιβάλλεται ἡ ψηφοφορία. Ὅτι δὲ ἡ ἐκλογὴ ἦτο νομιμωτάτη, ὡμολογήθη καὶ ὑπ' αὐτῆς τῆς βουλῆς, δεχθείσης ἕνα τῶν δι' ἐκείνης ἀναδειχθέντων βουλευτῶν. Ἀκατανόητος ἀληθῶς ἀναίδεια! ἡ ἐκλογὴ τῆς Μαντινείας ἐκηρύττετο συγχρόνως, τὴν αὐτὴν ὥραν, καὶ νόμιμος καὶ ἄνομος· ἠκυροῦτο καὶ ἐπεκυροῦτο· κατεκρίνετο καὶ ἐπεδοκιμάζετο!

Παρεισδύσας οὕτως εἰς τὸν περίβολον τῆς βουλῆς *ὁ βουλευτὴς τῶν σακκουλίων*, ὅπως ἐπωνομάσθη τότε, εἶπε πρὸς τοῖς ἄλλοις καὶ ταῦτα· «Ἡ παρακατάθεσις τῶν ψηφοδελτίων παρὰ τοῖς συμβολαιογράφοις δὲν εἶναι παρανομία· παρατυπίαν ἴσως δύναται νὰ τὴν εἴπῃ τις.» Ἕτερος δὲ παρείσακτος ὡσαύτως βουλευτὴς, «*σωτηρίαν τῆς πατρίδος*,» ἔλεγε τὴν παραδοχὴν τῶν *σακκουλίων*, τὰ δὲ περὶ αὐτῶν συμβόλαια, «*σύμβολα τῆς γενναιοτάτης, τῆς ὁσιωτάτης γνώμης τοῦ λαοῦ*». Παριστῶν δὲ τὴν πατρίδα διατρέχουσαν τὸν ἔσχατον τῶν κινδύνων ἂν ἐπανελαμβάνετο τῆς Μαντινείας ἡ ἐκλογὴ, ἐμόλυνε δι' ἀτόπων ἐπικλήσεων τὸ σεμνὸν ἀρχαίων παραδειγμάτων καὶ ἠξίου «*νὰ κοιμηθῇ*» ὁ νόμος.

Ἀλλ' αἱ ἐκλογαὶ καθ' ὧν καὶ βουλὴ καὶ ὑπουργεῖον ἔστησαν ἀκάθεκτα τὰ πυροβόλα αὐτῶν ἦσαν αἱ τοῦ Ἀλεξ. Μαυροκορδάτου καὶ ἡ τῆς Ὕδρας. Αὕτη μάλιστα καὶ ζήτημα ὑπουργικὸν ἀνεκηρύχθη. Δὲν ἦτο ὅμως εὔκολος ἡ ἐπιτυχία· διότι, καὶ ἂν κατηργεῖτο ἡ ἐκλογὴ, οὐδεμία ὑπῆρχε βεβαιότης ὅτι δὲν ἤθελον ἐκλεχθῇ καὶ πάλιν οἱ αὐτοὶ βουλευταί. Διὸ ἐθεωρήθη ἀναγκαῖον νὰ συγκροτηθῇ συστηματικὴ πολιορκία, ὅπως κατορθωθῇ διὰ τῆς βίας καὶ ἐξ ἐφόδου ὅ,τι ἀπέκρουσε πρὸ μικροῦ ὁ νόμος. Ἐνῷ λοιπὸν κατεβάλλοντο ἀγῶνες ἐν Ἀθήναις ἵν' ἀκυρωθῇ, διωρίσθη ἐν Ὕδρᾳ ἔκτακτος διοικητὴς, πληρεξουσιότητα ἔχων τοῦ δεσμεῖν καὶ λύειν, καθηρέθησαν πάντες οἱ ὑπηρέται τοῦ δημοσίου μέχρι καὶ τῶν τελευταίων φυλάκων, ἐγένοντο ἐκτοπίσεις, κατελύθησαν αἱ δημοτικαὶ ἀρχαὶ, ἐπλάσθησαν στάσεις καὶ ταραχαὶ καὶ ἀπεστάλησαν στρατεύματα. Καὶ ὅμως μετὰ τοσούτης νομιμότητος εἶχε διεξαχθῆ ἡ ἐκλογὴ, ὥστε ἡ ἐπιτροπὴ, καίτοι βιαίᾳ ἐκ συστήματος, δὲν ἐτόλμησε ν' ἀποφανθῇ κατ' αὐτῆς, καθόσον μάλιστα πάντες σχεδὸν οἱ ψηφοφορήσαντες, παρόντες ἐν Ὕδρᾳ, συνέταξαν πρᾶξιν δι' ἧς ἐβεβαίουν τὸ ἔννομον τῆς ἐκλογῆς· ἦτο δὲ καὶ φόβος μὴ ἀκυρουμένης ταύτης, ἐρεθισθῶσιν οἱ ἀγέρωχοι κάτοικοι τῆς Ὕδρας καὶ ὑπερασπίσωσιν ἐνεργητικώτερον τὰ δικαιώματα αὐτῶν.

Ἀλλ' ἡ Ἱρωδιὰς ἐμαίνετο· τὸ ὑπουργεῖον ἤθελεν ἀφεύκτως ἐπὶ πίνακι τὴν κεφαλὴν τῶν ἀντιπροσώπων τῆς Ὕδρας· διὸ ἀπεφασίσθη νὰ σταλῶσι δύο βουλευταὶ εἰς τὴν νῆσον ἵνα ἐξακριβώσωσι τὰς γνωστὰς περιστάσεις, ἀνιχνεύσωσι νέας καὶ βάλωσι τὸν δάκτυλον εἰς τὸν τύπον ἀνυπάρκτων παρανομιῶν. Οἱ δύο βουλευταὶ ἀπῆλθον, ἠρεύνησαν, ἀνίχνευσαν, ἐξηκρίβωσαν, ἔβαλον τὸς δάκτυλον εἰς τὸν τύπον, καὶ εὑρόντες ὅτι ἦτο τύπος νομιμότητος, ὑπέβαλον ἔκθεσιν μαρτυροῦσαν *τὸ κατὰ πάντα νόμιμον τῆς ἐκλογῆς*. Καὶ ὅμως, ἐπὶ τῇ ὑποθέσει ὅτι Ῥασογιάννης τις παρεβιάσθη κατὰ τὴν ἐξάσκησιν τοῦ δικαιώματος αὐτοῦ (σημειωτέον δὲ ὅτι αὐτὸς οὗτος κατέθετο *ἐγγράφως* τὸ ἐναντίον), καὶ ἰσχυρότερον ἐπιχείρημα προτείνασα «τὴν εὕρεσιν εἰς τὴν αὐλήν τινος φυσεκίου, φέροντος λέξεις ἀπειλητικὰς,» ἡ βουλὴ ἀνέτρεψε τὴν ἐκλογήν. Τὰ μετὰ ταῦτα δὲν εἶναι δύσκολον νὰ συμπεράνωμεν. Ὁ ἔκτακτος διοικητὴς, ἡ ἔνοπλος δύναμις, ἡ διαφθορὰ, ὁ δόλος, ἡ βία, ἡ καταδίωξις, λαβόντα τὸν τόπον τῶν ψηφοφόρων, ἀνέδειξαν τοὺς ὑπὸ τῆς ἐξουσίας ἐπιβληθέντας. Πλοιαρίου δέ τινος ὑδραϊκοῦ, μετακομίζοντος εἰς Ἤπειρον πυρίτιδα καὶ κατὰ τύχην ἐλλιμενίσαντος ἐν Ὕδρᾳ, τὸ πλήρωμα ἐρρίφθη αὐθαιρέτως εἰς τὰς φυλακὰς, διαβληθὲν ὅτι ἐπεζήτει στάσιν, ἐνῷ ἡ πυρῖτις, ἀνήκουσα εἰς φίλον τοῦ πρωθυπουργοῦ διαμένοντα ἐν Σύρᾳ, ἀπεδόθη αὐτῷ.

Τὸν δὲ Ἀλέξ. Μαυροκορδάτον εἶχον ἐκλέξει τὰ Καλάβρυτα, ἡ Καρυστία, ἡ Τριχωνία καὶ τὸ Πανεπιστήμιον.

Κατὰ τὸν πρῶτον νόμον, βουλευταὶ ἐξελέγοντο μόνοι οἱ δημόται τῆς ἐκλεγούσης ἐπαρχίας· διὸ οὔτε εἰς τὸν σοφώτατον, οὔτε εἰς τὸν ἐμπειρότατον, ἀλλ' οὔτε εἰς τὸν εὐεργέτην αὐτὸν τῆς πατρίδος ἔδιδε τὸ δικαίωμα ἡ ἑλληνικὴ ἰθαγένεια ν' ἀντιπροσωπεύσῃ ἐπαρχίαν, ἧς τινος δὲν ἐνεγράφη δημότης. Τὴν ῥήτραν ταύτην ἐτήρησε καὶ ἡ Β'. ἐν Ἀθήναις Συνέλευσις, οὐχὶ βεβαίως ἕνεκα εὐλαβείας πρὸς μεταφυσικόν τι δικαίωμα, ἢ ὡς τρόπον ἀσφαλῆ πρὸς θεραπείαν τῆς νοσούσης Ἑλλάδος, ἀλλὰ χάριν εὐτελῶν προσωπικῶν συμφερόντων.

Ἡ Β'. αὕτη Συνέλευσις ἐνομοθέτησε καὶ ἑτέραν ῥήτραν, οὐδὲν ἧττον τῆς ἄλλης ζημιοῦσαν τὸ ἔθνος, τὴν ἀποβολὴν λέγω ἀπὸ τῆς βουλῆς τῶν δημοσίων λειτουργῶν. Ἡ ζημία θὰ ἦτο ἴσως μετριωτέρα ἂν τοὺς νόμους, πρὸ τῆς εἰσαγωγῆς αὐτῶν εἰς τὴν βουλὴν, συνεζήτει σῶμα ἐξ ἀνδρῶν ἐπιστημόνων, μάλιστα δὲ ἐμπείρων περὶ τὴν διοίκησιν, ἱκανῶν νὰ καθοδηγήσωσι τοὺς βουλευτάς· τούτου ὅμως μὴ ὑπάρχοντος, ἡ παρουσία τῶν δημοσίων λειτουργῶν ἐν τῇ βουλῇ, καθίσταται ἀναγκαιοτάτη, διότι οὗτοι ἀποκτῶσιν ἐκ τῆς πείρας καὶ πολιτικὴν καὶ διοικητικὴν ἀγωγὴν, ὁποίας στεροῦνται ὡς ἐπὶ τὸ πολὺ οἱ λοιποὶ βουλευταί. Ὁ νόμος δὲν εἶναι καλὸς διότι συνετάχθη κατὰ θεωρητικὰς ἀρχὰς, ἀλλὰ διότι ἁρμόζει εἰς τὴν χώραν δι' ἣν κατεσκευάσθη· τὴν ἁρμοδιότητα δὲ ταύτην οὐδεὶς γινώσκει κάλλιον τοῦ τρίβωνος δημοσίου λειτουργοῦ.

Ἐν ὅσῳ ἄρα ὑφίσταται ἡ διπλῆ αὕτη ἀπαγόρευσις, ἡ μὲν βουλὴ θέλει ἀπορεῖ, ὡς σήμερον, ἀνδρῶν ἐπιστημόνων καὶ ἐμπείρων, οἱ δὲ νόμοι, ἀποδεικνύμενοι ἐκ τῆς ἐφαρμογῆς ἀνεπαρκεῖς ἢ καὶ κακοὶ, θὰ πολυπλασιάζωνται ἐπ' ἄπειρον, τῶν μὲν νεωτέρων ὑπουργῶν οἰομένων ἑαυτοὺς ἱκανοὺς νὰ νομοθετήσωσι καταλληλότερον τῶν προηγηθέντων, τῶν δὲ βουλευτῶν ἐπιψηφιζόντων ἀβασανίστως καὶ ἀντιφατικωτάτους πολλάκις νόμους.

Ἀλλ' ὡς πρὸς τὸν Μαυροκορδάτον δὲν ἴσχυεν ἡ πρώτη ἐκείνη ῥήτρα· διότι ἡ Συνέλευσις τῆς Γ'. Σεπτεμβρίου, τιμῶσα κατ' ἐξαίρετον τὰς ὑπηρεσίας τοῦ ἀνδρὸς, ἀπένειμεν αὐτῷ καὶ τὸ ἐξαιρετικὸν δικαίωμα τοῦ ἐκλέγεσθαι παρ' ὁποιαςδήποτε ἐπαρχίας. Καὶ ἰδοὺ πόθεν αἱ τέσσαρες αὐτοῦ ἐκλογαί.

Ἐν Καλαβρύτοις ἀνταγωνιστὴν εἶχε τὸν Κωνστ. Ζωγράφον, ἀρχαῖον μὲν αὐτοῦ πολιτικὸν φίλον, νῦν δὲ ταχθέντα μετὰ τῶν ἀντιπάλων. Ἐπειδὴ δὲ ἐκ τῶν δεκατεσσάρων δήμων τῆς ἐπαρχίας, μόνον οἱ τέσσαρες ἔδωκαν πλείονας ψήφους τῷ Ζωγράφῳ, ἡ βουλὴ τούτων μὲν τὰς ἐκλογικὰς πράξεις ἐκύρωσεν ὡς νομίμους, τὰς δὲ τῶν δέκα καταγγείλασα «ὡς διεξαχθείσας ὑπὸ τὸ κράτος τῆς βίας, τοῦ δόλου καὶ τῆς παρανόμου ἐπεμβάσεως τῆς ἐξουσίας,» ἀπέρριψε κατὰ κράτος.

Αὐτὸ τοῦτο ἔπραξεν ἀπαραλλάκτως καὶ ἐν Τριχωνίᾳ.

Τί δὲ ἐγένετο περὶ τῆς ἐκλογῆς τῆς Καρυστίας;

ὅτε ἡ βουλὴ συνεζήτει τὰ περὶ τῆς ἐκλογῆς τῶν βουλευτῶν τῆς Μεσσήνης, τοιαύτας καὶ τοσαύτας ἀνεκάλυψε παρανομίας, ὥστ' ἐβιάσθη νὰ ὁμολογήσῃ ὅτι οἱ παρουσιασθέντες ὡς βουλευταὶ ἦσαν ἄνομοι. Ἀλλὰ, προσέθετο εὐθὺς ἀμέσως, « διὰ νὰ μὴ ὑποπέσῃ ἡ ἐπαρχία εἰς νέα δεινὰ, ἐπανερχομένων τῶν κατοίκων εἰς τὴν ἐξάσκησιν τῶν ἐκλεκτικῶν δικαιμάτων », νομιμοποιῶ ἐγὼ ἡ βουλὴ τοὺς ἀνόμους καὶ ἀνοίγω τὰς ἀγκάλας μου εἰς αὐτούς. Ἐδέχθη λοιπὸν ὡς ἀντιπροσώπους τοῦ λαοῦ τοὺς παρ' αὐτοῦ ἀποβληθέντας. Ἐν Καρυστίᾳ ὅμως, εἰ καὶ διεξήχθη κατὰ νόμον ἡ ἐκλογὴ, δὲν ἐδίσταση νὰ παραβῇ τὸν παρ' αὐτῆς τῆς ἰδίας τεθέντα κανόνα. Δὲν ἐπικυρῶ, εἶπεν, αὐτὴν, διότι «ἐνδέχεται ν' ἀναγνωρίσω ἀποτέλεσμα ἐκλογῆς μὴ παριστάνον τὴν πιστὴν καὶ ἀληθῆ θέλησιν τῆς ἐπαρχίας.» Εἶναι δυνατὸν νὰ μὴ ἐπαναλάβωμεν· ὁποία ἀναίδεια!

Ὅσοι εἶχον τὴν ἁπλότητα ν' ἀποδίδωσιν εἰς τὴν βουλὴν ῥανίδα συνειδήσεως ἢ ἐθνικῆς φιλοτιμίας, ἐπίστευον ὅτι ἔμελλε νὰ ἐπικυρώσῃ τοῦ Πανεπιστημίου τὴν ἐκλογήν. Μεγίστη ὅμως ὑπῆρξεν ἡ ἀπάτη αὐτῶν· διόπι καὶ ταύτην ἠκύρωσεν ἀξιοῦσα ὅτι, κατὰ τὴν ἀπόφασιν τῆς Συνελεύσεως, ὁ ἀντιπρόσωπος τοῦ Πανεπιστημίου πρέπει νὰ ἐκλέγεται ἐκ τῶν ἰδίων αὐτοῦ μελῶν. Ποία δὲ ἡ ἀπόφασις αὕτη; Ἀκούσωμεν αὐτὴν ὅπως ὑπάρχει γεγραμμένη καὶ τετυπωμένη εἰς τὰ πρακτικὰ τῆς Συνελεύσεως. « Ἀκολούθως ὁ εἰσαγαγὼν τὴν πρότασιν πληρεξούσιος (ὁ γραμματεὺς τοῦ Πανεπιστημίου Κ. Δοκὸς) παρετήρησεν ὅτι ἡ πρότασις ἀφορᾷ τὴν ὁριστικὴν παραδοχὴν τοῦ συστήματος, τοῦ νὰ ἐκλέγεται παρὰ τῶν καθηγητῶν εἰς ἀντιπρόσωπος τοῦ Πανεπιστημίου. Ἐννοεῖται δὲ ὅτι ὁ ἀντιπρόσωπος οὗτος πρέπει νὰ ἔχῃ τὰ προσόντα τοῦ βουλευτοῦ, καὶ δύναται νὰ λαμβάνεται καὶ ἐντὸς καὶ ἐκτὸς τοῦ Πανεπιστημίου παρὰ τῶν καθηγητῶν. Ἐνταῦθα *οὐδενὸς αἰτοῦντος* νὰ ἀγορεύσῃ, καὶ πολλῶν προτεινόντων ὅτι ἡ Συνέλευσις ἐρωτήσθη, ὁ πρόεδρος ἠρώτησεν, ἂν πρέπῃ νὰ καταπαύσῃ τὴν προκειμένην συζήτησιν· ἀποφανθείσης δὲ ταύτης *καταφατικῶς*, ὁ πρόεδρος κτλ. » Ἰδοὺ ἡ ἀπόφασις ἣν σεβομένη ἡ βουλὴ ἠκύρωσε τὴν ἐκλογήν!

Οὕτω πως ἀπὸ ἀνομίας εἰς ἀνομίαν προβαίνουσα κατέτριψε τρεῖς ὡς ἔγγιστα μῆνας, ἀπὸ 22 Σεπτεμβρίου μέχρι τῆς 14 Δεκεμβρίου 1844, εἰς τὴν ἐξέλεγξιν τῶν ἐκλογῶν, καταργήσασα δεκαὲξ ἐκ τῶν νομιμωτέρων, καὶ ἐξοστρακίσασα τεσσαράκοντα περίπου ἀντιπροσώπους, μεταξὺ δὲ αὐτῶν τὸν Μαυροκορδάτον, τὸν Λόντον, τὸν Σισίνην κκὶτὸν Ζαΐμην.

Τοιαύτη ἐν συντόμῳ ἡ ἱστορία τῆς ἐξελέγξεως τῶν ἐκλογῶν, τῆς γενομένης ὑπὸ τῆς πρώτης βουλῆς τῆς συνταγματικῆς Ἑλλάδος. Πολλάκις ἀναπολῶν τὰς ἐπὶ τοῦ μεγάλου ἀγῶνος καὶ τῶν κυβερνητικῶν χρόνων διχονοίας καὶ ἔριδας, ἀνεζήτησα ἐπιμελῶς ἐποχὴν, παραπλησίαν, διὰ τὸ βίαιον τῶν παθῶν, τὴν διαρκῆ σοφιστικὴν διαστροφὴν, τὴν ἀσέβειαν πρὸς τὰς θυσίας, τὰς ὑπηρεσίας, τὴν ἱκανότητα, τὴν ἀρετὴν, τὴν ἐκ συστήματος παρανομίαν, τὴν ἀκόλαστον ἑνὶ λόγῳ ἐνέργειαν ὁλοκλήρου νομοθετικοῦ σώματος, πρὸς τὴν ἐποχὴν τοῦ 1844 ἔτους. Δυσπιστῶν δὲ εἰς τὴν μνήμην μου, ἀνεδίφησα καὶ ἐφημερίδας, καὶ ἱστορίας, καὶ χρονικὰ, καὶ εἰς τὰς ἀναμνήσεις ἄλλων κατέφυγον· ἀλλ' οὐδεμίαν εὗρον τοσοῦτον ἀπαισίαν, οὐδεμίαν τοσοῦτον ἄφρονον καὶ ἐθνοβόρον δαψιλεύσασαν τὸ δηλητήριον εἰς τὴν πατρίδα. Ἐκτοτε πολλὰ καὶ μεγάλα συνέβησαν παρ' ἡμῖν, καὶ στάσεις, καὶ πολιτικαὶ δολοφονίαι, καὶ διαβολαὶ ἀμείλιχοι, καὶ τῶν καθεστώτων ἀνατροπαί. Ἀσφαλέστερον δ' ἴσως κρίνοντες οἱ μεθ' ἡμᾶς, θέλουσιν εἴπει κατὰ πόσον ἐπενήργησεν εἰς τὰ στυγερὰ ταῦτα συμβεβηκότα τὸ δηλητήριον ἐκεῖνο. Τὸ κατ' ἐμὲ, ὁσάκις ἀνεζήτησα τὰ αἴτια τοιούτου τινὸς κοινωνικοῦ ἢ πολιτικοῦ γεγονότος, εὗρον ἀείποτε ὀρθότατον τὸ τοῦ πολυπείρου Πλουτάρχου· « Πολλῷ δὲ τάχιον ἀπὸ τῶν κοινῶν ἐπιτηδευμάτων ἐπιῤῥέουσιν οἱ ἐθισμοὶ τοῖς ἰδιωτικοῖς βίοις, ἢ τὰ καθ' ἕκαστον ὀλισθήματα καὶ πάθη τὰς πόλεις ἀναπίμπλησι πραγμάτων πονηρῶν (*). » Ν. Δ.

ΣΚΗΝΑΙ
ΤΗΣ
ΑΡΓΕΝΤΙΝΗΣ ΕΡΗΜΟΥ.

Αἱ ἡνωμέναι ἐπαρχίαι τοῦ Ῥίου δὲ λὰ Πλάτα παρέχουσι σήμερον τὸ θέαμα κοινωνίας πεπολιτισμένης, παλαιούσης ἔπι πρὸς κοινωνίαν βάρβαρον, τῆς ὁποίας ἡ μανιώδης ἀντίστασις ἐπιζῇ εἰς τὰς ἀπεράντους ἐρήμους τὰς περικυκλουμένας ἀπὸ τὰς Κορδιλλιέρας, ὅπου κατέφυγεν. Ὅτε πρὸ τριακοσίων περίπου ἐτῶν οἱ Ἱσπανοὶ κατέκτησαν τὴν ὡραίαν ταύτην χώραν, δὲν ἠδυνήθησαν νὰ τῇ δώσωσιν ὅ,τι καὶ αὐτοὶ δὲν εἶχον, δηλαδὴ ὀργανισμὸν ὀρθὸν καὶ ἰσχυρὸν, νόμους πραγματικοὺς, θεσμοθεσίαν ἐπιδεκτικὴν ἀναπτύξεως καὶ προόδου. Τὸ ἀρχαῖον σύστημα τῆς καστιλλανῆς νομοθεσίας, μετατεθὲν εἰς τὸν Νέον Κόσμον, ἐχρησίμευσεν εἰς διαιώνισιν παραλόγων ἐθίμων καὶ εἰς ὑποστήριξιν τετριμμένων παραδόσεων, αἵτινες διευκόλυνον τὴν τυραννίαν τῶν ἀντιβασιλέων. Ἡ διοίκησίς των, συρομένη μὲ χωλὸν πόδα εἰς τὴν παλαιὰν τροχιὰν, τὴν χαραχθεῖσαν ἀπὸ τὴν μητρόπολιν, δὲν ἡτοίμασεν οὐδὲν στοιχεῖον εὐημερίας καὶ ζωῆς διὰ τὰς μελλούσας γενεάς. Ἡ Ἱσπανία ἠρκέσθη ν' ἀνεγείρῃ ἀνάκτορα διὰ τοὺς διοικητάς της, νὰ διατηρῇ στρατὸν πρὸς περιστολὴν τῶν Ἰνδῶν καὶ νὰ εἰσαγάγῃ τὴν δουλείαν τῶν μαύρων. Διὰ δὲ τούτων ἐθεμελίωσε τὴν ἀπόλυτον ἐξουσίαν, τὸν διαρκῆ πόλεμον καὶ τὴν παραλυσίαν τῆς ἐργασίας. Ἐνῷ ὑπὸ τὴν αὐστηρὰν καὶ πρακτικὴν ἐπιῤῥοὴν τοῦ ἀγγλοσαξωνικοῦ πνεύματος, ἡ βόρειος Ἀμερικὴ ἠλείφετο ἐκ προοιμίων εἰς τὴν ἔνδοξον πάλην, ἥτις ἔμελλε νὰ στερεώσῃ τὴν ἀνεξαρτησίαν της, αἱ ἱσπανικαὶ ἀντιβασιλεῖαι τῆς μεσημβρινῆς ἠπείρου, καταβεβλημμέναι ὑπὸ καταθλιπτικῆς ἐξουσίας καὶ μὴ ἔχουσαι ἴδιον χαρακτῆρα, μόλις ἀφῆκαν φωνὴν ἐλευθερίας χωρὶς νὰ ἦναι εἰς κατάστασιν νὰ κατακτήσωσι τὰ πλεονεκτήματα ἐλευθέρου ζωῆς. Καὶ ὅμως γενναῖοι τινὲς καὶ δραστήριοι, μεταξὺ τῶν ὁποίων ὁ δὸν Ἑστανισλάος Λοπὲζ, ὅστις καὶ σήμερον ἔτι ὀνομάζεται ὑπὸ τῶν ἐγχωρίων «ὁ μέγας στρατηγὸς Λοπὲζ», ἐγένοντο ἀρχηγοὶ τοῦ ὀργανιστικοῦ καὶ προοδευτικοῦ κινήματος, καὶ ἐπάλαισαν μὲ κίνδυνον τῆς ζωῆς των πρὸς τὸ ὀπισθοδρομικὸν κόμμα, πανοῦργον τε καὶ βάρβαρον, τοῦ ὁποίου ὁ δυσώνυμος ἀνπιπρόσωπος ὑπῆρξεν ὁ δικτάτωρ Ῥόζας.

Πρὸ τεσσαράκοντα ἐτῶν ἐξακολουθεῖ αὕτη ἡ πάλη. Ἕνεκα δὲ τῶν στρατηγημάτων τῶν ἀτάκτων νομάδων, οἵτινες συγκρούονται ἀεννάως, γῆ δυναμένη νὰ γίνῃ ἀξιοθαυμάστως εὔφορος, κατήντησε σχεδὸν ἄγονος καὶ ξηρά. Εἰς τὴν οἰκιακὴν ἑστίαν, εἰς τὰς αἰθούσας, εἰς τοὺς ἀγροὺς, εἰς τὴν ἐκκλησίαν, ἀνευρίσκει τις τὴν ἄσπονδον πάλην καὶ τῶν δύο ἐχθρικῶν στοιχείων. Εἰς τὰς πόλεις, ὅπου εἰσεχώρησε τὸ ἐξωτερικὸν ἐμπόριον, ἡ ἀρχικὴ βαρβαρότης ὀπισθοδρομεῖ ἐπαισθητῶς ἐνώπιον πολιτισμοῦ βιομηχάνου, τὸν ὁποῖον ἀκάματοι μηχανικοὶ ἀκοντίζουσι διὰ τῶν μηχανῶν των πρὸς τὴν εἰρηνικὴν κατάκτησιν τοῦ ἐγχωρίου στοιχείου. Τοῦτο δὲ ἀναφαίνεται συχνὰ εἰς τὰ ἀκίνητα ἕλη, ἅτινα σήπονται ἐν τῷ μέσῳ αὐτῶν τῶν ὁδῶν, πρὸ τῶν πυλῶν μεγαλοπρεπῶν ἀνακτόρων, καὶ ἐντὸς τῶν ὁποίων ἵπποι καὶ ἡμίονοι βυθίζονται μέχρι στήθους· ἀναφαίνεται πρὸς τούτοις καὶ εἰς τὰ πτώματα τῶν ζώων τὰ λησμονούμενα εἰς τοὺς δρόμους καὶ κατατρωγόμενα ὑπὸ τῶν ὀρνέων, εἰς τὰς ἐκλογικὰς συζητήσεις ὅπου εὐχαρίστως ἐνισχύουσι τὰ ἐπιχειρήματά των διὰ τῆς μαχαίρας· ἀναφαίνεται τέλος εἰς μυρίας λεπτομερείας τοῦ καθημερινοῦ βίου, ὅτε πολυτέλεια πολλάκις ὑπερβολικὴ ἀναμιγνύεται μὲ θηριώδεις συνηθείας. Καὶ ὅμως πανταχοῦ φαίνονται σημεῖα φανερὰ νέας καταστάσεως· καὶ αὐτὸς ὁ κλῆρος, ἀποσείων τὸν σωρὸν τῶν ἀφελῶν δεισιδαιμονιῶν καὶ τῶν παιδαριωδῶν τελετῶν, ἐνθαῤῥύνει τὴν πρόοδον δι' ἄλλου τρόπου· ὁ ἱερεὺς φαίνεται ὡς κοσμικός· ἀξιοῖ ὅτι εἶναι φιλελεύθερος, ἀναγινώσκει τὰς διδαχὰς τοῦ πατρὸς Lacordaire, τραγῳδεῖ ἤχους τοῦ θεάτρου, συχνάζει εἰς ἱπποδρόμια, ἀλεκτρομαχίας καὶ μεταμορφόνει τὸ ἱερὸν βῆμα εἰς αἴθουσαν. Εἶναι προφανὲς ὅτι εἰς τὰ μεγάλα κέντρα τοῦ ἐμπορίου καὶ τῆς βιομηχανίας ἡ πρόοδος δὲν ἔχει ἄλλον ἀνταγωνιστὴν, εἰμὴ τὴν ὀκνηρὰν ἀδιαφορίαν τῶν μιγάδων φυλῶν, ἐνῷ εἰς τὰς ἐπαρχίας τοῦ κέντρου, καθόσον πλησιάζει τις εἰς τὰς ἐρήμους τοῦ Χακὸ, ὁ πολιτισμὸς συγκρούεται πρὸς τὸ ἰνδικὸν στοιχεῖον, προσωποποιούμενον διὰ τρόπου σκοτεινοῦ καὶ ἀκαταλήπτου, ποτὲ μὲν εἰς τὸν ἄνθρωπον τῆς φυλῆς, εἰς τὸν υἱὸν τῆς ἐρήμου, ποτὲ δὲ εἰς τὸν νεώτερον κένταυρον, ὡπλισμένον διὰ τῆς λόγχης καὶ τῆς σφενδόνης του, καὶ εἰς τὸν gaucho, ὅστις ζῶν μεταξὺ τῶν ἀπεράντων pampas, μακρὰν πάσης διανοητικῆς εὐφυΐας, ἀγαπᾷ τὴν ἀκινησίαν. Ναὶμὲν δὲν ἀπέβαλεν ὅλας τὰς καστιλλανὰς αὐστηρὰς ἀρετὰς, ναὶ μὲν εἶναι δοῦλος τοῦ λόγου του, φιλόξενος καὶ γενναῖος· ἀλλὰ τὸ αἷμα, τὸ ὁποῖον ῥέει εἰς τὰς φλέβας του, εἶναι τὸ αἷμα τῶν προγόνων του, τῶν ὑπερηφάνων Ἀνδαλουσίων, οἵτινες ἀπέκρουσαν μὲν καὶ ἐθανάτωσαν τὸ μετὰ τῶν Ἑβραίων ἐμπόριον, τὴν μετὰ τῶν Μαύρων βιομηχανίαν καὶ γεωργίαν, καταστρέφοντες δὲ, πυρπολοῦντες καὶ ἀφανίζοντες δὲν κατώρθωσαν ἄλλο εἰμὴ νὰ μεταμορφώσωσι τὰ ἀραβικὰ τζαμία εἰς καθολικὰς ἐκκλησίας. Μεταξὺ τῶν ἐλευθέρων αὐτῶν φυλῶν καὶ τῶν ἰδιοκτητῶν τῶν μεγίστων ποιμνίων τῶν ἐγκαθιδρυμένων εἰς τὰ pampas, ὑπάρχει παράδοξος ἀλληλεγγύη ἐνστίκτων, συνηθειῶν, καὶ παθῶν ἀγρίων τε καὶ γενναίων. Συνεννοοῦνται δὲ θυμασίως ὡς πρὸς τὴν ἀπόκρουσιν τοῦ πολιτισμοῦ, τὸν ὁποῖον θεωροῦσιν ὡς ἐπιβουλεύοντα τὴν ἐλευθερίαν των. Ἡ κατάργησις τῆς δουλείας, ἀφαιρέσασα ἀπὸ τὸν gaucho τοὺς βραχίονας, οἵτινες ἐκαλλιέργουν τὴν γῆν, τὸν ἠνάγκασε νὰ γίνῃ ὁ ἴδιος γεωργὸς, *σεμβραδόρ*· ἀλλὰ καλλιεργῶν εὐχαριστεῖται νὰ ὀργόνῃ ἢ μᾶλλον νὰ χαράττῃ τὴν γῆν μὲ κλάδον δένδρου, σχηματίζοντα ὀξὺν ἀγκῶνα καὶ ἔχοντα ἄκραν σιδηρᾶν. Σωρὸς ἀκανθῶν συρόμενος ὑπὸ δερματίνου λωροῦ χρησιμεύει ἀντὶ δικέλλης. Δέχεται ὅλα ὅπως συμβαίνουσι, θέτει εὐχαρίστως χίλια τάλληρα εἰς τὸ ἐφίππιόν του, δὲν συλλογίζεται ὅτι δύναται ν' ἀποκτήσῃ καλὸν ἄροτρον, ἢ καλὸν δρέπανον ἢ τινα τῶν χρησίμων ἐκείνων μηχανῶν τὰς ὁποίας ἔφερον ἀπὸ τὸν ἀρχαῖον κόσμον, τὰς ὁποίας ὅμως καταφρονεῖ. Εἰς τὴν οἰκίαν του, ἡ σύζυγος καὶ αἱ θυγατέρες τουφέρουσι μακρὰ μεταξωτὰ φορέματα, περιδέραιον ἀπὸ μαργαρίτας· οἱ ἀδάμαντες καὶ οἱ σμάραγδοι λάμπουσιν εἰς τὰ δάκτυλα καὶ τὰ ὠτία των, καὶ πολλάκις, τὸ ἄχαρι παρισιανὸν κα-

(*) Ἐν βίῳ Λυσάνδρου.

πέλλον ἀντικαθιστᾷ τὴν κόμψὴν ἱσπανικὴν μαντίλλαν· ἀλλ' ἡ εἰσβολὴ τῶν εὐρωπαϊκῶν συρμῶν εἶναι ἐν γένει ἡ σημαντικωτέρα πρόοδος τοῦ πνεύματος τοῦ πολιτισμοῦ, καὶ ὁ gaucho ἀρκεῖται εἰς αὐτήν. Ἡ μεμονωμένη ζωὴ τῶν *ἐστάνσια* ἢ ἐπαύλεων τῶν ζώων, τὸ ἰνδικὸν στοιχεῖον ἀντιπροσωπευόμενον ἀπὸ τοὺς αἰχμαλώτους φέρει ὀλίγα καλὰ ἀποτελέσματα. Πολλαὶ ἔριδες, μίση καὶ ἀντεκδικήσεις ἔσκαψαν μεταξὺ τῶν δύο αὐτῶν φυλῶν, αἵτινες φιλονεικοῦσι διὰ τὸ ἴδιον ἔδαφος, ἄδυσσον ἀγανῆ. Ὁ ἀρχαῖος κάτοικος, θεωρῶν πάντοτε τὸν Ἱσπανὸν ἁρπαγα, ἄνθρωπον βίαιον, ὅστις τὸν ἀπεδίωξεν εἰς τὰς ἀπεράντους ἐρήμους τοῦ βορρᾶ, ἔκλεψεν ἑκατοντάδας λευγῶν, τῶν ὁποίων ἐνόμιζεν ὅτι ἦτον αὐτὸς μονάρχης. Οὔτε αἱ ἀγαθοεργίαι, οὔτε οἱ καλοὶ τρόποι, οὔτε αἱ συνήθειαι τοῦ κοινοῦ βίου δὲν δύνανται νὰ σβέσωσιν εἰς τὴν καρδίαν τοῦ Ἰνδοῦ τὴν πικρὰν ἐνθύμησιν τῆς ἁρπαγῆς ταύτης. Εἰς τὰς περιπλοκὰς αὐτὰς τῶν φυλῶν, τῆς θέσεως, καὶ τῆς μεταξὺ τῆς παλαιᾶς καὶ τῆς νέας καταστάσεως τῶν πραγμάτων, προσθέτονται αἱ πολιτικαὶ συζητήσεις, καὶ οἱ Ἰνδοὶ, κολακευθέντες ἀπὸ τὰ κόμματα τὰ ὁποῖα τοὺς ἐπεθύμουν ὡς συμμάχους, ἐφύλαξαν τὴν συναίσθησιν καὶ τὴν μνησικακίαν ὅτι ἠττήθησαν πολλάκις.

Ἐν τῷ μεταξὺ τοῦ θορύβου καὶ τῆς συγχύσεως, ὁ εὐρωπαῖος ἄποικος προοδεύει ἀρκετά. Οἱ gauchos τὸν παρατηροῦσι μὲ ἀδιαφορίαν καὶ τῷ δεικνύουσι μάλιστα εὐμένειάν τινα, ὅταν δὲν προσπαθῇ νὰ τοὺς προτελκύσῃ εἰς τὰς νέας ἰδέας. Ἐνδομύχως οἱ Ἰνδοὶ τὸν φοβοῦνται κατὰ τὰς λῃστρικὰς ἐκδρομάς των, διότι λέγουσιν ὅτι εἶναι ἄνθρωπος buen tirador, δηλαδὴ ἐπιτήδειος εἰς τὸ νὰ μεταχειρίζεται τὸ πυροβόλον, καὶ ὡς τοιοῦτον τὸν σέβονται. Τέλος ἐπ' αὐτοῦ τοῦ χάους πλανᾶται ὁ νεώτερος τυχοδιώκτης, πρόσωπον πολλαπλασιαζόμενον καὶ μεταλλασσόμενον, ἔχων τὴν τέχνην νὰ γίνεται ἀναπόφευκτος πρός τινας, πλάττων ἀνάγκας, τὰς ὁποίας αὐτὸς μόνος δύναται νὰ εὐχαριστήσῃ καὶ ὑποβάλλων εἰς αὐτοὺς ἰδέας τῶν ὁποίων τὰ ἀποτελέσματα μόνος αὐτὸς ἐννοεῖ. Ὁ ἄνθρωπος ὅμως ὁ ἔχων ἀξίαν, ἀλλὰ μετριόφρων, δὲν ἐπιτυγχάνει εἰς τοὺς μεμακρυσμένους ἐκείνους τόπους, ὅπου ἀκμάζει καὶ τελεσφορεῖ ἡ οἴησις, χάρις εἰς τὴν ἀταξίαν τῆς ἀδιοργανώτου κοινωνίας. Ἡ μελέτη τῶν ἠθῶν τὴν ὁποίαν θὰ ἀναγνώσετε δὲν εἶναι μῦθος, καὶ δι' αὐτὸ δὲν τελειόνει ὡς μυθιστόρημα, ἂν καὶ ἐνίοτε ὁμοιάζει τοιοῦτο. Τὰ πρόσωπα ὑπάρχουσιν· εἶναι ἀνενθυμήσεις, πράξεις ἀληθεῖς, τὰς ὁποίας συναγαγόντες ἀπετελέσαμεν ἐπεισόδιον χαρακτηριστικὸν ἱσπανο-ἀμερικανικοῦ βίου

—

Α.

Πρὸ εἴκοσιν ἐτῶν ἔζη ἐν Λονδίνῳ Ἄγγλος τις ὀνομαζόμενος σὶρ Ἐρρῖκος Οὐίλιαμς. Κατατηκόμενος ἐκ νεότητος ἀπὸ μεγίστην ἀηδίαν, καὶ βασανιζόμενος ἀπὸ αἰωνίαν ἀνάγκην κινήσεως, διέτρεξε τὴν Εὐρώπην καθ' ὅλα της τὰ μέρη, ὑπῆγεν εἰς τὴν Ἀνατολὴν, ἐπεσκέφθη τὴν Τουνίδα, τὴν Αἴγυπτον καὶ τὴν Ἰταλιστίνην, χωρὶς νὰ κατορθώσῃ νὰ ἀποσείσῃ τὸ spleen τὸ ὁποῖον τὸν κατέτρωγεν· ἡ λύπη του ηὔξανε μάλιστα.

Ἡμέραν τινὰ ἐξωμολογεῖτο τὸ πάθος του εἰς φίλον του, ὑποπλοίαρχον τοῦ βασιλικοῦ ναυτικοῦ, αὐτὸς δὲ τῷ εἶπε· «Γνωρίζω τόπον ὅστις ἴσως θὰ σὲ προξενήσῃ ἐντυπώσεις νέας καὶ ἀρκετὰ σφοδρὰς, ὥστε νὰ διασκεδασθῇ ἡ μελαγχολία σου· ἐκεῖ θὰ εὕρῃς τὴν ἀρχαίαν ζωὴν μὲ ὅλας τὰς στερήσεις καὶ τοὺς κινδύνους της, ἀλλὰ καὶ μὲ ὅλον τὸ μελαγχολικὸν μεγαλεῖον καὶ τὴν ἀγρίαν μεγαλοπρέπειάν της. Πήγαινε εἰς τὴν Βρασιλίαν, πλεῦσον περὶ τὴν παραλίαν τῆς Ἀμερικῆς μέχρι τῶν ἐκβολῶν τοῦ Ῥίου δὲ λὰ Πλάτα, ἀνάβα τὸν ποταμὸν τοῦτον μέχρις ἑκατὸν λευγῶν, καὶ βυθίσθητι εἰς τὰ pampas, τὰ ὁποῖα ἐκτείνονται ἀπὸ τὰς ὄχθας τοῦ Παρανὰ μέχρι τῶν προπόδων τῶν Cordillères. Σὲ ὑπόσχομαι ὅτι θὰ δοκιμάσῃς ἐκεῖ ἄνευ ἀηδίας τὴν ἀληθῆ βαρβαρότητα, μὲ τὰ ἀγνότερα στοιχεῖα τῆς παρθενίας της.»

Μετά τινας ἡμέρας, ὁ σὶρ Ἐρρῖκος, ἀνυπόμονος νὰ κάμῃ καὶ αὐτὴν τὴν δοκιμὴν, ἐπεβιβάσθη, καὶ μετὰ διάπλουν τριάκοντα δύο ἡμερῶν ἔφθασεν εἰς τὰς ἐκβολὰς ἀπεράντου ποταμοῦ, ἔχοντος ἑκατὸν λευγῶν πλάτος· καὶ διαβὰς αὐτὸν ὅπου τὸ πλάτος ἦτο τεσσαράκοντα μόνον λευγῶν, ἔφθασεν εἰς τὸν μέγιστον λιμένα τοῦ Βουένος-Ἄερος. Πολλοὶ ἄνθρωποι εἰς τοὺς ὁποίους ἀπετάθη, τὸν συνεβούλευσαν, ἐπειδὴ θὰ εὐχαριστεῖτο περισσότερον ἡ περιέργειά του, νὰ μὴ διατρέξῃ τὸν ποταμὸν ἐπὶ τῶν μεγάλων ἀτμοπλοίων τοῦ Paraguay, ἀλλὰ νὰ ἐπιβιβασθῇ μᾶλλον ἐπὶ μιᾶς γολέττας. Ἐπεβιβάσθη λοιπὸν ἐπὶ μικροῦ πλοίου ἱστιοφόρου, ὀνομαζομένου Joven-Baldomera, τοῦ πλοιάρχου δὸν Γαετάνου Περέττι. Εὗρε πλήρωμα συγκείμενον ἐκ γενναίων ἰταλῶν ναυτῶν, οἱ ὁποῖοι ἐγκαταλείπουσι τὴν ὡραίαν πατρίδα των ἵνα κερδήσωσιν, ἐργαζόμενοι ἐπιπόνως δέκα ἢ καὶ δέκα πέντε ἔτη, τὸ δικαίωμα τοῦ ν' ἀναπαυθῶσιν εἰς τὰ γηρατειά των· κάλλιστοι ἄνθρωποι, φαιδροὶ ὡς παιδία, ὀλιγαρκεῖς, τίμιοι, γενναῖοι, τοὺς ὁποίους εὐκόλως κάμεις φίλους, δεικνύων συμπάθειαν ἢ ἀποτείνων εἰς αὐτοὺς τὸν λόγον.

(*Ἕπεται συνέχεια.*)

—